

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 1-2

ЈАНУАР—ФЕБРУАР 1957

ГОДИНА IX

САДРЖАЈ

	Страна
Генерал-мајор Петар Клеут: Перспектива примене партизанског рата — — — — —	3
Артиљериски мајор Радомир Ђурашиновић: Импровизација у рату — — — — —	10
Генерал-потпуковник Јово Вукотић: Одбранбена зона у задржавајућој одбрани — — — — —	18
Пешадиски пуковник Милојица Пантелић: Неки проблеми савремене одбране пд — — — — —	27
Генерал-мајор Милан Павловић: Оклопна дивизија у задржавајућој одбрани — — — — —	38
Пешадиски потпуковник Милорад Кујачић: Нека питања из пробоја пд из окружења — — — — —	47
Потпуковник јединица везе Антун Пешут: Утицај нуклеарног оружја на организацију командног места и везу — — —	59
Артиљериски пуковник Жарко Гановић: О извлачењу и евакуацији оштећене технике у борби и на маршу — — —	67
Пешадиски потпуковник Јосип Добша: О подацима за „плаве“ у тактичким задацима — — — — —	77

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

Standardizacija materijala NATO-a — — —	85
Dubna — sovjetski grad za nuklearna istraživanja — — — — —	89
Stanje švajcarskog pešadiskog PT naoružanja	91
Reorganizacija Švedske armije — — — — —	92
Izraelska armija — — — — —	94

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

	Strana
Hans Der: Pohod na Staljingrad — — — —	96
Vilijem Trejn: Atomsko izazivanje — —	99
Major H. R. Kurc: Vojni štab — — — —	103
Pukovnik Frank Kovalski-mlađi: Razvoj komandovanja kroz decentralizaciju — —	109
———: Pomorsko-desantne operacije — —	111
Hajnc Guderijan: Iskustva iz rata u Rusiji —	118
Pukovnik Džems Šeperd: Tipovi divizija za vođenje atomskog rata — — — —	120
Kapetan bojnog broda A. Ševalije: Primena meteorologije u ratu — — — —	126
Pukovnik Volter Hopkins: Američka tenkovska škola traži protivavionsko naoružanje za oklopnu diviziju — — — —	130
Pukovnik dr fil. Hans Majer-Velker: O nastavi istorije ratova — — — —	131
Potpukovnik dr Daglas Lindsej: Medicinsko zbrinjavanje u atomskom ratu — — — —	134

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник
пуковник

Милутин Шушовић

Војноиздавачки завод ЈНА, Београд, ул. Незнаног Јунака 38,
телефон 20-421, локал 2773

Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, поштански фах 692.

Генерал-мајор **ПЕТАР КЛЕУТ**

ПЕРСПЕКТИВА ПРИМЕНЕ ПАРТИЗАНСКОГ РАТА

Широка и успешна примена партизанског начина ратовања у Другом светском рату и после њега изазвала је у савременој војној теорији врло живо интересовање за партизански рат. У литератури су се појавила многа, мање или више оправдана, предвиђања о томе да ли ће партизански рат бити примењен и у будућим ратним сукобима, у коме обиму и у каквим организациским облицима. Иако је данас немогуће дати потпун одговор на сва питања у вези са будућом применом партизанског рата, ипак се донекле могу, путем историске анализе прошлих ратова и студијом утицаја нових достигнућа ратне технике на физиономију савременог рата, вршити прилично одређена предвиђања о томе како ће изгледати будући рат, као и колику ће и какву примену у њему наћи партизански покрети отпора и какву ће улогу имати партизанске јединице.

Чиниоци који су почетком 19 века довели до омасовљења армија и до знатно веће примене партизанских ратова него дотада, нису престајали да дејствују, већ је њихов утицај на начин вођења рата стално растао и још увек расте. При томе постаје све изразитија тенденција увлачења целокупног становништва, у овом или оном облику, у ратне напоре земље. Учешће у одбрани земље и оног дела становништва који није обухваћен редовном војном организацијом, добијало је све већи значај, нарочито када би се земља нашла пред инвазијом бројнијег или боље наоружаног противника. Овакво становништво узимало је директног учешћа у борби против непријатеља на тај начин што је стварало добровољачке одреде који су се прикључивали својој редовној армији или је пак после повлачења своје армије пружало агресору организован отпор на окупираној територији. Народни покрети отпора на окупираној територији узимали су у разво време и на разним местима врло разноврсне облике, почев од пасивног отпора (несарадње с непријатељем) до општег оружаног устанка. Партизанска оружана борба свакако представља највиши облик покрета отпора и врло ефикасан начин свенародног учествовања у одбрани земље.

Од стварања првих великих националних армија почетком прошлог века па до данас, партизански ратови су све чешће вођени и све је више растао број учесника у њима. То је била неминовна последица техничког и друштвеног развојка у том периоду. Велико бројно повећање армија и увођење у наоружање све моћније ратне

технике извршило је огроман утицај на начин вођења рата. Наместо ранијег релативно уског бојног поља (битачног простора) постепено је уведен непрекидни фронт, који је постао толико издужен да се већ почетком рата у потпуности поклапа са граничном линијом између зараћених страна. Упоредо с тиме, фронт је добио све већу дубину, тако да војишна просторија прекрива највећи део властите и окупираних територије. Огромни ратни строј савремених армија толико се разграно да више није могао као монолитна маса потпуно покрити површину на којој је стајао, него је у својој унутрашњости морао остављати формално окупираних, а стварно неконтролисаних или слабо контролисаних просторе са којих је било могуће изнутра нападати његове осетљиве делове. Дакле, агресор више није у физичкој могућности да стварно поседне целу окупирану територију, већ се обично задовољава поседањем већих насељених места и значајнијих објеката и контролом најважнијих комуникација. На тај начин обично већи део становништва окупираних територије није подвргнут директном надзору окупаторског апарата, те му се пружа могућност (ако је спремно и вољно за борбу), да поведе партизански рат не само против мреже окупаторских власти и војних јединица које је штите, већ у првом реду и против свега онога што служи окупатору за потхрањивање борбе његових јединица на фронту (комуникације, везе, транспорти, извори материјалне попуне итд.).

При евентуалној примени новог оружја великог радијуса дејства и силне разорне моћи, процес рашчлањавања елемената ратне машине на мање и просторно одвојене делове свакако ће се још више појачати, а тиме ће се повећати и број објеката који могу да постану циљ партизанских акција. Али, поред ових објективних услова, све већој примени партизанског рата допринеће и околност да ће становништво окупираних земаља бити све чешће принуђено на самодбрану због сваковрсног материјалног лишавања, одвођења људске радне снаге и низа других насртаја, које ће безобзирни агресор вршити да би могао издржати дуготрајни исцрпљујући рат сутрашњице. Но, без обзира да ли ће окупатор наступити политички лукаво или застрашујући становништво грубом силом и терором, по угледу на фашистичке силе у прошлом рату, народни партизански покрет у савременом рату све ће више долазити до изражаја.

Партизански начин борбе био је познат и примењиван од давнина, али је као облик систематског вођења рата великих размера добио огроман значај тек у модерно доба. Он се, према томе, може сматрати као нова, а уједно и револуционарна појава у ратоводству, јер се у својим битним обележјима темељито разликује од тзв. регуларног начина вођења рата. Партизански рат се може применити не само у току вођења рата међу државама и на тек окупираним територијама, већ и као народноослободилачки рат после дуготрајне потчињености непријатељу или домаћим угњетачима, а посебно у колонијама. А пошто овај рат захтева потпуно, добровољно и активно учешће становништва, то ће му и замах бити утолико већи уколико

је у свести становништва јасније изражена перспектива националног и социјалног, односно класног ослобођења, ради кога се рат води.

Разлози за оружану борбу против окупатора увек су постојали и били довољно јаки, али увек није било довољно објективних и субјективних услова за њено покретање и вођење. Међутим, од почетка прошлог века објективне могућности за примену партизанског начина ратовања бивале су све веће, али нису увек биле искоришћаване, јер је за самопрегорне напоре и жртве које овај рат тражи потребна особито висока свест о циљу борбе и спремност на неограничене жртве за постизање тога циља. Наш војни писац из 19 века Матија Бан писао је још 1848 године у уводу своје расправе о партизанском ратовању, следеће: „Сваки народ, само ако има срца да се брани, може водити партизански рат у својој земљи, била она брдовита или равна“. И писци из неких других земаља такође су истицали огромне могућности које пружа овај метод вођења борбе, док су теоретичари неких милитаристичких сила од њега јако зазирали као од тобож подмуклог а уједно и револуционарног метода, те зато опасног „како за оног против кога је уперен, тако и за оног ко се њиме служи“ (по речима руског правника Мартенса на Хапшкој конференцији, 1899 године). У периодима живљег покретања маса и револуционарног врења, какав је био онај почетком прошлог века у Европи и овај од Октобарске револуције па надаље у целом свету, партизански ратови налазе нарочито велику примену. Овим се, добрим делом, може објаснити и велика разлика у обиму примене партизанског ратовања у Првом и Другом светском рату. Тако је у Првом светском рату, који је вођен претежно између империјалистичких сила због нове поделе света и светских тржишта, дошло до значајнијих покрета отпора на окупираним територијама једино у Белгији и Србији, и то само за краће време и без већих резултата. У Украјини после Октобарске револуције успешно је примењен партизански рат против интервенциониста. У Другом светском рату, који је носио изразитије идеолошко обележје (фашизам и антифашизам су били основне идеолошке категорије и поред све шароликости која је постојала унутар једне и друге групације) и у коме су се снаге јасније поларизирале на напредне (демократске) и назадначке (реакционарне), партизански покрети су се распламсавали на пространим територијама окупираних области и у дотад невиђеним размерама. Овај скок у примени партизанских метода ратовања свакако је проузрокован више друштвеним развојем него развојем ратне технике. На чело ослободилачких партизанских покрета у земљама које су биле окупиране од стране фашистичких сила стале су напредне револуционарне радничке партије и надахнуле их својим револуционарним полетом. Осим тога, коришћено је искуство Октобарске револуције, као и искуства политичке борбе народних фронта и оружане борбе у Шпанији. Но, ипак се може рећи да у Другом светском рату, бар што се тиче неких европских земаља, нису ни приближно искоришћене све објективне могућности за успешну примену партизанског рата. Погрешно би било тај пропуст

правдати географским условима и стањем неприпремљености за такав рат, јер су овде од великог утицаја биле и субјективне слабости код оних који су били позвани да покрену борбу и да њоме руководе. Вероватно се такви пропусти у будућем рату неће поновити. На европском делу ратишта објективне могућности најпотпуније су реализоване у нашој земљи, где су умешно искоришћена два основна мотива за одлучну свенародну борбу: ослобођење од туђина — окупатора и остварење друштвене равноправности у својој земљи. Најзад, када је реч о перспективи примене партизанског рата у будућности, мора се имати у виду да велики део човечанства има и данас пред собом перспективу борбе за један од та два идеала или за оба уједно. У тој борби поробљени народи моћи ће и убудуће ефикасно да искористе и опробани партизански метод борбе.

*

Једно од основних обележја партизанског рата (када је у питању мађународни сукоб а не грађански рат) јесте то да се он води на окупираној или подјармљеној територији, против окупаторског, односно колонијалног апарата власти и његових оружаних снага. Свака територија може, теориски узето, бити окупирана било у тзв. локалном било у светском рату. Ако се при садашњем блоковском груписању великог броја држава има у виду могућност једног новог светског рата, онда се на тој основи могу правити и претпоставке о томе које ће земље у оквиру будућег великог ратишта имати више, а које мање изгледа да буду захваћене зонама операција, да постану окупиране територије, па према томе да буду и подручја вероватних делатности партизанских покрета отпора. У колонијама и зависним територијама постоји и данас стална објективна могућност избијања нових ослободилачких партизанских покрета поред оних који су у току али се може са сигурношћу очекивати да би и ови покрети добили особити полет у време евентуалног ратног обрачунавања међу великим силама.

Имајући у виду своје место у општем распореду снага у једном евентуалном новом светском рату и своје будуће ратне циљеве, разне државе на сасвим различит начин прилазе питању партизанског рата како у теорији тако и у стварној ратној припреми. У том погледу може се рећи да постоји велики број варијанти, скоро толико колико има држава, али ће овде бити довољно, ради истицања релативности процене тога питања, да се задржимо само на неким типичним варијантама. Тако, например, оне мале и средње земље које се налазе у зонама вероватних операција те морају да рачунају и са могућношћу да евентуално буду за неко време делимично или сасвим окупиране, обично цене партизански рат као снажно средство одбране, које некад може бити и једино преостало средство да се помогне свом и савезничком фронту, да се спречи потпуна пљачка своје земље и да се, најзад, у сарадњи са савезницима властитим напором извојује победа. Зато је логично што ове земље већ данас врше орга-

низациске и материјалне припреме у складу са горњом проценом. За њих наша искуства из НОР-а претстављају врло драгоцене податке, те је разумљиво што се многе од тих земаља за њих живо интересују. Своје организациске припреме за партизански рат ове земље обично усклађују са припремама за територијалну одбрану земље. Нешто друкчије гледање на партизански рат имају оне велике и средње силе које рачунају с њиме само као са евентуалним помоћним средством одбране ако им део државне територије буде окупиран. Оне, међутим, искључују могућност да им редовна армија буде сасвим потиснута са своје територије а сва земља окупирана. У овим земљама на партизанске акције у будућности гледа се као на део активности којом ће се руководити са фронта и која ће углавном бити усмерена на непосредно садејство са трупама на фронту. Због тога се код њих и припреме за ову врсту борбе своде углавном на теориско изучавање партизанских дејстава у тактичком обиму, а у мањој мери и на организациске припреме у рејонима за које се претпоставља да би могли бити окупирани.

Из основа друкчије гледање на партизански рат имају оне силе (углавном велике колонијалне и империјалистички настројене) које, због свог географског положаја, или због самоуверености у своју снагу или пак из неког другог разлога, не рачунају уопште са могућношћу да било који део њихове државне територије буде окупиран од противника. Зато по њиховом схватању оне неће ни бити у прилици да партизански рат употребе као средство своје одбране, већ претпостављају или да ће бити у улози окупатора и вероватно борити се против партизана или пак да ће се борити на савезничкој територији и евентуално сарађивати са партизанима неке савезничке земље. У првом случају уместо партизана они ће користити пету колону, врбовану из редова политичке емиграције и у погодном часу стављену на располагање окупаторском апарату ради борбе против партизана. Но, у сваком случају, теоретичаре тих земаља више занима изучавање тактике сузбијања и уништавања партизанских покрета него коришћења предности које такав рат пружа. Из истих разлога они су склони да јавно потцењују ефикасност и оправданост партизанских метода борбе називајући их примитивизмом, средством комунистичке завере и слично. Но, само понекад, опоменути примерима из Другог светског рата и каснијим, они (више поверљиво и за унутрашње потребе) истичу опасност од партизана у евентуалном будућем сукобу и потребу да се такви покрети спрече првенствено политичким методама, јер их је, и по сопственом признању, војнички врло тешко или сасвим немогуће парирати.

Организациони облици у којима се јављају партизански покрети овисни су од низа материјалних и субјективних околности, те зато нису никада идентични, па ни онда када се ради о истовремено организованим покретима. Исто тако су тактика и стратегија партизанског рата у сталном развоју, те ће се и партизанске јединице у будућем рату (њихова општа намена, тактика, опрема и остало) разликовати од оних у прошлом рату. Поред доктрине о којој смо

напред говорили, велики утицај на физиономију, улогу, задатке и тактику партизанских јединица у будућности имаће и напредак ратне технике (примена нуклеарног оружја, нових хемиских и биолошких средстава, усавршавање класичног оружја, ваздухопловства и средстава везе, итд.), као и начин спровођења окупације, политичка ситуација у земљи итд. Не мању улогу ће одиграти и целисходно коришћење искустава из прошлих партизанских и противпартизанских ратова (што ће у многоме зависити од субјективне способности њиховог искоришћавања), као и степен материјалне припремљености земље за партизански рат. Уколико та припремљеност буде свестранија, утолико ће борбене акције јединица бити мање зависне од захтева снабдевања и ослобођене од тзв. снабдевачких акција, које су у нашем НОР-у односиле много енергије и времена и у великој мери спутавале оперативну слободу јединица.

Не би више било оправдано посматрати партизански рат само у оквирима које је пружао прошли рат, као: постојање релативно чврстих (иако покретних) фронтова и дубоке позадине иза њих, ређа примена крупних ваздушнодесантних операција, итд. Рат очигледно еволуира ка све мањем везивању снага за чврсте и непрекидне линије фронтова и све више ће се водити на целој површини војишта, па и ратишта. Оправдано се све више говори о преласку с фронталног на територијални вид рата, који у оперативно-тактичком погледу, флуидности и нестабилности линија додира, измешаности крупних јединица итд., има много сличности са развијеном (вишом) формом партизанског рата. Но, тај територијални вид рата на који се може прећи с фронталног, путем међусобног мимоилажења и заобилажења противничких јединица, не би, ипак, могли једноставно изједначити с партизанским ратом који ниче и развија се на окупираној територији. Оба ова вида ратовања могу истовремено постојати, допуњавати се и прелазити један у други, а који ће назив носити рат у својој укупности зависиће од тога који се од њих претежније примењује, па према томе и даје своје обележје целом рату.

Не упуштајући се у разматрања конкретних форми које би могао примити партизански покрет у једној одређеној земљи и тактичких поставки које би биле најподесније за јединице тога покрета, желимо само да нагласимо динамичност тог облика борбе, указујући на неке основне чиниоце који изазивају његово непрекидно мењање. Циљеви партизанских дејстава и методе њихових акција унеколико ће зависити и од тога да ли партизанске јединице тесно садејствују са својим, односно савезничким фронтом, или независније делују у дубокој позадини, или су пак у ситуацији да уопште не сарађују ни са каквим фронтом. Други светски рат и догађаји у првој деценији после њега пружили су интересантне примере за све ове случајеве и показали да уколико је један партизански покрет неовиснији и више препуштен сам себи, утолико у његовим дејствима долази до јачег изражаја борба за базу (становништво и материјалне резерве). С друге стране, кад партизанске јединице непосредно садејствују са

јединицама на фронту, онда им циљеве дејства одређује команда фронта у складу са својим оперативним плановима.

Партизански рат у савременим условима постаје, дакле, све значајније средство народне одбране у земљама окупираним од агресора. Он треба да заузима нарочито важно место у плановима одбране оних земаља које ће бити на удару вероватних будућих агресивних похода. Земља која је политички јединствена, а организациски, материјално и духовно припремљена за партизански отпор, може постати земља-тврђава и никакав систем окупације и притиска неће моћи до краја сломити њен отпор и покорити је. Притом ће искуства партизанских борби из прошлости, правилно одабрана, добро проучена и целисходно искоришћена знатно појачати ефикасност ове врсте борбе. Падањем под утицај тенденциозних теорија о примитивности и преживелости партизанских метода борбе, добровољно би се испустило из руку једно снажно средство одбране, чиме би се, у сваком случају, ишло на руку агресору. У прилог још веће примене партизанског покрета отпора у будућем рату него што је то било у прошлом иде и чињеница да је Женевским конвенцијама од 1949 године партизански рат коначно (после скоро стогодишњег правног спора) признат као легална форма вођења рата. Сада норме међународног ратног права у одређеним ситуацијама штите партизане као и све друге војнике, а све већа међународно-правна заштита становништва окупираних територија од самовоље окупатора иде, такође, у прилог стварања повољних услова за народни партизански отпор.

Најзад, треба нагласити да ће и у евентуалном будућем рату партизани остати главни непријатељ копненог саобраћаја, без чијег је правилног функционисања у савременим условима немогуће водити рат, пошто ваздушни саобраћај неће још за дуго моћи да га у знатној мери замени. Они ће остати и стална смртна опасност за сваког окупаторског војника, опасност која ће га деморалисати и стално упозоравати да се не исплати бити окупатор у једној слободарској земљи способној и вољној да се брани применом партизанског рата.

Артиљериски мајор РАДОМИР БУРАШИНОВИЋ

ИМПРОВИЗАЦИЈА У РАТУ

Динамика живота присиљава људе да прибегавају импровизацији у свима доменима своје делатности па и у рату. Ако погледамо у историју ратова наићи ћемо на безброј примера коришћења импровизације како у погледу материјала и средстава ратне технике, тако и у организационим и тактичко-оперативним поступцима.

Примена импровизације доступна је и нападачу и браниоцу, али је искуство показало да је њу далеко више користио бранилац, јер је иницијатива на страни нападача и он одлучује када ће, како и којим средствима напасти. При избору времена, начина и средстава за извршење напада нападач тежи изненађењу, те бранилац често неће моћи потпуно да сагледа намере нападача, а самим тим и да благовремено припреми целисходна противсредства и поступке, те ће често морати да прибегава импровизацији. Често се дешава да једна од зараћених страна, услед погрешних поставки у доктрини, већ у првим сукобима увиди своју заблуду и буде присиљена на импровизацију у најширим размерама све док се не створе одговарајућа противсредства. Такав је био случај, на пример, са Француском 1914, која је, спремајући се за маневарски рат, сматрала да ће све борбене задатке моћи успешно решавати пољским топом 75 мм, те да јој зато није потребна тешка артиљерија. Међутим, догађаји су показали да је то била заблуда и да је неопходно изградити моћну тешку артиљерију. А пошто је за остварење овога програма било потребно доста времена, морала се на бојном пољу дуго користити импровизирана тешка артиљерија (тврђавска и обалска — у већини застарелих модела.¹⁾ Слично томе 1939 Француска је покушала да један од својих озбиљних пропуста отклони импровизацијом. Наиме, она је ушла у рат са недовољним бројем пт топова (који су усто били и малог калибра) тако да није могла са њима организовати успешну ПТО, већ је за ту сврху за време битке на Соми и у Шампањи 1940 користила пољске топове 75 мм.²⁾ Иако су ова оруђа дала добре резултате, то ипак није могло спасти Француску, јер су њене остале грешке биле тако бројне да се нису могле отклонити импровизацијом, те је она морала доживети пораз.

Међутим, Британци треба да захвале умногоне импровизацији што су 1940 успели измаћи немачком маљу код Денкерка, јер „... Бри-

¹⁾ Ер, *Артиљерија некад, сад и убудуће*, ВИЗ „Војно дело“, 1953, стр. 52.

²⁾ Шасен, *Историја Другог светског рата*, ВИЗ „Војно дело“, 1955, стр. 56.

танске експедиционе снаге од 255.000 људи нашле су се у цепу уз обалу Северног Мора. Ту је британска морнарица, потпомогнута флотом која је била импровизирана од излетничких и празничких бродских средстава и чамаца прихватила британске експедиционе снаге³⁾ а ове су у то време претстављале једино увежбано људство В. Британије. Британске снаге које су овом приликом изгубиле наоружање и опрему, али сачувале људе, биле су ускоро поново наоружане и опремљене и тако уз помоћ импровизације избегле уништење.

Али не само у почетку, већ и у току рата обе зараћене стране трудиће се да постигну изненађење стварањем борбених средстава која њихов противник нема. И у том случају супротна страна биће принуђена да се користи импровизацијом ради парирања нових средстава. Када су Савезници у Првом светском рату употребили тенкове, Немци нису имали никакво одговарајуће противсредство, тако да су за ПТО почели користити пољски топ 77 мм који је већ у првим сукобима са тенковима (код Камбреа 1917) показао видне резултате. Но, из овога не треба извући закључак да се једном успела импровизација може користити током целог рата. Напротив, искуство је показало да је она давала резултате само ако је била коришћена привремено, док није створено одговарајуће противсредство или потребно време за остварење одговарајуће реакције. У овом погледу поучан је пример Шпанске републиканске армије (1936—1939), која је показала много храбрости и много пута тукла фашистичку професионалну армију, али њени милиционари „су могли ометати поход генерала, могли су наносити ране туђим инвазионим армијама, али нису могли одлучити рат. Милиционари су остали дефанзивна снага. Офанзивне успехе могла је постићи тек јединствено организована народна армија“⁴⁾ Дакле, Шпанска армија је остала на нивоу импровизоване армије (свакако не само својом кривицом), што је умногоме допринело да подлегне противнику, мада је то био само један од узрока њеног пораза.

Супротан пример пружа наш НОР који су наши народи отпочели користећи импровизацију у највећем обиму, па су ипак изашли из рата као победници. Ко би могао оспорити да су наше прве јединице биле типично импровизоване у односу на армије својих противника? Неоспорно је да је успех постигнут (пored осталог) и зато што се наша Армија није зауставила на импровизацији, већ је непрестано прерасла из нижих организационих и техничких облика у више, који су јој омогућили да изводи и офанзивна оперативно-стратeгиска дејства. Није мање поучан и пример Октобарске револуције, у којој је растурена царска регуларна армија и створена нова импровизирана армија. Међутим, на импровизацији се није зауставило већ се одмах кренуло ка стварању Црвене армије.

Ови примери речито говоре да се разне врсте импровизације могу користити и у веома широким размерама, али да успеха може бити само ако се стално не остане на њима већ се обезбеди њихово

³⁾ О. Бредли, *Успомене једног војника*, ВИЗ „Војно дело“, 1954, стр. 668.

⁴⁾ О. В. Мериш, *Шпанија*, „Просвета“, 1946, стр. 279.

прерастање у више организациске облике који су у стању да се супротставе противнику. Интересантан је и пример Немачке у току Другог светског рата, која је радила обратно. Наиме, она је рат отпочела као најсавременија армија тога времена, а уколико је рат дуже трајао, све више је користила импровизацију (у већини случајева врло успешно — посматрајући сваки такав подухват независно од коначног успеха) успевајући на тај начин да одложи свој пораз, али не и да добије рат. Тако је, на пример, Рур „чудом од импровизације“ превазишао, крајем 1944, своју ранију кулминациону тачку у производњи авиона и тенкова.⁵⁾ Због своје претеране самоуверености нацисти су прецењивали вредност импровизације. То се најбоље види из њихове намере да продуже рат и после слома своје армије на фронту, покушавајући да свој проређени Источни фронт „закрепе“ импровизованим јединицама фолксштурма, а да атлантску обалу и утврђења на њој поседну сличним јединицама фолксгренадира.

Као што смо видели, импровизацији се најчешће прибегава ради парирања изненађења, али да би она дала жељене резултате и при њеној примени такође је потребно обезбедити изненађење. За ово има пуно интересантних примера у нашем НОР-у. Тако су наше јединице (нарочито 1941 и 1942), поред плена — који је био главни извор снабдевања, користиле и оружје које се правило у примитивним партизанским радионицама (иако је оно понекад по својој техници пре одговарало рату из 18 или 19 века), али им је оно омогућило да постигну многе завидне успехе.⁶⁾ Мада технички несавршено, ово је оружје код непријатеља стварало изненађење, па је зато и давало добре резултате. На пример, чувши пуцањ топа и видећи експлозије његових „граната“, непријатељ је доносио погрешне закључке: „На Банији и према Глини, побуњеници употребљавају самостреле који потсећају на топове. Претпоставити је да су то оружје добили преко авиона, који се вероватно спуштају у рејону Петрове Горе“ — каже се у једном домотранском извештају, а уствари то су били партизански импровизовани „топови“.

Међутим, ако импровизација дође без изненађења, она може изазвати не само презрив и сажалив потсмех противника, већ исто тако и свога људства.⁶⁾ Ово долази отуда што је импровизација сама по себи слабија од одговарајућих средстава и поступака, и да би се изравнала са њима или их и превазишла, неопходно је да се употреби са изненађењем. Али како је онај који у датом моменту не употребљава импровизацију редовно у могућности да се прибере и искористи своје предности, то је неопходно да поред изненађења импровизација буде и целисходно употребљена. У томе, а нарочито у погледу спретности и разноликости примене и уочавању која ће врста импровизације моћи највише да да у одговарајућој ситуацији, наше су јединице биле више

⁵⁾ Д.Пленча, *Оружје из партизанских радионица у Војном музеју ЈНА*, „Весник“, I, 1954, стр. 165—193.

⁶⁾ Реч је о адаптацији пољских топова 80 мм М 5/8 у ПА топове у б. Ј. В. генерал-мајор Б. Обрадовић, *ПАО бивше Југославије*, „Арт. гласник“, 3/52, стр. 39.

него мајстори у односу на непријатеља. Тако, наше радионице оружја (којих је било до капитулације Италије 123⁷⁾ нису оријентисале своју производњу на топове и остало технички сложено ватрено оружје (чија је производња била више епизодног карактера), већ на средства која се лако праве а дају велике резултате, као што су: ручне бомбе, мине и остали прибори неопходни диверзантима. „Може се претпоставити да су се за диверзантске акције користили производи партизанских радионица готово за 90% ...“⁸⁾, а до октобра 1942, на пример, Илија „Громовник“⁹⁾ уништио је око 70 фашистичких возова минама које је правио од неексплодираних авионских бомби бачених из Павелићевих авиона.¹⁰⁾ Говорећи о великим губицима сила Осовине на Југословенском фронту, један француски писац¹¹⁾ истиче значај саботаже и рушења услед чега је „после 1943 нормалан капацитет ранијих југословенских железница сведен на 15%“. Неоспорно је да су наши диверзанти и њихове рукотворине овоме највише допринели.

Да се не би добио утисак да ће импровизацију користити само слабија страна, осврнућу се и на Америчку армију у току Другог светског рата која, мада је била одлично опремљена и имала оперативнo-стратегичку иницијативу, ипак није могла избећи импровизације, јер и поред најтемељитијег планирања у рату није могуће све предвидети. Тако, на пример, генерал Бредли, одајући признање шефу позадинске службе 2 корпуса при искрцавању код Орана, каже да се пуковник Роберт Вилсон истакао „способношћу за импровизацију коју је показао у савлађивању озбиљних ограничења у средствима која су угрожавала ову операцију“¹²⁾ Или, поред стечених искустава у Африци и предузетих мера за отклањање свих евентуалности, Американци су у Јужној Италији, натерани створом земљишта, морали импровизовати неку врсту коњице. Ево како су те јединице, по речима генерала Патона, изгледале: „Наши су људи јахали на свему што су могли да нађу — на мазгама, магарићима, а понекад и на јунадима. Седла су била домаће израде или заплењена италијанска опрема, или просто сламарице“¹³⁾ Мада су ове јединице изгледале више него импровизоване, за њих генерал Патон нигде није рекао ма и једну реч омаловажавања, иако се, вероватно, трудио да их што пре замени својим моторизованим јединицама. Сличних случајева је било и код Британске армије, која је користила импровизације и у циљу обезбеђења бољег снабдевања. Тако, на пример, у борбама код Камижена у Италији 1943, 10 британски корпус из 5 армије морао је оставити своја моторна возила и за преношење хране и муниције користити извештан број

⁷⁾ Д. Пленча, *Оружје из партизанских радионица у Војном музеју ЈНА*, „Весник“, I, 1954, стр. 193.

⁸⁾ Исто.

⁹⁾ Народни херој генерал-мајор Илија Хариш.

¹⁰⁾ В. Дедијер, *Дневник*, „Југословенска књига“, 1951, стр. 239.

¹¹⁾ Потпуковник Габриел Боне у свом чланку *Рат и техника*, „Војно дело“, 9/54, стр. 75.

¹²⁾ О. Бредли, *Успомене једног војника*, ВИЗ „Војно дело“, 1954, стр. 86.

¹³⁾ Патон, *Рат каквог сам ја видео*, ВИЗ „Војно дело“, 1953, стр. 100.

пешадских батаљона. Доцније, при нападу Савезника на „Зимску линију“, веома много су коришћене набрзину прикупљене мазге.

У изнетим примерима импровизација се појављивала као нешто што је замењивало одговарајуће мере или средства. Међутим, у многим случајевима она се јављала као најпогодније и незаменљиво средство које је апсолутно задовољавало у тој ситуацији тако да није требало стварати посебна средства ради њене замене, мада би се, изоловано посматрана, могла сматрати као одраз слабости и неопремљености. Ово се најбоље може видети из неких примера форсирања река у Другом светском рату. Тако, на пример, при форсирању Рајне марта 1945 од стране Американаца, огромна количина материјала за форсирање, која је била импозантна и на први поглед уливала поверење у брзо савлађивање реке, деловала је као кочница.¹⁴⁾ Међутим, Руси су при форсирању река (а нарочито Дњепра), служећи се технички слабијим материјалом и приручним средствима (што је у односу на амерички материјал било импровизација), далеко брже и лакше савлађивали водене препреке но Американци. Неоспорно је да су Руси овом приликом морали поднети и веће жртве при самом прелажењу реке, али, гледајући операцију у целини и постигнуте резултате, те су жртве биле мање но да се чекало на оностраној обали док не стигне сав материјал за форсирање, јер би у том случају отпало изненађење, пошто и противник не би седео на другој обали скрштених руку. Захваљујући импровизацији, по речима пуковника Маршала, логистика пред Совјете није никада постављала сложене проблеме¹⁵⁾ — углавном зато што Црвена армија није имала гломазне јединице за снабдевање и оправку, већ се умногоме користила приручним материјалом.

У историји је било више примера да су поједине армије (нарочито кад су у питању земље које не располажу јаким финансиским средствима и индустријом) морале током целог рата користити импровизацију, иако су биле у стању да правовремено сагледају која одговарајућа средства треба применити. Тако је, на пример, било неоспорно да би Грци приликом изградње „Метакасове линије“ знали да искористе све што је у то време техника могла да пружи сталној фортификацији, али они за овакву „раскош“ нису имали средстава, већ су са пуно успеха прибегавали импровизацији (користили застареле арт. гранате за пт мине, а за противдесантне препреке гомиле камења и земљиште избраздано плуговима, објекте наоружавали застарелим наоружањем, итд.). Но, „И поред свега . . . Утврђења Метакасове линије . . . била су, по немачком мишљењу, боља, веће одбранбене способности и економичнија од оних на Мажино-линији“.¹⁶⁾ Сличан случај је био и код наших јединица током НОР-а које су, и поред тога што

¹⁴⁾ Роцков-Смоле, *Форсирање великих река*, ВИЗ „Војно дело“, 1952, стр. 162.

¹⁵⁾ Маршал, *Оптерећење војника и покретљивост*, ВИЗ „Војно дело“, 1951, стр. 75—78.

¹⁶⁾ Потпуковник Ф. Смоле, *Метакасова линија*, „Војни гласник“, 4/56, стр. 65.

су сваким даном прерастале у нове и савршеније организациске облике, ипак до краја рата широко користиле импровизације. Тако је 1943, захваљујући импровизованом мосту на Неретви, спасено 25.000 бораца, а 1945 импровизовани понтонски мост на Драви олакшао је предузимање офанзивних дејстава. Исто тако је поучан пример наше Ратне морнарице, која је, мада састављена углавном од рибарских бродова, одиграла велику улогу не само у снабдевању наших јединица, већ и у операцијама за ослобођење острва.

Најзад, импровизација је често омогућавала даље успешно вођење рата у случајевима када је долазило до застоја у операцијама услед тога што дотадања борбена средства нису више била у стању да испуњавају задатке који су се пред њих постављали. Тако, на пример, при нападима на насељена места у току 1941 и 1942 наши борци су постизали успехе поглавито ручним наоружањем. Међутим, то није било могуће 1943 када је непријатељ усавршио своју одбрану. Требало је употребити ефикасније наоружање, али партизани нису могли своје захтеве у том погледу постављати индустрији, већ су се морали ослоњити на импровизацију: „Из заједничког напора руководиоца свих степена, пронађен је у току 1943, низ средстава за успешну борбу против непријатеља. Међу најкарактеристичније спадају свакако: „Славонски пламенобацач“, „четвороножни чистач мина“, „партизанска чарапа“ и „Хрватове кугле“¹⁷⁾ Међутим, и земље које су имале моћну индустрију прибегавале су импровизацији, јер док се нова средства не остваре треба да прође драгоцено време, а рат тражи тренутно реаговање. Зато су, на пример, Савезници за време битке за Атлантук претворили велики број својих трговачких бродова у импровизоване носаче авиона.¹⁸⁾

Иако су примери који се односе на коришћење импровизације у погледу материјала и средстава ратне технике изразитији, ипак, како је то у почетку чланка речено, импровизацију врло често сусрећемо и у појединим тактичко-оперативним поступцима. Познато је да се свака борбена акција, зависно од услова, мање или више планира, али исто тако је познат и низ примера у историји ратова да се бој одиграо по некој трећој, непланираној варијанти, где је успеху много допринела примена импровизације у најширем обиму. Тако је, на пример, Српска врховна команда 1912 предвиђала одлучну битку са тур-

¹⁷⁾ Вицеадмирал М. Јерковић, *Борбе у Славонији за вријеме Четврте и Пете непријатељске офанзиве*, ВИИ ЈА, 1951, стр. 43—44.

¹⁸⁾ М. Шасен, *Историја Другог светског рата*, ВИЗ „Војно дело“, 1955, стр. 234.

ском Вардарском армијом на Овчем Пољу и према томе извршила организацију и припреме, а она се, као што знамо, одиграла код Куманова. Успеху постигнутом у овој бици много је допринела способност старешинског кадра српске војске за импровизацију. Иако се за једина тактичка и оперативна решења у непредвиђеној ситуацији, до којих долази после свестране процене одређене ситуације, не би могло рећи да редовно претстављају импровизацију, ипак је чињеница да успешно спровођење у живот оваквих решења захтева од извршиоца брз рад и способност за импровизацију. Исто тако је чињеница да се и код благовремено планираних дејстава, а нарочито кад је у питању борба у дубини положаја, коју најчешће карактерише неизвесност, неће моћи све одвијати по плану и да ће извршиоци наићи на многе непредвиђене препреке за чије ће савлађивање морати користити импровизацију. У маневарском рату, у коме се ситуација веома брзо мења, непредвиђеног ће бити врло много, а реаговање мора бити тренутно, те ће и импровизација наћи широку примену. Међутим, и у позицијском рату, у коме се операције карактеришу масом материјала и темељним планирањем, често ће бити места и за импровизацију. Као пример могу послужити наше јединице које су организујући 1943 позицијску одбрану примењивале импровизацију у најширем обиму (6 дивизија источно од Грачаца, 5 дивизија источно од Б. Петровца, 7 дивизија са још две бригаде ка правцу Бугојно — Прозор, 13 дивизија у Г. Котару).

Најзад, поред набројаних услова, за успех импровизације је важно да онај који импровизује мора веровати у успех, а за то је, пре свега, неопходно да зна зашто се бори. Карађорђе је отпочео Први српски устанак дрвеним топом, а партизани у НОР-у су користили чак и таква средства чија је употреба понекад тражила и више од хероизма. Тако су, на пример, наши борци у борби против непријатељских тенкова користили и обично коље којим су скидали гусенице тенка, мада су свој успех понекад плаћали животом.¹⁹⁾ Ако борци не располажу оваквим квалитетима, немогуће је од њих створити добре импровизоване јединице. Као пример за ово може послужити слаб квалитет квислиншких јединица које су стварали Немци као своје помоћне формације (четници, белогардејци, сеоске страже и сл.). Ово у далеко већој мери важи и за руководство, које мора бити мајстор при брзом стварању јединица, имајући стално пред очима потребу за њиховим прерастањем из првих грубих организациских оквира у више.

¹⁹⁾ В. Дедијер, *Дневник*, „Југословенска књига“, 1951, стр. 235 и 415.

При овоме је потребно прећи што пре на стварање једног чврстог језгра на које би се могле угледати и ослањати остале јединице које још нису постигле такав квалитет. Оправданост оваквог рада потврдили су резултати које је остварило наше руководство од 1941 до 1945. Међутим, овако није радио чувени генерал Бем у борбама средином 19 века, па је „његова импровизована армија сигурно ишчезавала као сан при првом озбиљнијем поразу“.²⁰⁾

Најзад би требало подвући да импровизатор мора бити веома опрезан и да никако не сме ићи у хазардерство, јер су у том случају последице најчешће поражавајуће и могу довести до губљења вере у корист од примене импровизације уопште. У овом смислу поучан је недовољно припремљени импровизовани прелаз Саве код Чевртије 1914 од стране Српске војске чије су последице познате. Такође се при импровизовању не сме ићи у фанатизам који безобзирно жртвује људе (на пример, употреба авиона са пилотима самоубицама код Јапанаца). Зато импровизатор мора добро да зна кад може импровизацију користити и у којим размерама, јер ако је злоупотреби, доћи ће у сукоб са истином коју нам је оставио В. Иго: „Ко сувише импровизује гупаво испражњује духовитост“.

Имајући све ово у виду неће бити тешко одредити право место примени импровизације која је одувек претстављала неминовност у рату, а није била само одраз слабости, неспособности и неприпремљености.

²⁰⁾ Енгелс, *Изабрана војна дела*, ВИЗ ЈНА, 1953, стр. 376.

ОДБРАНБЕНА ЗОНА У ЗАДРЖАВАЈУЋОЈ ОДБРАНИ

Под одбранбеном зоном у задржавајућој одбрани подразумева се мања или већа просторија ограничена по фронту и дубини, у којој се према расположивом времену припрема, организује и изводи одбрана. Ширину и дубину ове зоне, и време држања појединих линија узастопног отпора начелно одређује претпостављена команда. Али ако нека јединица дејствује самостално, или је више одвојена, онда претпостављена команда одређује само време задржавања непријатеља у датој зони, остављајући јој слободу да сама одлучује у погледу организације и извођења задржавајуће одбране. Познато је да ширина одбранбене зоне у задржавајућој одбрани може бити знатно већа него у отсудној и да зависи од више елемената, првенствено од јачине и састава непријатеља, задатака и величине јединице, карактера земљишта, потребног времена за задржавање непријатеља и броја наступних праваца нападача (првенствено оних који су погодни за употребу брзих јединица). А пошто тако велика ширина фронта условљава груписање снага само на неколико главних праваца природно је да се на њему морају појавити мањи или већи међупростори који претстављају утолико слабије тачке у одбранбеној зони уколико су ти међупростори шири, па било да се налазе у оквиру фронта дотичне јединице или на спојевима са суседним јединицама. Исто тако је природно да ће нападач тежити да искористи те слабости упућивањем снага кроз међупросторе у циљу удара у бок, обиласка или отсецања браничевих снага на појединим правцима, тако да ће бранилац при организацији одбранбене зоне морати да обрати нарочиту пажњу и на ове међупросторе.

Ако узмемо да корпус изводи задржавајућу одбрану са две дивизије у првом ешелону, онда се може очекивати и напад са више праваца. А са бројем праваца које треба затворити и бранити повећава се и ширина фронта (зоне). Линије (положаји) које затварају поједине правце начелно се организују по групном систему, по одбранбеним рејонима и чворовима који се поседају по истим принципима као и код отсудне одбране.

Борбени поредак у рејонима и чворовима у задржавајућој одбрани карактерише се већом динамичношћу него у отсудној одбрани (нарочито у ПТЧ или ПТТ). Наиме, јединице у отсудној одбрани добијају знатно ужи отсек за одбрану него у задржавајућој, а пошто се

обично располаже са више времена, то се браниоцу пружају повољнији услови за уређење положаја у фортификациском смислу (нарочито за планско запречавање испред положаја) и прилагођавање плана ватре задатку јединице. На овако уређеном отсеку (положају) у отсудној одбрани бранилац ломи нападача својим ватреним системом испред предњег краја или га, у вези са идејом маневра, пушта дубље у отсек одбране, наносећи му губитке ватром са основних ВП, до повољног момента за предузимање противнапада. Дакле, поступак браниоца у отсудној одбрани (у оквиру ужег отсека ограниченог по фронту и дубини) карактерише се извесном статичношћу, док су дејства браниоца у задржавајућој одбрани, који у широј и дубљој зони изводи маневар не примајући решење, много динамичнија. Ово се нарочито види при извођењу ПТО у ПТЧ. Док код отсудне одбране пт оруђа изводе задатке са својих основних ВП према плану ватре, дотле код задржавајуће одбране, због веће ширине фронта и могућности продора оклопних јединица нападача са више праваца, пт оруђа имају већу слободу маневра и интервенишу ватром и покретом (мењајући ВП) свуда где се изненадно појаве циљеви. Исто тако, у задржавајућој одбрани чешће може доћи и до употребе другог ешелона — резерве и на правцима изван оквира своје јединице, док су овакви поступци код отсудне одбране ређи (наprimer, борба против ваздушног десанта).

Да би се продор непријатељских снага у међупросторе могао спречити и што пре парализати, борбени поредак јединице треба да буде веома еластичан како би се што пре могао прилагодити новоствореној ситуацији. Спречавање продора кроз међупросторе бранилац ће решавати посебно у сваком конкретном случају, зависно од расположивих снага и средстава и карактера земљишта. За ово долазе у обзир разна средства и поступци, као: ватрени систем јединице, активна дејства резерви које би се ангажовале из дубине, дејства суседа, коришћење природних и вештачких препрека итд. Еластичност борбеног поретка у задржавајућој одбрани условљавају брзе и изненадне појаве непријатеља на фронту, крилу и боку, убачене јединице нападача, ваздушни десанти мањих размера на осетљивим местима у позадини, а нарочито могућност употребе нуклеарног оружја од стране нападача. О свим овим и сличним могућностима командант треба да води рачуна и да на погодан начин реагује у првом реду еластичношћу борбеног поретка (маневром резерви, опште, ПТР, ТР и итд.).

У погледу ширине фронта коју јединица може бранити у зони одбране, праксом се дошло до приближно одговарајућих норми које нису апсолутне, већ се могу мењати зависно од земљишта и осталих услова. Тако, пешадиски батаљон може бранити фронт 3—5 км, што ће зависити од многих околности, као: јачине и карактера дејства нападачевих снага, важности праваца који затвара батаљон, карактера земљишта, попуњености и ојачања, врсте борбеног поретка батаљона (тј. да ли је први борбени ешелон од две чете или од три чете, са два до три вода у резерви) итд. Ако је борбени поредак са три чете у првом борбеном ешелону, ширина фронта батаљона могла би да буде

3—5 км (три четна одбранбена рејона по 700—1.000 метара, са два међупростора од по 500—800¹⁾ метара и на спојевима са суседним батаљонима по 200—400 метара међупростора). Ако је борбени поредак са две чете у првом борбеном ешелону, ширина батаљонског рејона одбране могла би да буде 2,9—3,6 км (два четна одбранбена рејона по 1.000 метара, са међупростором од 500—800 метара и на спојевима са суседним батаљонима са по 200—400 метара међупростора). Може се поставити питање зашто се за међупросторе између стрељачких чета узима 500—800 метара, а за међупросторе између батаљона 200—400 метара. Суседне стрељачке чете прве линије узастопног отпора могу у оквиру одбранбене зоне батаљона, поред осталих мера, и својом успешном ватром заштитити међупростор, док би повећање међупростора између батаљона на 500—800 метара, поред повећања фронта опште, ослабило ватрену моћ крилних чета батаљона, с обзиром да би оне биле ангажоване делом снага и ватрених средстава на одбрани батаљонских међупростора. Овако, мањи међупростори (200—400 метара) између батаљона лакше би се контролисали, путем осматрања, патролирања, запречавања и распоредом резерви по дубини, али ако је у изгледу да ће нападач употребити нуклеарно оружје, онда се они свакако морају повећати. Остављањем мањих међупростора између батаљона прве линије могли би се повећати међупростори између пукова и дивизија који ће се, поред изнетих мера, обезбеђивати и посебним средствима и поступцима које би пукови, односно дивизије, предузимали у циљу спречавања продора појединих, нарочито брзих јединица нападача. На сличан начин дошли бисмо до ширине фронта пешадиског пука, који би код борбеног поретка у два ешелона требало да буде нешто већи од збира ширине два батаљонска рејона са првим борбеним ешелonom од две чете. Ово због тога што у оквиру борбеног поретка пешадиског пука (или већих јединица) могу бити већи међупростори који се начелно бране запречавањем, дејством резерви из дубине, дејством суседа итд. Према томе, ширина фронта пука износила би око 10 км па и више (нарочито у условима употребе нуклеарног оружја), зависно од тога да ли пешадиски пук у првом борбеном ешелону има два или три батаљона; ширина одбранбене зоне дивизије износила би око 20 км и више, а корпуса — зависно од броја дивизија у првом борбеном ешелону.

У условима употребе нуклеарног оружја наведене ширине фронта обезбеђују довољну растреситост борбеног поретка, те би повољно утицале на заштиту браниоца од атомске експлозије. Међутим, резерве од батаљона па навише, ако би биле прикупљене, претстављале би рентабилан циљ за атомски напад, те би зато требало повећати отстојање и растојање између њих или их поделити, с тим да се омогући да се оне, у случају потребе, могу брзо прикупити.

¹⁾ За ширину међупростора у оквиру батаљона узета је као горња граница ширина од 800 метара како би се овај међупростор могао бранити јаком пушчаном ватром и ватром аутоматских оруђа са крила суседних челних одбранбених рејона.

Нарочито тежак проблем претставља организација одбранбене зоне на маневарском и равничастом земљишту, на коме се ређе налазе јасно истакнути правци којима би се могла каналисати дејства нападача него је већином земљиште на целој ширини одбранбене зоне добро пролазно за нападачеве оклопне и моторизоване снаге. Ово у знатној мери отежава рад браниоца и очување борбене способности јединице за дуже време, а утиче и на ширину зоне, као и на величину међупростора и њихову заштиту. Но, и у овом случају организација одбранбене зоне врши се по истим принципима (по правцима са већим или мањим међупросторима), са повећаним значајем еластичности борбеног поретка и стварањем брзопокретних резерви.

Норме у погледу ширине фронта и међупростора између јединица до којих се дошло у току Другог светског рата проистекле су из разних фактора, као: бројног односа снага и средстава нападача и браниоца, карактера земљишта, основне замисли за борбу и идеје маневра, потребног времена за задржавање нападача, начина извођења одбране, формације јединице, начина снабдевања, итд. Но, може се рећи да је у току Другог светског рата ширина фронта код задржавајуће одбране често била несразмерно велика према јединици која је изводила одбрану. Мислим да би данас било погрешно сматрати борбу на широком фронту као обавезни саставни део задржавајуће одбране. Напротив, задржавајућа одбрана ће се изводити некад и на ужем фронту (ако то ситуација дозвољава), а тада ће неоспорно моћи дати и боље резултате. Али, пошто јаче снаге на ужем фронту могу постати рентабилан атомски циљ за нападача, бранилац ће бити принуђен да на претстојећи атомски напад што пре реагује заузимањем растреситог распореда (рашчлањавањем борбеног поретка, нарочито резерви, са повећаним отстојањима и растојањима), укопавањем јединица (према расположивом времену), маскирањем резерви и технике у циљу заштите у првом реду од угледа из ваздуха, итд.

Друго важно питање које треба решити при организацији задржавајуће одбране јесте дубина одбранбене зоне. Као што смо видели, њу, начелно, одређује претпостављени командант према основној замисли за претстојећа дејства, одређујући при томе и време које је потребно створити задржавајућом одбраном. На дубину одбранбене зоне, поред изнетог, утичу и други чиниоци, као: јачина и састав нападача (нарочито у брзим, а првенствено оклопним јединицама), број и важност нападаћих праваца, јачина и састав сопствених снага, карактер и облик земљишта, ситуација код суседа итд. Поред одређивања времена трајања борби у одбранбеној зони, претпостављена команда ће некада одредити и узастопне одбранбене линије (положаје). Ако је дубина одбранбене зоне већа, земљиште погодно за пружање отпора, а однос браниочевих и нападачевих снага углавном уравнотежен, браниоцу се може ставити у задатак да одбраном створи више времена и да поседне већи број узастопних положаја за пружање отпора, и обратно.

Употреба нуклеарног оружја бесумње ће испољити утицај и на дубину одбранбене зоне. Да једном атомском експлозијом не би биле захваћене две узастопне одбранбене линије (положаја), треба повећати отстојања између појасева и положаја, а тако исто и између појединих елемената борбеног поретка у оквиру појаса (положаја). Ово повећање отстојања, растреситости и повећана покретљивост борбеног поретка у задржавајућој одбрани утицаће и на повећање дубине одбранбене зоне. Али, ово повећање отстојања може ићи само до извесних граница, нарочито ако дивизија не располаже довољним транспортним средствима (што ће бити чешћи случај код малих оружја). Но, у сваком случају отстојања треба да буду толика да омогућавају брзо прикупљање јединице на одређеном месту или правцу.

Начелно, пешадиски пук у задржавајућој одбрани организује две узастопне линије отпора: једну коју поседују батаљони прве линије и другу коју поседују пуковске резерве. Између ових линија организују се и „међулиније“ које поседују батаљонске резерве, а које служе за прихват стрељачких чета прве линије. Ако је потребно организовати и трећу линију узастопног отпора, а пук није у могућности да то учини благовремено, онда њу може припремити и организовати други ешелон (резерва) дивизије. Организовање узастопних линија за дивизију може извршити други ешелон (резерва) корпуса, а линија у већој дубини за потребе оперативних јединица и цивилна радна снага.

Да ли ће се положаји за одбрану (узастопне линије) уредити јаче или слабије зависи не само од времена којим се располаже, него и од активности нападача, од расположиве радне снаге, средства итд. Основне инжењерске радове треба изводити првенствено на главним правцима са којих се очекује напад брзих (првенствено оклопних) јединица, а у потребном обиму, на појединим линијама у зони извођења задржавајуће одбране као и на свим елементима рејона, отсека или појаса, односно зоне, у циљу појачања отпорне снаге јединице која изводи одбрану. Уколико постоји могућност, треба изградити и поједине објекте између предвиђених линија (подесни земљишни објекти, топографски јаке тачке, групе кућа итд.). Уређење ових објеката олакшаће прихват снага са положаја испред њих, а уређене „међулиније“ користиће се и као ослонци за противнапад. Отстојање између појединих положаја (узастопних линија), које начелно треба да буде толико да нападач при нападу на следећи положај (узастопну линију) мора мењати и ВП своје артиљерије, код дивизије може износити 5—10 км — што ће умногоме зависити и од топографског склопа земљишта.

У ком обиму и како ће поједини положаји (линије) бити утврђени за пружање отпора, зависиће од предвиђеног степена отпора у целини, и на сваком положају (линији) појединачно. Притом је основно да старешина зна идеју маневра старије команде и колико времена на одређеном простору треба да издржи његова јединица са расположивим снагама и средствима.

У условима употребе нуклеарног оружја, а с обзиром на расположиво време, положаји за одбрану уређиваће се много брижљивије и солидније да би се последице атомског напада свеле на што мању меру. Кад год време и могућности дозвољавају, изводиће се радови нормалног профила, користећи за то у пуном обиму расположиву механизацију. С обзиром на карактер задржавајуће одбране, уређење положаја у току динамике боја биће могуће само у незнатним размерама, па зато сваки слободан час и свако бављење на једном месту треба искористити за укопавање у циљу противатомске заштите јединица.

На припрему и на извођење задржавајуће одбране утицаће више чинилаца који међусобно повезани у одређеној мери испољавају утицај и на сам рад браниоца у одбранбеној зони. Степен отпора браниоца, који је условљен добијеним задатком и ситуацијом, треба да буде тако срачунат да после извршеног задатка на једној линији буде обезбеђено благовремено повлачење снага на следећу линију и тако редом, до последње линије на којој одбрана може примити одсудан карактер (у оквиру јединице која је изводила задржавајућу одбрану или, још чешће, кад пристигну свеже снаге). Последња линија отпора може послужити и као ослонац за предузимање активних радњи браниоца (противнапада или противудара).

Губитак простора напуштањем појединих линија узастопног отпора мора бити изведен плански како се услед превременог напуштања појединих линија задржавајућа одбрана не би претворила у отступање. У том циљу бранилац ће задржавати нападача за предвиђено време на одређеним линијама своје одбранбене зоне, наносећи му губитке ватром из свих врста оруђа, и користећи се системом за пречавања да би му успорио надирање и умањио темпо наступања. Међутим, нападач може коришћењем брзих јединица и ваздухопловства, доводити браниоца у све тежи положај у погледу обезбеђења одбранбене зоне. Зато борбени поредак браниоца мора бити ешелониран по дубини, нарочито у противтенковском смислу (распоредом оклопних јединица и пт средстава, свестраним коришћењем природних и вештачких препрека итд.) са јасно израженом идејом маневра. При томе, у условима употребе нуклеарног оружја, мора се водити рачуна да поједини делови борбеног поретка не постану погодни атомски циљеви. Истина, задржавајућа одбрана због својих особености (растреситости и покретљивости елемената борбеног поретка, распореда снага и технике на већем простору, извођења маневра на већој ширини, итд.) мање је осетљива у овом погледу од отсудне одбране.

За време борби кроз одбранбену зону, које се, начелно, изводе по правцима, треба имати у виду да ће нападач тежити не само отсецању браниоца од његове позадине него и окружењу ради брзог продора у дубину његове територије. Зато у плану боја треба предвидети и ову могућност, као и одговарајуће мере ради пробоја из окружења, ако до овога дође, не чекајући на јуриш нападача и не примајући решење на тој линији. У оваквим случајевима у окружење могу доћи

не само тактичке, већ и оперативне јединице. Ако су у питању тактичке јединице, са пробојем се мора отпочети још прве ноћи по окружењу, јер уколико се фронт буде више померао у дубину одбранбене зоне, утолико ће и услови за успешно извршење пробоја постајати тежи. Ако је окружена јединица у саставу више јединице, њена претпостављена команда је дужна да предузме потребне мере ради омогућења пробоја окружених снага.

Ако је извршено окружење на мањој просторији и ако су јединице укопане и маскиране, онда је мања и вероватноћа да ће окружене јединице постати атомски циљ, јер би у том случају и сам нападач који је извршио окружење био изложен дејству сопствене атомске експлозије. Но, ако се окружена јединица налази на широј просторији, онда поједини њени делови, бесумње, могу постати врло рентабилан атомски циљ за нападача (било за дејство са земље или из ваздуха).

Биће случајева да и у оквиру окружених снага поједине јединице или њихови делови воде задржавајућу одбрану, дајући отпор на узастопним линијама у циљу стварања потребног времена за успешно продирање главних снага окружене јединице. У оваквим условима извођење задржавајуће одбране има већи значај ако окружене снаге врше пробој из обруча у дубини одбранбене зоне или ако се налазе на просторији која је за окружене снаге од оперативног значаја. Тако, на пример, операције наших главних снага у Петој непријатељској офанзиви до преласка комуникације Фоча — Калиновик могу се сматрати у целини као борбе у окружењу и пробој из окружења оперативних размера. За то време наша 3 дивизија је имала врло важан и сложен задатак да упорном одбраном на узастопним линијама створи потребно време за пробој наших главних снага.

У току извођења задржавајуће одбране снаге са прве линије начелно се повлаче кроз међупросторе и преко крила снага друге линије на трећу линију, остављајући по потреби део снага за ојачање друге линије. Но, због релативно већег отстојања између линија, снаге са друге линије неће бити у стању да ефикасном ватром прихвате на целој дубини између линија снаге које се извлаче са прве линије, те ће први борбени ешелон често бити принуђен да се уз прихват сопствених снага и уз подршку авијације и тенкова извлачи све до предњег краја линије (положаја) коју поседа други борбени ешелон. И ово указује на потребу да сви погодни земљишни објекти на целој дубини одбранбене зоне буду уређени за одбрану, као и да се

јединице првог борбеног ешелона, уз прихват, упорно боре за сваки од ових објеката. Ако би се приликом извлачења првог борбеног ешелона ангажовао други ешелон пре времена, могло би се десити да снаге браниоца изнесу нападача на својим леђима на положај другог ешелона, те о овоме треба водити рачуна. Но, овде наведен поступак не може се применити за све случајеве, већ ће некада резерве или други ешелон (пука или дивизије) морати интервенисати при извлачењу снага првог ешелона, што ће зависити од конкретне ситуације.

Један од најтежих проблема у руковођењу извођењем задржавајуће одбране свакако претставља одређивање (односно правилна оцена) момента у коме треба отпочети извлачење из борбе на једну од следећих линија. При овоме се мора имати у виду како потреба да браниочеве снаге буду сачуване, тако и задатак да непријатељ буде задржан до одређеног времена у одбранбеној зони. Иако, начелно, извлачење са једне линије на другу не би смело да отпочне без одобрења претпостављеног старешине, ипак се у задржавајућој одбрани овај принцип често неће моћи у потпуности остварити него ће поједине старешине бити у прилици да саме одлучују о степену упорности и моменту почетка извлачења, имајући пред очима добијени задатак и конкретну борбену ситуацију.

*

Чињеница је да ће развој ратне технике после Другог светског рата (оклопне јединице, ваздухопловство, савремени технички уређаји итд.), а нарочито примена нуклеарног оружја, отежати одбрану у савременим условима и учинити је осетљивијом него раније. Тако ће: повећани темпо наступања савремених брзих (а нарочито оклопних) јединица захтевати повећање дубине нападачевих задатака, а тиме и браниоцевог борбеног поретка; могућност спуштања ваздушних десаната у дубину одбране захтеваће широку организацију система ПДО; савремени технички уређаји (радари, инфрацрвени зраци итд.) омогућиће ноћно дејство у ширим размерама, итд., а примена нуклеарног оружја умногоме ће изменити физиономију одбране засноване на искуствима из Другог светског рата. Међутим, ако се имају у виду особености задржавајуће одбране о којој је било речи могло би се закључити да ће сви ови утицаји, а нарочито последице употребе нуклеарног оружја, много више доћи до изражаја код отсудне него код задржавајуће одбране. Према томе, може се рећи да ће се задржавајућа одбрана и у новим условима организовати и изводити у од-

ређеним одбранбеним зонама на широком фронту и по правцима, но уз веће ангажовање оклопних јединица, шире коришћење инжињери-ских радова, а нарочито природних и вештачких препрека, са повећаним отстојањима и растојањима између појединих елемената борбеног поретка, итд. Растресит распоред снага и средстава по фронту и дубини, ешелонирање резерви и позадинских база на ширем простору, широка примена фортификације, маскирање трупа и установа, као и све друге мере и поступци које ће бранилац користити при извођењу задржавајуће одбране, имаће за циљ да у свим фазама одбране отежају нападачу услове за атомски напад и пруже што бољу заштиту од дејства атомске експлозије. Најосетљивији делови борбеног поретка и објекти за атомски напад у одбраненој зони биће: тенковске резерве, други ешелони, базе и позадинске установе, комуникациски чворови, важнији вештачки објекти на комуникацијама (мостови итд.), теснаци и сл., а они ће најчешће претстављати и рентабилне атомске циљеве за нападача, те ће бранилац морати посебну пажњу да посвети предузимању мера за њихову заштиту.

Најзад, да би се изненађење јединица и установа у зони задржавајуће одбране свело на најмању меру, потребно је да командовање у оквиру општевојног извиђања организује и што солидније АБХ извиђање, као и да будно прати догађаје на фронту како би било у стању да благовремено реагује одговарајућим мерама на било који вид напада нуклеарним оружјем.

NOVE KNJIGE

<i>Pero Morača: Napadi NOVJ na naseljena mjesta</i>	— — — — —	Din. 400.—
<i>Dr Franc Škerl: Počeci partizanskog pokreta u Sloveniji</i>	— — —	„ 400.—
<i>Dr Metod Mikuž: Pregled razvoja NOB u Sloveniji, I knjiga</i>	— — —	„ 600.—
<i>Žofr: Ratni memoari</i>	— — — — —	„ 900.—
<i>Babić: Tenkovi i lovci tenkova</i>	— — — — —	„ 80.—
<i>Milorad Gončin: Grumen zemlje kozarske</i>	— — — — —	„ 120.—
<i>Poštanska služba</i>	— — — — —	„ 55.—

НЕКИ ПРОБЛЕМИ САВРЕМЕНЕ ОДБРАНЕ ПД¹⁾

Послератни развитак ратне технике карактерише развој нуклеарног наоружања, с једне, и квалитативни и квантитативни пораст тзв. класичне технике, с друге стране. Међутим, нема потребе на овом месту износити податке о појединим врстама нуклеарних средстава, пошто је о томе већ било доста писано у нашој војној штампи. Зато ћу се ограничити само на констатацију да нуклеарна средства, без обзира на многе противречне, тенденциозне и неуверљиве податке о ефектима њиховог дејства, неоспорно располажу *неупоредиво већом ватреном моћи* од свих досада познатих ратних средстава и да ће тај фактор снажно утицати на организацију и извођење савременог боја (операције) уопште и одбранбеног боја дивизије посебно. Међутим, и класична техника је знатно коракнула напред. То се може видети и из наоружања савремене пешадиске дивизије. Док су ове дивизије у Првом и Другом светском рату биле, углавном, немоторизоване, оне су данас скоро моторизоване или скоро полумоторизоване (располажу са по 500—2.500 моторних возила), тако да се може говорити о повећању њихове маневарске способности. Поред тога, дошло је до веће аутоматизације и смањења тежине борбених средстава пешадије у оквиру дивизије. Полуаутоматски карабини и аутоматске пушке све више или потпуно потискују пушке у дивизијама неких армија, а пушкомитраљеви постају и лакши и многобројнији. Противтенковска артиљерија са лакшим оруђима и већом почетном брзином (пробојношћу) такође се већ налази у наоружању

¹⁾ Намерно сам избегао да у наслов ставим „у нуклеарном рату“, иако се то често чини у нашој војној литератури и штампи. Могло би изгледати да се ту ради о ствари формалне природе, иако није тако. Напротив, чини ми се да такви наслови и разни термини, као што су „атомска тактика“, „атомски напад“, „атомска одбрана“ унеколико воде једностраној интерпретацији утицаја нуклеарних ратних средстава на развитак ратне вештине и извесном запостављању улоге и утицаја које класична техника, са својим новим достигнућима, такође, врши у том правцу. А реалан утицај сваког од ратних средстава (па и нуклеарних) на развијање ратне вештине може се испитати само ако се оно интерпретира као део и у светлу савремене ратне технике у целини. Зашто, на пример, савремену тактику називати „атомска тактика“, а не просто тактика, када је јасно да се њен развитак (пошто је он непрекидан као и сваки други у друштву и природи) мора надовезивати на тактику из Другог светског рата и да ће она у евентуалном будућем рату као своју материјалну базу имати не само нуклеарна већ и сва остала средства ратне технике.

многих дивизија. Ту су и самоходни дивизијски артиљериски дивизиони или пуковске самоходне батерије. Док је у дивизији у прошлом рату било 120—200 артиљериских и минобацачких оруђа, данас их има 200—400. И средства блиске противтенковске борбе су се развила, јер има дивизија са неколико стотина ручних реактивних бацача велике пробојне моћи и са бестрзајним топовима разних калибара у саставу батаљона и пукова.

Савремене дивизије обично имају тб или тп, а неке и тч, у пешадиским пуковима (тј. свега 20—150 тенкова), са побољшаним квалитетом средњих тенкова — повећаном ватреном моћи и дебљином оклопа, а сачуваном маневарском способношћу и повећаном прецизношћу тенковске покретне ватре (увођењем стабилизатора).

Радиолокатори и разна друга средства за управљање ватром и за ноћно гађање такође су се знатно усавршила. Крупан напредак је учињен и у развоју технике РМ и ваздухопловства (нарочито у погледу снажног развоја млазне авијације). Другим речима, ватрена моћ већине савремених пд знатно је порасла у односу на ону из прошлог рата. А тај моменат је од посебне важности за вођење одбранбеног боја пд, пошто снага ватре долази до већег изражаја у одбрани него у нападу (због ослањања на фортификациски јаче уређено земљиште). Поред тога, порасла је и самосталност дивизије, као целине, и њених потчињених јединица у вођењу боја, пошто су у њој јаче него раније заступљени разни родови и службе и, најзад, с обзиром на покретљивост и напред поменуте чиниоце, савремена дивизија има велике могућности за примену активних дејстава у одбранбеном боју. Очеvidно је да ће овакве промене у развоју ратне технике и новине у облицима борбених дејстава захтевати одговарајуће промене и у формацији савремене дивизије. То доказују и разна експериментисања која се врше у многим армијама у погледу измене дивизијске формације. При томе сви теже да створе што покретљивију дивизију са највећом могућом ватреном моћи. Проблем решавања ове традиционалне тежње састоји се у изналажењу најреалнијег компромиса између захтева ватре и маневра. Тој тежњи, свакако, не одговара дивизија из прошлог рата са бројним стањем 11—18.000 људи, већ је много вероватније да ће бити подеснија дивизија од 5—10.000 људи, са што већом самосталношћу потчињених јединица.

У светлу досада изложених чињеница о стању савремене ратне технике уопште²⁾ и технике и формације делимично моторизоване савремене пд (састава три пп — 9 пб), приступићемо разматрању неких проблема њене одбране, полазећи од чињенице да ће нападач употребити нуклеарно оружје и да пд у одбрани може, а не мора, имати нуклеарну подршку.

²⁾ Осврт на развитак послератне технике и наоружања савремене пд дат је само толико колико је то нужно за овај случај, јер би исцрпна анализа читавог квалитативног и квантитативног прогреса, који је учинила ратна техника у послератном периоду, била ствар посебне теме.

Структура одбранбене зоне

Ширина и дубина одбранбене зоне дивизије у тзв. нормалним условима кретале су се код Руса око 10, односно 4—6 км, код Американаца 6—10, односно 5—8 км и 10—15, односно 5—6 км код Немаца. Ова се зона код Немаца и Американаца обично састојала из главног и резервног положаја, а код Руса из главног и резервног одбранбеног положаја и међуположаја. Положаји су се састојали из 1—3 линије ровова (траншеја) са међусобним отстојањима између прве и друге 150—300, а друге и треће 400—800 м. Совјетска дивизија у одбрани ван непосредног додира са непријатељем организовала је појас обезбеђења дубине 10—15 км, а америчка 15—20 км, који је обично поседо ојачану пб и бранио методом задржавајуће одбране. У суштини, и немачка, и руска и америчка дивизија решавале су ово питање на сличан начин, поред осталог, и зато што су наоружање и формација тих дивизија у основи били слични. Извесне разлике су последица различитих гледања на тактику дивизиског одбранбеног боја. Када је дивизија организовала задржавајућу одбрану, или одбрану на помоћним правцима или на теже проходном земљишту (брдско, планинско, реке, шуме, криш и др.), ширина њене одбранбене зоне била је већа (10—50 км), а исто тако и дубина.

Појава нуклеарних и других ратних средстава свакако ће утицати на промену структуре пд и њеног борбеног поретка у одбрани, јер би, по неким прорачунима, 3—4 атомска удара (јачине номиналне атомске бомбе) била довољна да избаци из строја главне снаге пд у одбрани у тзв. „нормалним“³⁾ условима.

У савременој војној литератури сусрећемо различита гледишта о томе како би требало решити овај проблем, али је битно да се сви слажу у томе да ширина и дубина одбранбеног рејона батаљона треба да остане, углавном, као и у прошлом рату и да *нужно повећавање* ширине и дубине одбранбених рејона и зона треба остваривати повећавањем *међупростора* између јединица, са таквим прорачуном да један атомски удар не захвати зоном тешких губитака веће снаге од једног батаљона (дивизиона). По једној страниј концепцији организације одбранбене зоне дивизије у типу тзв. „гушчијег јајета“, дивизија би бранила зону ширине око 30 км, са борбеним поретком у свим степенима у два ешелона на три одбранбена положаја (главни, међуположај и резервни положај). Сваки од четири батаљона на главном положају бранио би фронт нормалне ширине око 2 км, са међупросторима око 2 км међу батаљонима и око 12 км међу пуковима (бригадама). Битно обележје ове концепције је постојање огромног дивизиског међупростора (да га тако назовемо). Она је срачуната на то, да ће *нападач, лако на коришћење међупростора*, кроз њега упутити

³⁾ У читавом излагању под појмом „нормални“ услови подразумевам одбрану пд на тежишту корпусне (армиске) одбране, на маневарском земљишту и на начин њеног извођења у току Другог светског рата, и то снагама и средствима који су дејствовали у том рату.

своје главне снаге и тиме створити рентабилне циљеве за атомске ударе браниоца и за обухватно и бочно дејство његових осталих снага. А ако нападач не би упутио основне снаге кроз међупростор, већ против левог или десног крила дивизиског одбранбеног распореда, онда би он, желећи да izmanеврује јак отпор на тим правцима, у процесу боја ипак све више масирао своје снаге кроз међупростор и тиме, опет, постепено стварао рентабилан атомски циљ за браниоца. Није тешко уочити да је главна слабост ове варијанте у томе што превише рачуна на наивност нападача, иако је познато да је нападач у прошлом рату настојао да *максимално искористи међупросторе* у оквиру свога нападаног маневра. Та ће тежња, вероватно, доћи до још већег изражаја у савременим борбеним дејствима, с обзиром на нужност постојања далеко већих међупростора у одбранбеном распореду јединица, али треба рачунати да ће нападач при томе истовремено водити рачуна и о обезбеђењу својих бокова. Поред тога, ако би бранилац користио овај огромни међупростор за свој противманевар, поставило би се и питање зоне сигурности за његове сопствене трупе (2—4 км), те би испало да 4—8 км ширине тог међупростора не би долазили у обзир за вршење атомског удара. Није тешко сагледати да би оваква ширина међупростора озбиљно угрожавала повезаност и чврстину дивизишке одбране у целини, а нарочито у процесу њеног извођења. Због тога се ова концепција не може прихватити као начелна варијанта решења овог проблема. Она би се могла применити у изузетним околностима, на пример, када дивизија изводи одбрану у планинској зони која укључује долину у свом централном делу.

Много чешће се чује таква варијанта структуре одбранбене зоне под којом дивизија изводи одбрану на три одбранбена положаја на фронту ширине 12—20 км и на већој дубини од оне у прошлом рату. Ширина одбранбених рејона батаљона је нешто већа, по 2—3 км, са међупросторима 1—2 км. Отстојања између линија ровова у оквиру одбранбених положаја такође су већа. Ова варијанта је реалнија од прве, јер води рачуна о захтевима не само нуклеарног већ и осталог наоружања, о искуствима прошлог рата и сл.

По моме мишљењу, одбранбена зона дивизије требало би да се као и досада састоји из три одбранбена положаја, с тим што би, по могућности, сви положаји, а главни обавезно, имали развијене све три линије ровова. Отстојање између првог и другог одбранбеног положаја (међуположаја) могло би да буде 3—4 км, између другог и трећег (резервног) 4—5 км, између прве и друге линије ровова до 500 м, а између друге и треће 1.000—1.500 м. Дубина главног положаја износила би око 3 км, а међуположаја и резервног положаја по 1—2 км. Батаљони на главном положају бранили би се, начелно, на фронту ширине око 3 км, са међупросторима до 3 км.⁴⁾ Тако би се, под претпоставком да

⁴⁾ Очеvidно је да ће велики међупростори између батаљона и других јединица претстављати једну од основних слабости браниоцевог борбеног поретка у будућем рату. Поставља се питање ко треба да одговара за одбрану међупростора између батаљона и пукова у оквиру одбране под. По мом мишљењу,

дивизија постројава све батаљоне у пуковима у два ешелона, добила ширина одбранбене зоне око 20 км, рачунајући ту и одбрану међупростора са једним од суседа, а дубина 12—16 км. Овим би се постигла не само велика растреситост борбеног поретка и ефикаснија противатомска заштита, него и неопходно потребни услови за стварање *надмоћности* у току одбранбеног боја на решавајућем месту и у решавајућем моменту. У исто време оваквом структуром зоне постиже се и довољна целина и чврстина одбране. Бранилац ће настојати да онемогући нападачу ефикасно коришћење међупростора (поготово широких до 3 км) организацијом *ватрене заштите*, запречавањем, осматрањем, извиђањем, постављањем „паучинастих“ застора и другим мерама. Али, несумњиво, тај ће проблем најуспешније решавати онај бранилац чије чете и батаљони у одбрани главног одбранбеног положаја буду испољавали максималну одбранбену упорност схватајући и примењујући *борбу у полукружењу и окружењу* као *нормалан* поступак. Очигледно је да такву упорност у одбрани могу испољавати трупе високих моралних и борбених квалитета. Отуда се намеће потреба да се *одбрани међупростора* убудуће поклања далеко већа пажња него досада.

Отстојања између линија ровова и одбранбених положаја, као и међупростори јединица у предложеној структури одбранбене зоне, одговарају захтевима нуклеарног и осталог наоружања, као и искуствима прошлог рата. Ако би центар 20 КТ нуклеарне експлозије био у домену прве линије ровова, онда зоном тешких и средњих губитака не би биле захваћене браниочеве снаге бар у трећој линији ровова, и обратно. Али ако би нападач користио нуклеарне ударе мање јачине, рецимо од 5, 10 и 15 КТ (што ће вероватно често чинити), онда би наведена отстојања и растојања још више одговарала са становишта противнуклеарне заштите.

Нападач ће вршити атомску подршку својих снага најчешће на правцу главног удара, у циљу остварења нужне надмоћности, бар на томе правцу, и смањивања густине својих снага и средстава (јер је очевидно да би онако велике густине које су у прошлом рату примењиване на правцу главног удара биле веома осетљиве ако би и бранилац употребио нуклеарна средства). Зато ће нападач настојати да сложени проблем груписања снага на правцу главног удара решава на тај начин што ће атомском подршком свести на минимум коришћење класичне артиљерије (која, као што је познато, највише усложњава груписање с обзиром на потребе њене густине и тешкоће око маскирања). Међутим, нападач ће и у тој ситуацији морати да упути колико-толико својих снага да благовременим коришћењем ефекта нуклеарне експлозије остваре пробој одбране и развију успех. Такође се може рачу-

међупростори никако не смеју бити „ничија земља“, већ се морају начелно укључивати у одбранбене рејоне батаљона или пука. То значи да се батаљонски и пуковски рејони морају начелно додиривати иако делимично неће бити поседнути. За њихову одбрану могли би одговарати: два суседна команданта пб (особито када оба бране мање-више важне рејоне); један командант пб (када брани мање важан рејон), или евентуално кпш кад својим снагама и средствима обезбеђује простор између два пб или командант дивизије између два пп.

нати и с тим да ће и нападач који је добро снабдевен нуклеарним оружјем дејствовати и без нуклеарне подршке на многим правцима (нарочито помоћним), тако да предложена структура одбранбене зоне дивизије одговара и том захтеву. Коначно, у решавању свих тактичких, оперативних и стратeгиских проблема мора се полазити не само са становишта захтева нуклеарног или само осталог наоружања, већ и са гледишта савремене ратне технике у целини. Ту треба тражити реална решења, тј. најбољи компромис између захтева које постављају *ратна средства у свој свекупности*, полазећи од одређеног квалитета и квантитета људског састава.

Дивизија је у прошлом рату најчешће успевала да развије све три линије ровова (траншеје) у оквиру главног одбранбеног положаја, а на резервном (или на међуположају) само једну. Убудуће, ради што ефикасније противнуклеарне заштите, треба тежити да се изграђују све три линије ровова на сва три одбранбена положаја, с тим да главни одбранбени положај има приоритет, да ровови буду дубљи и да имају земљане покривке дебљине 30—50 см.

Појас обезбеђења дивизије ван непосредног додира са непријатељем добија још већи значај у савременим условима, нарочито због тога: што је потреба заваравана нападача у погледу распореда главних снага дивизије још већа (с обзиром на ватрену моћ нуклеарних средстава); што се још више потенцира нужност активности одбране; што предњи одреди треба да остављају бар део снага који би дејствовао као убачени делови; што се предњи одреди могу потпуно или делимично моторизовати, итд. Због тога би и дубину појаса обезбеђења требало повећати од 10—15 на 15—20 км, на којој би предњи одред (начелно, ојачан пб) дејствовао као и досада по методу задржавајуће одбране, у циљу заваравана нападача.

Тежиште одбране и борбени поредак

У току Другог светског рата дивизија је најчешће постројавала борбени поредак у два ешелона: два пп у одбрани главног положаја или главног и међуположаја, а трећи на резервном одбранбеном положају, намењеном првенствено за извршење противнапада, с тим што је на тежишту одбране обично груписала $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$ снага. У светлости савремене технике питање тежишта одбране сваке јединице, па и дивизије, поставља се на нов начин. Иако се сви слажемо у погледу не-одрживости класичног тежишта одбране, ипак неко тежиште мора постојати, јер је досадашња ратна пракса показала да никакво ратно средство није у стању да укине један од основних принципа ратне вештине — потребу обезбеђења у боју (операцији) надмоћности на решавајућем месту и у решавајућем моменту, само се методи реализације тога принципа непрекидно мењају на бази квалитета и квантитета људског састава и ратне технике. Да ли ће се „у савременим условима уместо концентрације (груписања) снага по простору, вршити груписање по времену“? Ако би се прихватила оваква поставка, онда

би испало да је у ранијим ратовима вршено груписање снага само по простору, а да је сада „откриће“ у томе да га треба вршити само по времену, иако је груписање снага и досада вршено и по времену и по простору. Простор и време су стално делујући фактори у процесу груписања снага, чије постојање не може укинати појава никаквог ратног средства, али нова ратна средства и други чиниоци могу мењати њихов међусобни однос и конкретни утицај. Зато сада може бити говора само о томе да ће у груписању снага, у остваривању тежишта борбеног дејства, и даље деловати фактори простор и време, с тим што ће *порасти значај фактора време*, с обзиром на већу растреситост снага уопште у оквиру савремених борбених поредака, па и на тежишту одбране. Ако је у прошлом рату други борбени ешелон дивизије, углавном, распоређиван ускупно у једном рејону, на једном од крила или у центру дивизиског борбеног поретка, он ће сада, с обзиром на потребу растреситости, својим распоредом захватати претежан део ширине одбранбене зоне дивизије — по батаљонима са међусобним растојањем 3—4 км. Као што је познато, тежиште одбране дивизије изражава се груписањем снага у одбрани главног положаја и међуположаја и распоредом другог борбеног ешелона (резерве) и осталих дивизиских резерви. Пошто ће други борбени ешелони пукова, пуковске и дивизиске резерве (ПТР, ТР, ПОЗ, итд.), с обзиром на своју величину, и даље бити груписане на једном од крила или у центру дивизиског одбранбеног распореда, то ће њиховим распоредом, а и распоредом батаљона у првој линији, ипак бити изражено тежиште одбране дивизије. Разуме се, ту ће бити мања густина снага него раније, те се баш због тога повећава значај елемента време у остваривању потребне надмоћности на одређеним правцима (рејонима) у процесу одбранбеног боја.

Да ли ће се улога тактичких резерви (батаљонских, пуковских и дивизиских) у будућем рату састојати, углавном, у локализовању продора нападача упорним одбранбеним дејствима са циљем да се створи потребно време оперативним резервама да противударом уз нуклеарну подршку слома нападача, и, у вези с тим, да ли треба ићи на већу или мању јачину тактичких резерви од оних у прошлом рату? По моме мишљењу, требало би тежити стварању што већих резерви свих степена, укључујући ту и тактичке, јер је искуство показало (нарочито у току НОР-а) да је противнападна активност један од основних извора снага успешне одбране. А та противнападна активност ће се вероватно показати као једна од најсигурнијих мера противнуклеарне заштите у извођењу одбранбених дејстава, јер би то нападачу компликовало услове употребе нуклеарних средстава. Према томе, начелно би требало да батаљон има чету у резерви, да у другом ешелону пука буде батаљон, а у другом ешелону пд читав пп. У оквиру борбеног поретка дивизије и даље би постојале: артиљериске групе (ПАГ-ови и ДАГ-ови), ПТР дивизије, ТР и ПОЗ-ови, а ПДР дивизије сачињавао би део другог борбеног ешелона. Већи део ових елемената борбеног поретка дивизије распоређивао би се у рејону резервног положаја, међуположаја, и између њих, али у растреситом распореду. На пример, от-

стојање између артиљерских дивизиона могло би да буде око 2 — 3 км, а између батерија око 1 — 2 км; главнина тб налазила би се у ТР дивизије иза резервног положаја, а један део (до тч) могао би се доделити првом ешелону дивизије ради дејства у својству непокретних ватрених тачака у оквиру ПТЧ и ПТТ, с обзиром на противнуклеарну отпорност тенкова, док би ДБ била на отстојању око 30 км од предњег краја одбране, такође у растреситом распореду.

Изгледа да нуклеарна ратна средства не треба укључивати у формациски састав дивизије и да би било довољно да се дивизија која се брани у нормалним условима подржава овим средствима узимајући притом у обзир захтеве команданта дивизије.⁵⁾

Процена ситуације за организацију одбране

Процена ситуације ће се и убудуће заснивати на процени основних елемената боја (операције), тј. на процени снага, времена и простора. Садржина те процене вероватно ће остати иста, али ће се допунити и неким новим елементима. Вероватно ће се суштина правилне процене непријатеља, као и досада, састојати у правилној процени почетка његовог напада, јачине и маневра (непосредног и даљег). Бранилац ће почетак или непосредно приближавање напада, као и раније, утврђивати нарочито на основу масирања нападачевих снага и средстава на одређеном правцу. То ће он морати да чини и даље. Вероватно је да ће повећана ваздухопловна активност (извиђачка, а и борба за превласт у ваздуху), појачана извиђачка делатност сувоземних снага, разминирање и сличне мере и убудуће претсказивати почетак напада. Међутим, нападач, да би извршио нуклеарни удар по првом одбранбеном положају дивизије, уз истовремено избегавање сопствених губитака, може каткад да донесе одлуку да помери свој борбени поредак (остављајући мањи застор) за 1—4 км уназад, тако да и то може бити један од нових предзнака почетка његовог напада. Треба рачунати и с тим да ће се нападач понекад одрећи нуклеарних удара по првом одбранбеном положају ради заштите сопствених трупа и из других разлога и извршити их по дубини одбранбене зоне дивизије (по пуковским или дивизиским резервама). Тада он може прећи у напад из непосредног додира, обично главним класичним снагама на правцу главног удара, са циљем да брзо искористи резултате нуклеарних удара. Према томе, и нуклеарни удари у дубини могу бити предзнаци почетка општег напада.

⁵⁾ Сматра се да би у таквој ситуацији дивизију подржавала једна атомска артиљериска батерија (2 оруђа) која би била распоређена негде иза резервног положаја, са међусобним растојањем између оруђа 5—10 км. Командант дивизије би, свакако, тражио да се нуклеарни удар изврши приликом груписања нападача на полазном положају, по рејону где је груписао претежан део својих „класичних“ снага, затим по нападачевим подилазећим резервама и после губитка главног одбранбеног положаја, приликом груписања нападача за брзи пробој резервног положаја, итд.

У погледу јачине непријатеља нарочито је важно да командант дивизије правилно процени јачину непријатељских тенковских јединица и расположивих нуклеарних средстава, које ће нападач користити као главни ударни маљ, нарочито на основном правцу дејства.

При оцени форме и карактера непријатељског маневра биће нарочито важно да се правилно процени на које ће правце (рејоне) непријатељ усмерити тежиште свога нуклеарног дејства, а где дејства осталих снага, јер се ова два тежишта могу, али и не морају, подударати (главни удар могу изводити слабије снаге подржане претежним делом нуклеарних средстава или свим нуклеарним средствима, док би јаче снаге дејствовале на помоћном, односно помоћним правцима, без подршке нуклеарних средстава).

При процени сопствених снага командант дивизије треба најпре да утврди могућности обезбеђења готовости одбране.⁶⁾

Поред познатог критеријума оцене праваца (који се протежу кроз одбранбену зону), кључних одбранбених објеката и одбранбених положаја, командант дивизије их мора оценити и са противнуклеарне тачке гледишта. Другим речима, треба правилно проценити највероватније циљеве нападачевих нуклеарних удара и, у вези с тим, најцелисходнију варијанту борбеног поретка дивизије и фортификационог уређења положаја, у циљу што боље противнуклеарне заштите.

Однос снага у целини, по правцима и по родовима мора се и даље ценити, а нарочито однос између нуклеарних средстава и тенковских снага, јер значај тенкова, по свему судећи, неће опасти, с обзиром на њихове могућности коришћења резултата нуклеарних експлозија.

Активност и упорност савремене одбране

Вероватно је да ће противнападна активност, наравно, комбинована са одређеним степеном упорности, убудуће постати још значајнија с обзиром на постојање нуклеарних средстава, повећање ваздушнодесантних снага и других средстава. Тешко је оспоравати да ће и нападна и одбранбена дејства имати динамичнији карактер него у прошлом рату.⁷⁾

⁶⁾ Под појмом „готовост одбране“ требало би разумети готовост поседања одбранбене зоне дивизије, као и готовост организације командовања и ватреног система, јер би било штетно ако би се готовост условљавала и степеном фортификационог уређења одбране, макар и у противнуклеарном смислу. То због тога, што је карактер савремених борбених дејстава изразито маневарски и што командант дивизије мора осудно бранити додељену зону ако је добио такав задатак, без обзира колико је успео да је фортификациски уреди до почетка непријатељског напада.

⁷⁾ Енгелс је писао: „Одбрана не сме да буде пасивна, она треба да тражи своју снагу у покретљивости и да свуда где је то згодно дејствује офанзивно“. Друг Тито је још 1942 рекао: „Нашом народном војском мора преовлађавати искључиво офанзивни дух, не само у офанзиви, већ и у дефанзиви“. Исту мисао срећемо и код Мао Це Тунга: „Само активна дефанзива је истинита одбрана, бранити да би се нападало и напредовало. Само најлуђи и највећи фантасти су присталице пасивне одбране“. Одбране у Народноослободилачком рату, посебно

Вероватно је да ће главни носилац дивизиске противнападне активности, као и у прошлом рату, бити њен други борбени ешелон (резерва), али треба напоменути да је успех дивизиског противнапада у прошлом рату, пре свега, зависио од резултата дејства првог ешелона. Мислим да се тај чинилац сада *joш више потенцира* и да ће се од снага првог борбеног ешелона дивизије тражити *joш виши степен упорности у одбрани*. Нарочито батаљони у одбрани главног одбранбеног положаја морају бити спремни на извођење борбе у полуокружењу и окружењу. Такво држање батаљона у одбрани главног дивизиског одбранбеног положаја отежавало би нападачевим снагама да у току извођења свога нападног маневра искоришћавају у потребној мери резултате атомских удара и међупросторе у борбеном поретку дивизије, с једне, и стварало потребне услове за припрему и извођење дивизиског противнапада, с друге стране. На питање да ли је целисходно да други борбени ешелони дивизије буду првенствено намењени за извођење противнапада, као у прошлом рату, или за одбрану резервног положаја (евентуално међуположаја), могло би се одговорити да је боље прво решење, али то, разуме се, никако не значи да противнапад треба изводити по сваку цену, јер ће нека ситуација безусловно захтевати да се други ешелон употреби одбранбено. На пример, ако је нападач изразито надмоћан у погледу нуклеарних средстава, ако су неповољни резултати дејства првог борбеног ешелона или суседа, ако није извршена солидна припрема противнапада или се други борбени ешелон дивизије и остале резерве налазе пред озбиљном опасношћу да ће у току покрета ка линији за извођење противнапада бити подвргнути атомским ударима, и сл. Исто тако, циљ противнапада не мора увек да буде, као што се често поставља: „успоставити предњи крај одбране дивизије“ (мада и такав циљ може одговарати, нарочито онда када се противнапад изводи уз нуклеарну подршку). Циљеви противнапада могу бити веома различити, на пример:

— повратити само један или више кључних одбранбених објеката у оквиру главног одбранбеног положаја или међуположаја, који су од интереса за одбрану дивизије у целини, и деблокирати неку од окружених јединица;

— повратити изгубљени међуположај;

— главним снагама чврсто држати кључне ослонце на резервном положају, а извршити противнапад само делом снага у циљу по-

одбране дивизија, одликовале су се изразитом активношћу. У томе су нарочито карактеристичне одбране 6 личке, 4 и 5 крајишке и 7 баниске у тзв. Четвртој офанзиви. Бранећи се на фронту ширине око 80 км (Плитвичка Језера, Д. Лапац) 6 дивизија је, у току двадесетодневних одбранбених борби у јануару и фебруару 1943, извела 60 противнапада снагама јачине од чете до три батаљона. Благодарeћи, у првом реду, таквој активности, она је сломила напад читавог италијанског корпуса и поразила његову дивизију „Сасари“ у Лапачкој Долини. (Тада је убијено и заробљено преко 2.000 војника и официра и заплeњена сва тешка техника.) Одличне резултате у својој противнападној активности постигле су и остале наше дивизије.

моћи првом ешелону дивизије да организовано поседне резервни положај и продужи одбрану на њему, итд.

У прошлом рату се показало да је *почетак благовременог померања другог борбеног ешелона и других снага предвиђених за учешће у противнападу (ТР, ПТР, итд.)* ка одговарајућим рејонима дејства био веома значајан за успех противнапада. Његова важност је данас још већа, јер командант дивизије може *благовременим* покретањем снага које ће учествовати у противнападу у *растреситом* распореду, али са тенденцијом њиховог масирања у рејону тако блиском нападачевим трупима да искључује његове нуклеарне ударе (ради сопствене заштите), успети да отпочне противнапад у правом моменту, а да истовремено избегне нападачеве ударе, вршећи груписање снага у циљу стварања потребне надмоћности на решавајућем месту. Иако ће, изгледа, други борбени ешелон дивизије и даље често остати главни носилац њене противнападне активности, командант дивизије ће тежити да искористи све могућности сваког од елемената борбеног поретка и за ту сврху.⁸⁾

Први ешелон дивизије, својим батаљонским и пуковским резервама и скидањем снага са „мирнијих“ делова фронта, такође треба да испољи максималну активност, нарочито у спречавању нападача да после извршених атомских удара користи међупросторе и створене бреше за дејство својих класичних снага. Уосталом, оваквим дејством батаљонских и пуковских резерви и спремношћу батаљона прве линије да се бију у полуокружењу и окружењу, поред запречавања, осматрања, извиђања, „паучинастог“ поседања и ватрене заштите међупростора, решаваће се у исто време и проблем међупростора. Остављање минималних снага за извођење одбранбених дејстава и прикупљање што јачих снага за учешће у противнападу дивизије биће, као и досада, један од основних услова за његов успех.

Читаво разматрање поменутих проблема у овоме чланку углавном се односи на ситуацију када пд организује и изводи отсудну одбрану на тежишту одбране и на маневарском земљишту. Разумљиво је да одбрана пд у другим условима (задржавајућа одбрана, одбрана на помоћном правцу, одбрана на тешко пролазном земљишту и сл.) има извесне специфичности које условљавају одговарајуће разлике у решавању датих питања.

⁸⁾ Ако дивизија, на пример, организује одбрану са појасом обезбеђења и ПО, онда командант дивизије треба да посвети велику пажњу да ПО максимално искористи могућности задржавајуће одбране у једној тако дубокој зони (15—25 км), са циљем да се непријатељ што више открије у периоду свога подилажења и да му се нанесу што већи губици. А да би омогућио што већу активност одбране, откривао и уништавао непријатељска нуклеарна средства, командант дивизије у таквој ситуацији треба да остави мањи или већи део или читав ПО да у улози убачених јединица дејствује у позадини нападача.

Генерал-мајор **МИЛАН ПАВЛОВИЋ**

ОКЛОПНА ДИВИЗИЈА У ЗАДРЖАВАЈУЋОЈ ОДБРАНИ

Иако оклопна дивизија, захваљујући својој великој покретљивости (оперативној и тактичкој), доброј маневарској способности и снажној ватреној моћи, повезаној са оклопном заштитом, има велику ударну снагу и претставља изразито офанзивну јединицу, искуство из Другог светског рата је показало да она може успешно изводити и одбранбена дејства. Ако пак размотримо суштину појединих видова одбране, упоредо са особинама оклопне дивизије, видећемо да њој више одговара вођење задржавајуће него отсудне одбране. Ово зато што се задржавајућа одбрана састоји у вештом комбиновању нападаких и одбранбених дејстава, и што оклопној дивизији пружа повољне могућности да највећи број тенкова искористи за нападак дејства. Сем тога задржавајућа одбрана по својој структури, у знатној мери умањује ефекат дејства нуклеарног оружја нападача, за које би оклопна дивизија или поједини њени делови претстављали врло рентабилне циљеве.

Пошто се задржавајућа одбрана организује на ширем фронту и на већој дубини, омогућен је растреситији распоред појединих јединица и одбране у целини и пружена могућност ширег маневра појединих делова борбеног поретка — што у знатној мери умањује нападачу погодност за употребу нуклеарног оружја. Поред тога, поједине линије одбране поседају се слабијим снагама, тако да често претстављају нерентабилне циљеве за дејство нуклеарним оружјем, а резерве (које би иначе претстављале рентабилне циљеве) често су подељене у више група, што такође знатно умањује ефекат дејства овог оружја и чини његову употребу нерентабилном. С обзиром на изнете позитивне особине задржавајуће одбране, а нарочито њене предности у условима дејства нуклеарног оружја, може се с правом рећи да задржавајућа одбрана претставља нормални вид дејстава оклопне дивизије у одбрани, док њено учешће у отсудним одбранбеним дејствима треба да буде само изузетно.

Оклопна дивизија ће бити у прилици да води задржавајућу одбрану у многобројним ситуацијама, а најчешће у оперативној дубини непријатељске одбране приликом противудара надмоћних непријатељских снага; у случају судара са јачим непријатељским снагама које оклопна дивизија није у стању да савлада нападом, те је присиљена да одбраном слама ударну моћ противника или да створи по-

требно време до пристизања главних снага; при заштити извршења мобилизације и оперативног развоја снага на појединим правцима, као и обезбеђењу крила и бокова или заштити прегрупације већих оперативних јединица.

Ако оклопна дивизија води задржавајућу одбрану на само-сталном правцу (што ће бити чешћи случај), онда би она од своје претпостављене команде требало да добије само правац (а евентуално и зону) који треба да брани, као и време до кога и линију до које треба да задржи непријатеља. Међутим, ако води одбрану у саставу већих јединица (корпуса или армија), она би вероватно добила детаљна упутства за рад (границе одбранбене зоне по фронту и по дубини, линије узастопног отпора, степен ангажовања на свакој линији, време и начин повлачења са једне линије на другу и сл.), као и мере за координирање рада оклопне дивизије са дејствима осталих јединица.

Задржавајућа одбрана оклопне дивизије изводила би се нормално одбраном појединих, више-мање међу собом раздвојених правца, с тим што би на важнијим правцима распоред снага и начин дејства били слични као и у отсудној одбрани, док би се дејства на споредним правцима одбранбене зоне изводила слабијим снагама.

Ширина и дубина одбранбене зоне оклопне дивизије зависе од многих елемената борбене ситуације. Наиме, ако је нападач слабији, земљиште непролазније, а оклопна дивизија јачег састава, или ако постоји вероватноћа да ће нападач употребити нуклеарно оружје, онда ширина и дубина одбранбене зоне могу бити веће, и обратно. С обзиром на способност оклопне дивизије за извођење брзих маневара по фронту и по дубини, ширина и дубина њене одбранбене зоне су веће него код пешадијске дивизије. Према искуствима из Другог светског рата, оклопна дивизија нормално се бранила на широком фронту (на Источном фронту, у Јужној Италији и Северној Африци немачке тенковске дивизије браниле су понекад фронтове ширине и до 100 км, мада су то били изузеци).

У одређеној или изабраној одбранбеној зони оклопне дивизије треба одредити узастопне линије за одбрану, које нормално нису непрекидне, већ састављене из појединих чворова одбране (који обично затварају поједине правце), с тим да се међупростори између тих чворова запрече свим врстама препрека, да се туку ватром и контролишу мањим снагама. При томе треба имати у виду да поједини важни чворови одбране, нарочито ако су поседнути јачим снагама, могу претстављати рентабилне атомске циљеве и да ће нападач вероватно пре дејствовати по чворовима одбране на другој и следећим линијама него по онима на првој линији, јер би му атомске експлозије на овој линији отежавале извршење напада. Зато би, начелно, поседање појединих чворова одбране требало извршити таквим снагама, које неће претстављати рентабилне циљеве за непријатеља. А ако се због важности појединих чворова одбране не би могло избећи јаче груписање снага на њима, онда би требало посветити посебну пажњу фортификациској

организацији и маскирању ових чворова, па макар то ишло и на уштрб осталих мање важних положаја. Иначе, треба имати у виду и то да су тенкови, добро укопани и маскирани, прилично неосетљиви на дејство нуклеарног оружја, па то њихово преимућство што више искористити.

Растојања и отстојања појединих чворова одбране начелно треба да буду толика да дејство атомског пројектила по једном чвору не изазове веће губитке и у другом чвору. А ако би се због тога створили већи међупростори, онда би се морале предузети одговарајуће мере за њихово осигурање.

При избору одбранбених линија треба тежити да оне буду што јаче по своме природном положају и да пружају што повољније могућности за одбрану најважнијих праваца у одбранбеној зони дивизије. Земљишни услови треба да омогуће не само што успешније дејство снага распоређених на тој одбранбеној линији и погодност за њихово прикривање, него и могућност остварења замишљеног маневра у току борби за поједине положаје на изабраној линији. Природне противтенковске и противпешадиске препреке испред, а нарочито на боковима положаја, могу бити од нарочите користи за стабилност одбране и неометано извођење замишљених дејстава. Добро изабрана, ојачана и вешто брањена линија пружаће могућност да се непријатељски нападни поредак што дуже задржи у зони најуспешније масовне ватре, а затим, према замисли борбе, да се овај растројен поредак противнападима дотуче или да се његово трошење настави на положајима следеће линије. У сваком случају треба запречити и ватром тући важније правце којима се очекује надирање нападачевих оклопних јединица.

Колико ће се линија користити у одбранбеној зони углавном зависи од карактера земљишта. Начелно би требало организовати сваку погодну линију и бранити је одређеним снагама, с тим да удаљење једне линије од друге буде толико да принуди непријатеља да по заузимању једне линије мора да мења ватрене положаје своје артиљерије и да поново организује напад за савлађивање следеће линије. Немачке тенковске дивизије су, на пример, у одбранбеним операцијама у Јужној Италији 1943, организовале за одбрану такорећи сваку и најмању узвишицу или друге погодне објекте на земљишту.

Борбени поредак оклопне дивизије у задржавајућој одбрани начелно треба да има један до два борбена ешелона, резерву, артиљеријску групу, ПТ резерву и ПОЗ (при чему нарочити значај има резерва у коју се одређује гро оклопних снага¹⁾, с тим што би први

¹⁾ Супротно овом начелу немачка тенковска дивизија „Minheberg“, у операцији „Seelow“, 1945 године, одредила је у први ешелон гро својих тенковских снага, а у резерву знатно слабије снаге. Поред тога, учињена је грешка што је први ешелон посео знатно слабију линију одбране, а резерва далеко јаче положаје, тако да су Руси дубоко ешелонираним нападима тенкова и пешадије, уз снажну подршку артиљерије и авијације, брзо успели да пробију прву линију и да овладају и другом линијом одбране, јер слаба резерва тенковске дивизије није могла ма шта озбиљније да предузме.

ешелон нормално образовале јединице моторизоване пешадије ојачане делом тенкова. Но, ако одбранбене линије нису заштићене природним или вештачким ПТ препрекама, или ако се предвиђа напуштање линије дању, односно извлачење из борбе уласком нападача у зону митраљеске ватре, онда први ешелон могу образовати и тенковске јединице ојачане моторизованом пешадијом.

Јачина и састав борбених ешелона зависиће у првом реду од степена отпора који се жели дати на одређеним линијама и природне јачине положаја које они поседају. Одређивање степена упорности одбране појединих линија треба да произађе из разматрања одбране на читавој дубини одбранбене зоне дивизије. А пошто се задржавајућа одбрана оклопне дивизије ослања у првом реду на ударе из дубине, то ће се чешће десити да су њене резерве или други ешелони јачи од снага које су напред истурене и чији је циљ да припреме најкориснију употребу снага из дубине.

Док би први и други ешелон једновремено поседали прву и другу линију одбране, дотле би се резерва, саобразно плану одбране, постављала између првог и другог ешелона, са другим ешелonom или позади њега — на вероватном правцу главног удара непријатеља. Иако резерва најчешће врши противнападе, она може добити и друге задатке — да обезбеђује крила и бокове, да води борбу са непријатељским ваздушним десантом и убаченим јединицама, да послужи за прихват првог ешелона, односно одбрану међуположаја и сл.

У случају тешког терена — недовољног броја путева, надмоћности непријатеља у авијацији, или када је фронт изразито широк, резерва се може распоредити на више места и дејствовати по деловима или концентрично. Међутим, при одређивању јачине и распореда резерве, као и читавог борбеног поретка оклопне дивизије, треба имати у виду да тенковске групације, а нарочито резерва, као најмоћније средство у рукама браниоца у задржавајућој одбрани оклопне дивизије, претстављају и врло рентабилан атомски циљ и да би паралисање дејства тенковске резерве значило паралисање задржавајуће одбране оклопне дивизије у целини.

Најбројнија и најмоћнија ватрена средства тенковске дивизије требало би употребљавати за подршку оних делова на чијим се положајима предвиђају упорнија, односно одлучна дејства.

Моторизована пешадија оклопне дивизије, која свакако претставља основну снагу за поседање и одбрану чворова на одбранбеним линијама, имала би задатак да својом ватром, уз помоћ препрека свих врста, задржава и растројава непријатеља и ствара повољне услове за активна дејства тенковских снага. У појединим случајевима она ће, повлачећи се унапред одређеним правцима, настојати да каналише дејство непријатеља оним правцима који су најповољнији за противнапад тенковских снага. Понекад ће бити корисно да се моторизованој

пешадији прида и део²⁾ тенкова, који би се могли употребити као непокретне ватрене тачке, заваравачући тенкови, и као заседе. Ако би се употребили као тенковска резерва за извршење локалних противнапада, моторизована пешадија би их пратила и помагала им у савлађивању препрека на које би наилазили.

Пешадија оклопне дивизије мора имати одговарајућа прт средства за успешну борбу против оклопних снага непријатеља. Тако, за заустављање продора непријатељских тенкова у дубину одбране и обезбеђење крила и бокова од дејства непријатељских тенковских снага служе противтенковска резерва (претежно од самоходне артиљерије) и ПОЗ, који може да дејствује заједно са њом или самостално. Да би тај задатак извршила најбоље је да се ПТР поставља између првог и другог ешелона.

Артиљерија оклопне дивизије има задатак да у садејству са пешадијом, својом снажном ватром задржава и растројава непријатеља и тиме ствара повољне услове за активно дејство тенкова. Зато је најбоље да се највећи део артиљерије прида потчињеним јединицама а да командант дивизије у својим рукама задржи само мањи њен део за формирање дивизиске артиљериске групе (ДАГ) ради ојачавања дејства артиљерије на оним правцима где је највероватније да ће непријатељ извршити главни удар. Уколико би ситуација у погледу претстојећих дејстава непријатеља била нејасна, могао би се један део артиљерије задржати и као артиљериска резерва, с тим да се употреби тек онда када се испољи тежиште напада непријатеља. Према томе, командовање артиљеријом најчешће би било децентрализовано.

При груписању и распореду артиљерије, поред осталог, треба водити рачуна о томе да главнина артиљерије може да подржава борбу првог ешелона, као и о томе да се артиљерија у условима употребе нуклеарног оружја, мора што више деконцентрисати. Уколико се образује ДАГ, распоред артиљерије на ватреним положајима требало би да буде такав да поједине батерије буду толико удаљене једна од друге да од једне атомске експлозије не буде избачено из строја више од једне батерије. Исто тако, и отстојања артиљериских положаја од појединих линија одбране требало би да буду толика да непријатељ не буде у могућности да дејством по појединим линијама једновремено уништи и артиљерију на својим ВП. Најзад, дејство артиљерије са привремених ВП, израда лажних и већег броја резервних положаја, солиднија фортификациска организација положаја и примена маскирања у пуном обиму, у условима употребе нуклеарног оружја добијају свој пуни значај.

Све ове обимне и сложене задатке, који стоје пред оклопном дивизијом у задржавајућој одбрани, а нарочито што шири маневар покретом, најуспешније може да изврши самоходна артиљерија. Зато

²⁾ За ојачање моторизоване пешадије Немци су у Другом светском рату уместо тенкова употребљавали пав топове 88 мм и оклопљене јуришне топове које су употребљавали за дејство против тенкова. Нарочито велике резултате оваквим начином дејства постигле су Ромелове снаге у Северној Африци.

је неопходно да не само формациска артиљерија оклопне дивизије, него и артиљерија која јој се придаје као ојачање, буде самоходна.

Пошто командно место оклопне дивизије може претстављати рентабилан атомски циљ било би нужно да се оно подели на два дела, с тим да је сваки од њих у стању да преузме командовање дивизијом чим би други део био избачен из строја. Зато је најбоље да се командант налази у првом, а начелник штаба у другом делу команде. Поред тога, треба настојати да се изради више резервних КМ, да се осигура веза у више праваца и канала, и да се резервна средства везе држе даље од КМ да не би била уништена заједно са њим. Најзад, ако би, и поред свих предузетих мера, ипак дошло до паралисања командних места, то никако не значи да се тиме прекида и командовање, јер у таквом случају мора доћи до изражаја пуна иницијатива свих старшина.

Командна места распоређују се по истим начелима која важе за задржавајућу одбрану пешадиске дивизије. Командне осматрачнице команданта оклопне дивизије могу бити на земљишту или у његовим оклопним колима, што ће зависити од конкретне ситуације, али је пожељно кадгод има могућности да се припреме и осматрачнице на земљишту поред осматрачнице у оклопним колима.

Поред осталих средстава везе за потребе командовања код оклопне дивизије нарочито се могу корисно употребити покретна средства и официри за везу.³⁾

*

На карактер припрема и организацију задржавајуће одбране, поред битног утицаја времена, појављује се и утицај опасности од дејства нападачевог нуклеарног оружја. Зато ће командант оклопне дивизије и његова команда морати да предузимају читав низ мера да би се избегло стварање рентабилних атомских циљева и да би се у што већој мери смањило ефекат дејства нуклеарног оружја ако би оно било употребљено. Пошто припреме и организација задржавајуће одбране оклопне дивизије обухватају, слично као и код осталих дивизија, довођење јединица у очекујући рејон за одбрану, доношење одлуке команданта дивизије за одбрану, поседање одбранбене зоне, организацију ватреног система, фортификациско уређење одбранбене зоне и борбено и материјално обезбеђење одбране, то ћу се овде задржати само на појединим од ових радњи, углавном само уколико се ради о специфичностима које важе за оклопну дивизију.

Довођење оклопне дивизије у очекујући рејон за одбрану треба извршити у што већој тајности, што је нарочито значајно ако нападач располаже нуклеарним оружјем. Али, ако ситуација захтева, оклопна дивизија може и из покрета посетити одређене линије за одбрану, с тим што ће командант дивизије у том случају морати још у току кретања да донесе одлуку и да је саопшти својим потчињеним.

³⁾ Немачки тенковски команданти у Другом светском рату, а нарочито генерал Ромел за време операција у Северној Африци, користили су често и авијацију као средство командовања.

Поступак при доношењу одлуке команданта оклопне дивизије за организацију задржавајуће одбране сличан је оном код пешадиске дивизије, с тим што се овде више испољава потреба за командантским извиђањем пре доношења одлуке. Поред тога, мора се обратити посебна пажња не само процени могућности нападачевог дејства нуклеарним оружјем, него и мерама за прикупљање што детаљнијих података о том оружју и за обезбеђење непрекидног обавештавања у том смислу у току самог дејства. Пошто ту правилна процена земљишта игра прворазредну улогу нужно је да се благовремено уоче све осетљиве тачке на земљишту које би могле бити изложене дејству нуклеарног оружја (као што су важнији комуникациски чворови, теснаци, планински прелази, мостови на великим рекама и сл., јер би се дејством по њима паралисао покрет оклопних јединица, нарочито ако је земљиште таквог карактера да онемогућава маневар и обилазак) и да се предузму потребне мере да се утицај тог дејства на рад оклопне дивизије отклони или бар смањи.

Поред општих елемената одлуке командант оклопне дивизије треба да одреди узастопне линије одбране и да предузме мере за усклађено извођење дејстава свих елемената борбеног поретка у току вођења одбране на појединим линијама.

У погледу састава група за рекогносцирање важе иста начела као и код пешадиске дивизије, с тим што се овде, зависно од ситуације, може применити више варијанти. На пример, ако би се начелник штаба налазио у првом делу команде, онда би начелник I отсека могао да врши рекогносцирање друге линије, итд. Ако би имао довољно времена, командант дивизије би лично вршио рекогносцирање свих линија за одбрану, а у противном би се задржао само на најважнијим линијама и одредио би места резерве и начин њеног дејства, док би за извиђање осталих линија одредио посебне официре.⁴⁾

На командантском рекогносцирању командант дивизије треба да реши читав низ питања у вези са провером своје одлуке, међу којима и она која су специфична за рад оклопне дивизије, као: организација ватреног система и начин одбране појединих праваца, нарочито тежишта одбране дивизије; начин повлачења јединица са једне линије на другу и путеви за повлачење; место и задатак резерве и правци њеног дејства; место дивизиске базе и сабиралишта оштећених возила итд.

И овде се садејство може организовати једновремено са командантским рекогносцирањем или на посебном изласку на земљиште — чему треба тежити кадгод расположиво време то буде дозвољавало. При организацији садејства, поред осталог, треба детаљно решити питање садејства јединица и родова за време активног дејства тенкова, и обрадити све могуће варијанте тог дејства.

⁴⁾ У неким армијама оклопне дивизије имају у своме саставу извиђачке авионе, које командант дивизије може користити при извођењу рекогносцирања. За ово су нарочито погодни хеликоптери, уколико се њима располаже.

Садејство треба организовати не само по линијама одбране већ и по правцима, с тим што се организација садејства, с обзиром на динамичност дејстава оклопне дивизије, мора постављати врло еластично, тако да се у току борбе може врло брзо прилагодити новонасталој ситуацији.

За осматрање предтерена и оклопна дивизија ће истурати потребан број осматрачница, с тим што поједине од њих, с обзиром на добијени задатак, могу бити и јачег састава (1—2 оклопна кола са нешто инжињерије).

*

Поступак оклопне дивизије при извођењу задржавајуће одбране углавном је сличан као и код пешадиске дивизије, с тим што треба тежити да се нападач на свакој унапред одређеној и организованој линији одбране присили на развијање и савлађивање препрека под ватром, да се што више растроји и да се његов напад каналише оним правцем који је најпогоднији за дејство резерве оклопне дивизије. У овом циљу артиљерија и тенкови треба да отварају ватру на што већем отстојању, сем ако се жели да се непријатељ пусти да приђе на што ближе отстојање у циљу изненађења. Но, у сваком случају, треба створити потребно време да би командант дивизије могао да утврди правац главног удара непријатеља и да донесе одлуку за противнапад своје резерве. Организацијом привремених ВП за артиљерију, коришћењем заваравачких тенкова, изградом лажних положаја и предузимањем осталих мера за маскирање⁵⁾ и за заштиту од радарског извиђања бранилац ће настојати да непријатеља обмане и у погледу места појединих одбранбених линија. Полазни положаји нормално се неће одређивати већ ће се развијање тенкова за борбу вршити на унапред одређеним линијама, без икаквог задржавања.

Повлачење на следећу линију, након извршеног задатка на једној линији, треба извршити пре него што би непријатељ успео да браниоца разбије или растроји, и то првенствено ноћу. У том случају тенкови би се повлачили под заштитом моторизоване пешадије, а ако се повлачење врши дању, онда би се моторизована пешадија повлачила под заштитом тенкова.

Иако се оклопна дивизија повлачи са једне линије на другу по општеважећим начелима, ипак је најбоље да ово повлачење врши у моменту извршења противнапада тенкова, тако да се један део снага може повлачити на следећу линију, док други садејствује са тенковима у извршењу противнапада.

При повлачењу са прихватам, поред широког коришћења мера за запречавање, треба применити што већи број локалних против-

⁵⁾ Енглеска армија је у Другом светском рату у Северној Африци, прикривала стварне групације својих тенкова на тај начин што су тенковске јединице вршиле дању покрете у лажне, а ноћу се враћале у стварне рејоне. При томе су трагове гусеница у правцу лажних рејона остављале видне, а вешто су маскирале трагове у стварним рејонима, итд.

напада тенкова, како би се створили што повољнији услови за дејство тенковске резерве. С обзиром да употреба резерве претставља најважнији моменат при извођењу задржавајуће одбране оклопне дивизије, то организацији противнапада резервом треба посветити посебну пажњу. Ради правилног одређивања места и времена за употребу резерве, потребно је да командант дивизије има добро организовану извиђачку службу како би сваког момента располагао потребним подацима о стању код непријатеља. Противнапад резерве који се начелно врши у бок и позадину нападача, треба подржати ватром већег дела артиљерије и авијације. Уколико би непријатељ наступао јачим тенковским снагама, резерва би имала задатак да га најпре дочека отварањем ватре из места, а потом — ако му нанесе губитке и ако га растроји — да изврши напад из покрета.

Пошто противнапад резервом може да се изврши дању или ноћу, при доношењу одлуке о времену извршења требало би имати у виду да ноћни противнапад, поред извесних предности — омогућава браниоцу максимално изненађење непријатеља, а нападачу отежава маневар резервама, умањује дејство авијације итд. — има и својих слабости, као што су: отежано извиђање непријатеља и командовање јединицама, смањење брзине извршења противнапада и ефикасности ватре, итд.

За време извођења задржавајуће одбране оклопне дивизије треба посебну пажњу посветити организацији саобраћајне службе (развијати посебан план саобраћаја у борбеној зони и за његово спровођење у живот одредити потребан број оперативних официра). При овоме треба имати у виду да ће се покрети у циљу снабдевања оклопне дивизије вршити искључиво ноћу и по слабој видљивости.

Пошто позадина оклопне дивизије, с обзиром на своју гломазност, претставља погодан атомски циљ, то је потребно да се она у што већој мери деконцентрише и што боље маскира. При томе треба тежити да се поједине ниже јединице што више осамостале и у позадинском смислу.

Поред свих побројаних мера не треба изгубити из вида да у условима употребе нуклеарног оружја дејство убачених и остављених делова и садејство са партизанским јединицама могу дати врло добре резултате. Тежиште рада ових делова треба да буде усмерено на непрекидно извиђање и прикупљање података о непријатељском нуклеарном оружју, као и на акције за неутралисање овог оружја.

С обзиром на чињеницу да су тенкови врло отпорни према дејству нуклеарног оружја и уз предузимање свих напред наведених мера, оклопна дивизија ће моћи врло успешно да води задржавајућу одбрану и у условима дејства таквог оружја.

С обзиром на искуство из прошлог и физиономију евентуалног будућег рата, вероватно је да ће оклопна дивизија и убудуће често бити у прилици да води задржавајућу одбрану и да у пуној мери користи своје позитивне борбене особине, као што су: силаина удара, покретљивост, маневарска способност, оклопна заштита итд.

НЕКА ПИТАЊА ИЗ ПРОБОЈА ПЕШАДИСКЕ ДИВИЗИЈЕ ИЗ ОКРУЖЕЊА

Док је у прошлости појам окружења скоро редовно везиван за појам капитулације окружене јединице, дотле су искуства из Другог светског рата и доцнија искуства из Кореје и Индокине показала да борба у окружењу и пробој из окружења претстављају само специфичну врсту борбених дејстава која налазе све ширу примену. Но, одмах треба напоменути да борба у окружењу и пробој из окружења спадају међу најтеже и најкомпликованије борбене радње.

Пешадиска дивизија (пд) може да буде окружена под врло различитим условима и на разноликом земљишту, што ће се у највећој мери одразити и на њене припреме и само извршење пробоја из окружења. У савременом рату пешадиска дивизија може бити окружена стицајем прилика, а често ће и жилавост савремених операција захтевати од ње или од њених већих делова да и самостално или по наређењу претпостављених старешина приме борбу у окружењу, с тим што ће окружене снаге увек тежити (кад год то ситуација дозвољава) да се пробију из окружења (самостално или уз помоћ снага ван окружења).

У току Другог светског рата, укључујући и наш Народноослободилачки рат, било је много примера успешног вођења борби у окружењу, као и пробоја из окружења. Исто тако, изгледа да се и у будућем рату, у условима употребе нуклеарног оружја, може очекивати да ће борба у окружењу и пробој из окружења претстављати још чешћу форму борбених дејстава појединих делова борбеног поретка пешадиске дивизије. Ово у првом реду зато што заштита од дејства нуклеарног оружја изискује од браниоца све већу растреситост борбених поредака свих јединица и шире међупросторе, а то пружа нападачу и веће могућности за остварење окружења појединих елемената браниоцевог борбеног поретка. Сем тога, при употреби нуклеарног оружја нападач ће тежити да што боље искористи дејство својих нуклеарних пројектила на тај начин што ће одмах по извршеним атомским експлозијама надирати великом брзином кроз браниоцев положај у циљу окружења и уништења делова његовог борбеног поретка незахваћених атомским експлозијама. На овај би начин, изгледа, поједини елементи браниоцевог борбеног поретка могли брже

допасти у окружење него при борби само класичним оружјем. Но, с обзиром да ће због веће растреситости борбеног поретка, пешадиска дивизија у одбрани, у условима употребе нуклеарног оружја, поседати знатно већу просторију (како по фронту, тако и по дубини) него до сада, изгледа да ће убудуће чешће бити окруживани поједини делови борбеног поретка него дивизија у целини.

Нападач који располаже нуклеарним оружјем моћи ће то оружје да употреби и против окружених јединица браниоца ако оне претстављају рентабилан циљ. Иако групације јачине једног батаљона или дивизиона, начелно, претстављају рентабилан атомски циљ, изгледа, да у условима окружења и веће групације од ових, ако су у тесном додиру са непријатељем, неће бити изложене дејству нуклеарног оружја услед могућности да и трупе које окружују буду уништене заједно са окруженим. Према томе, мање јединице окружене на просторији, чији је полупречник мањи од полупречника атомске експлозије мање ће бити изложене дејству нуклеарног оружја него јединице које су окружене на једној широј просторији. Исто тако, и у случају окружења целе пешадиске дивизије на једној широј просторији, дејству нуклеарног оружја биће више изложени делови борбеног поретка у центру просторије него они на периферији, који су у непосредном додиру са непријатељем. Но ово ће умногоме зависити и од карактера земљишта на коме је извршено окружење.

Вероватно је, дакле, да ће борбу у окружењу убудуће водити јединице различите јачине (чешће делови него комплетна пд), а понекад и снаге које су припадале разним јединицама па су се стицајем прилика нашле у окружењу у коме су обједињене под команду најстаријег старешине. Уколико пд дође у окружење на основу добијеног задатка, то може бити или у циљу везивања за себе надмоћнијих непријатељских снага или ради држања неких нарочито важних земљишних објеката. Везивањем непријатељских надмоћнијих снага омогућава се сопственим главним снагама да на тежишним деловима фронта извојују одлучујуће успехе. Задржани земљишни објекти могу често бити од великог тактичко-оперативног значаја, тако да би њихов губитак за браниоца био ненакнадив. Најчешће ово задржано земљиште може да послужи као ослонац са кога ће бранилац моћи да предузме нова борбена дејства.

Дивизија која по наређењу остаје у окружењу мора да добије потпуно јасан, конкретан и реалан задатак, имајући у виду и све евентуалне могућности у погледу даљег рада у зависности од развоја ситуације. Извршење оваквог задатка намеће команди и јединицама окружене дивизије велику упорност и сналажљивост у извођењу борбе у окружењу, што ће имати утицаја и на само извршење пробоја из окружења. У многим случајевима планско вођење борбе у окружењу претставља уствари извршење планираних припрема за доцнији пробој. При овоме до највећег изражаја долазе правилно схватање значаја простора и времена, брзина одлучивања, итд. Но, у

сваком случају, задатак који је од претпостављене команде добила дивизија остављена у окружењу (а који је обично везан за одређено време) претставља најважнији чинилац од кога ће зависити ток борбе у окружењу, што ће, природно, имати утицаја и на њен доцнији пробој из окружења.

Од умешности и жилавости вођења борбе у окружењу зависиће у највећој мери припреме и само извршење пробоја из окружења. При томе је најважније да се нападачу не дозволи да чврсто блокира окруженог устаљујући целисходан борбени поредак. У овом циљу бранилац треба до максимума да искористи преимућства која му пружају земљишни услови и предност унутрашњих над спољашњим правцима дејства. Непрестаном активношћу (испадима) он треба да натерује нападача да стално маневрује својим снагама, да их нерационално троши и замара и да са закашњењем стиже на места њихове употребе прелазећи дужи пут од браниоца. Поред тога, овим се натерује нападач да привлачи јаче снаге и да их групише углавном у лискском распореду, што ће опет омогућити браниоцу да изабере најповољнији правац и моменат за извршење пробоја из окружења и да у том циљу на изабраном правцу групише релативно надмоћније снаге. Ако у овоме успе, бранилац ће извршити свој основни задатак у борби у окружењу и створити услове за успешан пробој из окружења.

Исто тако, важно је да бранилац по сваку цену одржи у својим рукама довољно пространу територију како нападач не би сужавањем обруча преко мере смањео браниоцу могућност маневра по унутрашњим правцима и дошао у прилику да цепа ту територију и да је ватром прострељује. Најзад, бранилац би створио значајне услове за успех ако би поједине делове свога борбеног поретка још у току борбе у окружењу тако поставио да их без већег померања може искористити и за извршење пробоја. За ово је потребно будно пратити ситуацију и њеном развоју саображавати евентуалне варијанте намеравањог пробоја.

*

Већ је напоменуто да ће на припрему и извршење пробоја из окружења имати велики утицај начин на који је дивизија доспела у окружење (по задатку или стицајем прилика). Начелно, у првом случају рад окружене јединице био би лакши, нарочито ако су се операције после њеног опкољавања одвијале углавном према предвиђањима претпостављене команде, пошто ће тада борба у окружењу претстављати само један део планиране операције претпостављене команде. У другом случају рад ће бити тежи, а припреме за извршење пробоја могу се вршити на разне начине. Но, у оба случаја за успешан пробој дивизије из окружења неопходно је садејство са јединицама ван окружења, које могу бити из састава оперативне јединице којој и окружена дивизија припада или нове јединице које су садејство са окруженом дивизијом добиле као специјалан задатак. Ово ће зависити од

услова у којима се буду нашле окружена дивизија и снаге које је окружују, од земљишта, итд.

У свима приликама, на основу наређења претпостављене команде (или самоиницијативно), као и конкретне ситуације, командант дивизије треба да припреми план за пробој, а у доношењу одлуке биће утолико самосталнији уколико му претпостављена команда буде дала шира овлашћења. При томе ће морати, поред осталог, да води рачуна и о целисходном дејству своје дивизије после успешно извршеног пробоја да би се постигнути успех могао до краја искористити.

Отсек за пробој мора се целисходно изабрати, а то ће бити знатно теже но у другим видовима напада. Ово зато што се, поред већ познатих тактичких и земљишних услова за успешно извршење пробоја, овде мора водити рачуна и о могућности спајања са својим трупaма ван окружења или пробијања у дубљу позадину непријатеља, ако је то целисходније. При томе се, наравно, неће моћи увек обезбедити сви потребни услови, јер је непријатељ редовно надмоћнији од окруженог у живој сили и техници, али се применом разних лукавстава, а у првом реду остварењем изненађења и умешним коришћењем погодности које пружа дејство по унутрашњим тактичким правцима, могу окружене снаге успешно извући из окружења.

Начелно би пробој из окружења требало извршити што пре (одмах по доспевању у окружење) како би се непријатељ спречио да потпуно стабилизује свој фронт и привуче јаче снаге. Но, ако је дивизија дошла у окружење по задатку, онда рок постављен задатком у највећој мери утиче на одређивање момента за извршење пробоја, а ако је опкољена стицајем прилика, онда на почетак пробоја (поред ситуације код окружене дивизије) утиче и стање код претпостављене команде, односно снага ван окружења. Начелно се сматра да је најповољнији момент за извршење пробоја онда када је слаба видљивост (ноћ, магла, снег, киша итд.). Ово важи и за пробој у условима атомског рата, јер би прикупљени борбени поредак дивизије која се пробија из окружења при доброј видљивости претстављао погодан атомски циљ за нападача. Али, понекад се и извршењем пробоја по дану може постићи успех ако се брзим и енергичним дејством оствари потребно изненађење. Ово поготову важи ако и бранилац располаже нуклеарним оружјем и претпостављена команда окружених снага буде атомском експлозијом разбила непријатељски обруч и отворила пут снагама које се пробијају из окружења.

Груписање снага за пробој из окружења претставља врло сложјену радњу, јер је велика вештина у оквиру непријатељске оперативне надмоћности постићи своју одлучујућу тактичку надмоћност на изабраном отсеку за пробој. Слобода маневра окруженог знатно је скучена, јер скидање снага са појединих делова окружене просторије ради прикупљања за пробој често може непријатељу да открије припреме окруженог. Зато је целисходније извучити делове него целе јединице са дотадашњих положаја, јер ће се на тај начин сопствена

намера лакше прикрити од непријатеља. Али тиме борбени поредак формације одређене за извршење пробоја постаје знатно хетерогенији, те се у томе мора имати мере. Но, у сваком случају, „мешање“ јединица, до кога ће редовно долазити у оваквим приликама, свакако ће отежавати и онако тешку ситуацију окруженог.

Врло је важно целисходно одредити *јачину снага за пробој*, која зависи од више већ познатих услова. Досадашња искуства су показала да би она требала да буде $\frac{1}{2}$ до $\frac{2}{3}$ пешадиских снага (са свим тенковима и већим делом артиљерије и минобацача), док би за *заштиту* било довољно употребили $\frac{1}{3}$ до $\frac{1}{2}$ пешадиских снага (са мањим делом артиљерије и минобацача).

Изнаенађење, које претставља један од битних услова за успех, при пробоју из окружења може се остварити на разноврсне начине. Пре свега, треба тежити да у погледу дотадашње сопствене активности на фронту не буде никакве промене, јер би то био први знак по коме би непријатељ могао закључити да окружени нешто припрема. Поред вршења покрета при условима слабе видљивости, тајност налаже и примену најстрожије маршевске дисциплине, а целисходна примена свих врста маскирања може врло много допринети остварењу изненађења.

Демонстративна дејства при пробоју из окружења могу врло корисно послужити за обману непријатеља. Само при њиховом извођењу треба бити врло обазрив и настојати да она у свему изгледају као прави напади, јер би у противном од њих могло бити само штете. Демонстративни пробој треба изводити на одговарајућем удаљењу од стварног места пробоја како се прави пробој не би компромитовао, и на таквим местима и правцима за чији би избор за стварни пробој постојали објективни разлози, али при томе треба водити рачуна о томе да ова дејства временски буду усклађена са дејствима снага које врше главни пробој.

Док је *организација командовања* за непосредно извршење пробоја у надлежности команданта дивизије, дотле је претпостављена команда дужна да што целисходније организује командовање у циљу садејства између дивизије и снага ван обруча. Од велике је важности за успешно извршење пробоја помоћ (у тенковима, артиљерији, муницији, санитарским потребама, храни, итд.) коју претпостављена команда буде пружала опкољеној дивизији ваздушним путем (аеротранспортом, хеликоптерима, падобранима). Не мање значајна била би и помоћ коју би претпостављена команда пружила окруженој дивизији благовременим извлачењем из окружења болесника и рањеника помоћу хеликоптера. Најзад, само сигурна *веза*, како у припремама тако и при извршењу пробоја, може омогућити неометано извођење целог овог компликованог тактичког дејства.

*

Борбени поредак дивизије за извршење пробоја из окружења треба једновремено да одговори разноврсним захтевима: да омогући

пробијање непријатељског окружења, да не дозволи непријатељу да растроји трупе које се пробијају дејствима на њихове бокове и позадину, да после извршеног пробоја омогући најцелисходније задржавање непријатељских гонећих делова, да олакшава садејство са сопственим групама ван окружења, итд. На основу досадашњих искустава може се рећи да би највећем броју ових захтева одговарао борбени поредак дивизије који би се састојао од: групе за пробој, заштитних делова и резерве.

Група за пробој, која би обухватала гро окружених снага, постројавала би свој борбени поредак слично као и за обичан напад. Али због потребе да се пробој што брже изврши, борбени поредак групе за пробој морао би бити компактнији но при обичном нападу, па би зато растојања и отстојања између појединих његових делова била мања. Но, при томе би се морало водити рачуна да ће овако компактна група постати за нападача рентабилан атомски циљ чим изађе из обруча, што ће се најлакше избећи вршењем пробоја ноћу или при смањеној видљивости. Исто тако, и покретљивост и темпо наступања групе за пробој морали би бити већи да би се пробој што пре извршио и да би се постигла што већа маневарска способност јединица у циљу сузбијања непријатељских покушаја спречавања ширења пробоја и остварења садејства са својим групама ван окружења, као и у циљу заштите од нападачевог дејства нуклеарним оружјем. Нарочито је важно да се, чим ова група изврши расецање обруча, солидно обезбеде бокови трупа које се пробијају, пошто ће непријатељ уложити највеће напоре ради затварања направљене бреше у обручу. Ово посебно важи за обезбеђење извлачења позадинских јединица и заштитних делова.

Врло је деликатна *улога резерве* која мора да буде спремна да интервенише брзо и енергично у свим правцима, првенствено у корист групе за пробој, а по потреби и за рачун осталих делова борбеног поретка. Али, њу треба опрезно употребити како се не би утрошила пре времена. Сачувана резерва може нарочито корисно да се употреби за проширење успеха на правцу пробоја у циљу надирања ка сопственим спољним снагама. Када земљиште на коме се дивизија пробија омогућава непријатељу употребу тенкова, групу за пробој би обезбеђивали ПТР и ПОЗ-ови на тај начин што би се противтенковска резерва кретала непосредно позади групе за пробој на крилима њене пешадије у циљу сузбијања непријатељских фронталних и бочних тенковских противнапада, док би се ПОЗ-ови (дивизије и пукова) кретали са спољне стране обезбеђујући средину борбеног поретка. Ако је дивизија постројена у два ешелона, командант дивизије би се, начелно, налазио код првог ешелона.

При успешно извршеном пробоју наше 14 ударне дивизије на правцу Велење — Мислиње — Шоштањ, 1944 године, групу за пробој сачињавала је једна бригада на челу са официрима штаба дивизије док су заслоне (побочнице) образовала два батаљона 2 бригаде. У

заштитници је била једна бригада, а остали делови дивизије налазили су се у средини борбеног поретка.

Артиљерија би главним делом требало да потпомаже групу за пробој, а мањим делом (уколико се укаже потреба) и групу за заштиту. При том би артиљериска група за заштиту групе за пробој дејствовала слично као и у нормалном нападу, док би артиљерија заштитне групе дејствовала по начелима за задржавајућу одбрану. Дивизиска артиљериска група (ДАГ), која се скоро редовно формира, имала би углавном задатак да подржава групу за пробој, али би требало да буде у стању да дејствује и по целој периферији обруча. Нарочито еластична требала би да буде употреба артиљерије при подржавању демонстративних дејстава пешадиских јединица, које би се вршило са привремених ватрених положаја (ВП). Пробој из окружења могао би да буде са артиљериском припремом (која је увек кратка) или без ње (при условима слабе видљивости). Командовање артиљеријом начелно би требало да буде подељено. Противавионска артиљерија (ПАА) би се користила првенствено за обезбеђење групе за пробој и ДАГ-а.

Улога *инжињерије* је врло разноврсна и састојала би се у потпомагању групе за пробој, и то утврђивањем и одржавањем у својим рукама погодних тачака на боковима места где је извршен пробој (док се и последња јединица не извуче), у потпомагању групе за заштиту, и то применом запречавања комуникација и рушења појединих објеката, у употреби ПОЗ-ова свих степена, итд.

Кад год има могућности, дивизији која врши пробој из окружења претпостављени треба да обезбеди *подршку авијацијом* (првенствено јуришном). Но, пошто авијација дејствује са аеродрома ван окружења, то садејство са њом мора бити врло брижљиво организовано. Да би се авијација максимално искористила, пожељно је да се код окружене дивизије падобранима или хеликоптерима спусте официри за везу који ће вршити навођење. С обзиром на велику засићеност бојишта живом силом и техником, као и на чињеницу да се пробој обично врши при слабој видљивости, треба организовати сигурно обележавање да би се искључило тучење сопствених трупа од стране авијације.

Као што је већ напоменуто, *тенкови* би се сви придали групи за пробој, са сличним задацима као и при нормалном нападу. Само би овде полазни положаји били нешто ближи но у нормалним условима.

Веза у оквиру групе за пробој организовала би се по начелима за напад, а у оквиру заштитне групе по начелима за задржавајућу одбрану. При томе би се углавном употребљавала радиосредства, курири и официри за везу.

Задимљавање (које могу да користе сви делови борбеног поретка) омогућило би да се код непријатеља створи пометња у погледу циља предузетог дејства, чиме би се олакшало стварање изненађења.

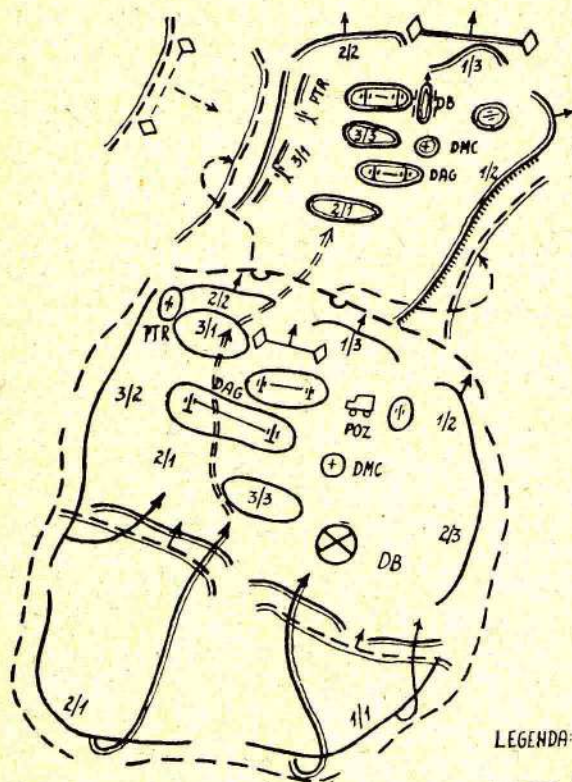
Позадинске јединице и установе распоредиле би се у почетку у средини борбеног поретка дивизије, а после би се, према развоју ситуације, кретале за групом за пробој. Да би се оне растеретиле и учиниле што покретљивијим, требало би предати јединицама што већи део потреба (првенствено муницију, храну, санитарски материјал, итд.), а уништити потребе и материјал који се не могу извући.

Садејством унутар окружења требало би синхронизовати компликовани рад свих делова дивизиског борбеног поретка. Њега организује командант дивизије, који би требало да регулише основна питања одређујући: *групи за пробој* — ближи и следећи задатак, када и како поставити побочнице (заслоне) за обезбеђење бокова (прецизирајући докле ће остати на својим положајима и како и када се са њих повлачити), итд.; *заштитној групи* — почетак и начин повлачења, линије на којима ће се задржавати, где треба дати јачи отпор итд.; *резервама* — задатке, прво оријентирно, а у случају потребе и конкретне задатке, итд.

Садејство ван окружења, које је од нарочитог значаја у условима употребе нуклеарног оружја, организује претпостављена команда, тежећи да дивизији омогући да после пробоја пређе што краћи пут до спајања са снагама које јој ван обруча олакшавају пробој из њега. Требало би настојати кад је год то могуће да групе ван окружења привуку на себе главне снаге непријатеља како би се окруженој дивизији олакшали пробој. Но, при томе се мора пазити да претходна померања сопствених трупа ван окружења не открију непријатељу планирано место пробоја.

Као позитиван пример добро организованог и изведеног пробоја из окружења могу да послуже дејства наше 13 и 35 дивизије које су биле окружене марта 1945 године у Лици (види скицу 1). Овде је, пре свега, 13 дивизија правилно изабрала отсек за пробој (с. Мекшињари, западно од Удбине) који је био на удаљењу око 15 километара од места где се дивизија првобитно нашла у окружењу. Овим је постигнуто и потребно изненађење, јер непријатељ није очекивао да ће дивизија извршити покрет преко Крбавског Поља, па тај правац није довољно ни обезбедио. Сем тога, овде је дошло и до правилног садејства са окруженом 35 дивизијом која је, у циљу олакшања пробоја из окружења 13 дивизије, извршила општи притисак на непријатеља на више праваца у ширем рејону Коренице. 35 дивизија је, поред тога, при пробоју (у Кордун) правилно образовала борбени поредак (у групи за пробој имала је једну бригаду, док је друга бригада без једног батаљона обезбеђивала и пребацивала рањенике, а један батаљон ове бригаде образовао заштитницу дивизије и становништва избеглог испред непријатеља).

Исто тако је позитиван пример пробоја из окружења 101 америчке ваздушнодесантне дивизије која је 1944 године у Арденима успела да се одржи у окружењу и одоли много надмоћнијим непри-

LEGENDA:

—	наше снаге	у току борбе и
окружења
- - -	непр. снаге	
—	наше снаге	при пробоју из
окружења
- - -	непр. снаге	

Скица 1

јатељским снагама а потом и да се успешно пробије до пружања помоћи споља од стране III армије генерала Патона.

*

Ако не постоји опасност од нападачевог дејства нуклеарним оружјем и ако остали услови дозвољавају дневни пробој, он би се обично вршио после неутралисања артиљеријом непријатељске живе силе и ватрених средстава на месту пробоја и неутралисања непријатељских резерви које би се евентуално могле ангажовати за ојачавање обруча на месту пробоја или у циљу спречавања извршења пробоја. Борбени поредак дивизије у том случају пошао би у пробој тек пошто артиљерија на дати знак изврши пренос ватре у дубину непријатељског распореда. При извршењу пробоја поједини елементи борбеног поретка поступали би по следећем.

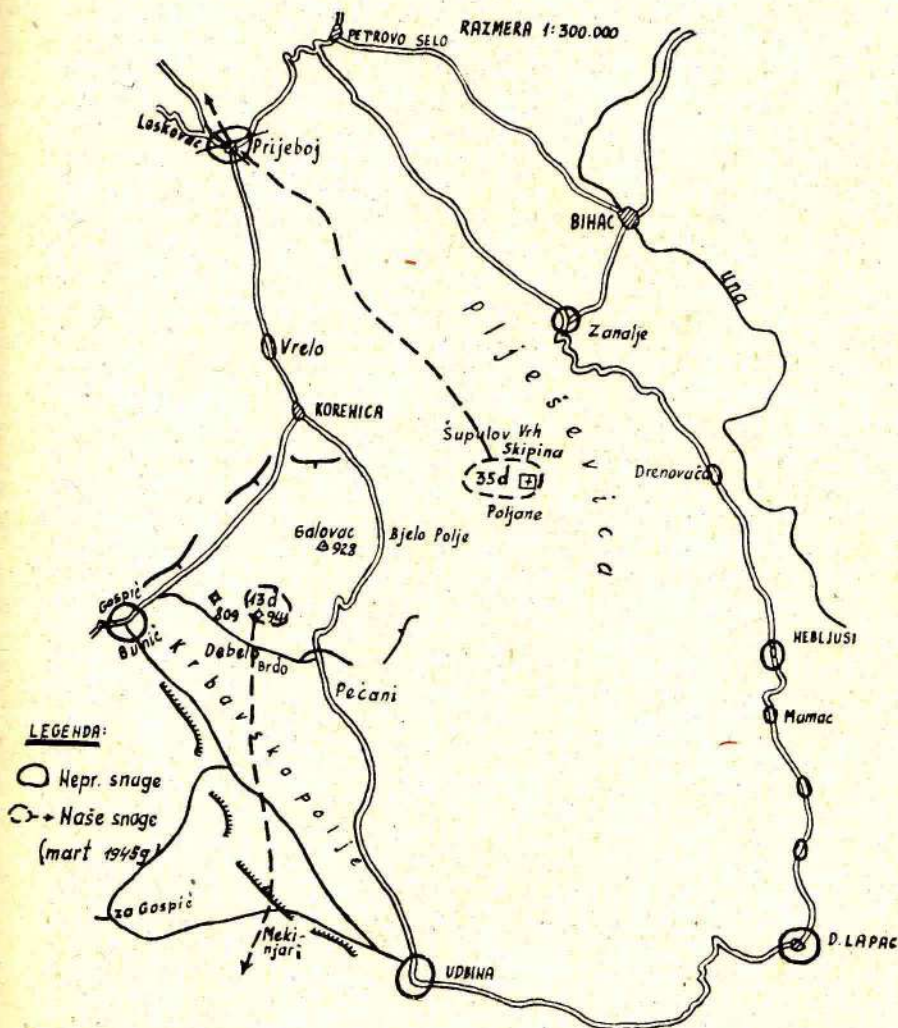
Група за пробој, по извршењу јуриша на одређени отсек, одлучно би продирала у дубину непријатељске одбране. Тенкови би при том били у борбеном поретку пешадије и са њом продирали. По расечању обруча део снага из групе за пробој образовао би побочнице (заслоне) ради обезбеђења бокова раскинутог обруча. Ако постоји могућност, ове би снаге надирале у бочне стране од места пробоја да би створиле што шири отвор за пролаз осталих снага дивизије. Упорном одбраном оне треба да онемогуће непријатељске покушаје затварања обруча и угрожавање борбеног поретка дивизије која се пробија, предузимајући запречавања, рушења и укопавања. Од правилног рада ових делова и њихове упорности зависиће умногоме успешан излазак дивизије из окружења. Ради спречавања да непријатељ пресече снаге дивизије на месту излаза из обруча, они треба да буду спремни и на то да се жртвују.

Део артиљерије би крчио пут пешадији и заједно са ПТР и ПОЗ-овима обезбеђивао бокове групе за пробој све док дивизија у потпуности не би избила на предвиђену линију. Остала артиљерија би дејствовала као и у обичном нападу, изузев дела који се налази у групи за заштиту, који би дејствовао по начелима за задржавајућу одбрану. По расечању обруча извршило би се препотчињавање већег дела артиљерије пешадији.

Резерва, која се обично налази позади групе за пробој, односно њеног другог ешелона (ако он постоји), начелно би се употребила за заштиту групе за пробој од непријатељског дејства на њене бокове и позадину, или за проширење већ створеног пролаза. Но, ако би непријатељ својим дејством угрозио групу за заштиту (као и групу за пробој), резерва би се употребила, у садејству са угроженим снагама, за отклањање ове опасности.

Група за заштиту, која треба да води упорну одбрану од линије до линије, задржавајући и одбијајући све непријатељске нападе који угрожавају борбени поредак дивизије, постепено би се померала у правцу места пробоја, равнајући се према темпу наступања групе за пробој и одржавајући везу са позадинским ешеленом. По пролазу кроз створену брешу у обручу, она би требала да се свије у колону и прикључи зачељу борбеног поретка. *Побочнице* (заслони) по пролазу групе за заштиту образовале би заштитницу дивизије, свијајући се у колону и крећући се позади дотадашње групе за заштиту. Командант дивизије, начелно, требало би да се креће на зачељу групе за пробој. Начелна шема извршења пробоја једне пд види се из скице 2.

Ради очувања тајности пробој ноћу би се редовно вршио без артиљериске припреме. При том би група за пробој заузимала свој распоред као и по дану, с тим што би се већи део артиљерије (а нарочито пратећа) налазио у борбеном поретку пешадије. За успех пробоја ноћу, поред осталог, требало би припремити водиче још у току дана и обележити правце кретања јединица и све старешине упознати са задацима, начинима међусобног потпомагања, радом суседних једи-

Скица 2

ница, итд. Ако се располаже тенковима, они би се кретали од објекта до објекта у борбеном поретку пешадије (која би им обележавала правац кретања разним сигналним средствима) и дејствовали са блиског отстојања на оне циљеве који отежавају покрет пешадије, а по извршеном пробоју би уништавали непријатеља који врши противнападе.

По извршеном пробоју непријатељског обруча приступа се најхитнијем извлачењу осталих делова из окружења. Да би се обезбедио уредан и брз пролаз јединица кроз пробијени обруч, командант дивизије би требао још пре почетка самог пробоја да одреди задатке

свима јединицама и упозна их са линијама на које треба да избију у првој етапи (која обухвата извлачење целе дивизије из обруча), а у току пробоја да лично руководи бојем све до изласка из обруча и последње јединице. Редослед извлачења из окружења одговарао би постројеном борбеном поретку дивизије за пробој, с тим што би се између групе за пробој и резерве обично кретале позадинске јединице и установе и део артиљерије, а иза резерве остатак артиљерије и група за заштиту.

По извлачењу целе дивизије из обруча наступа друга етапа пробоја из окружења у којој, с обзиром на специфичности ових дејстава, може доћи до различитих варијаната дејства међу којима су најизразитије: спајање са сопственим снагама ван обруча или сређивање дивизије и преоријентација за даља дејства у зависности од конкретне ситуације. Но, с обзиром да борбени поредак дивизије по изласку из обруча претставља врло погодан и рентабилан циљ за дејство нуклеарним оружјем, потребно је предузети најхитније мере за заштиту од овог дејства, од којих у првом реду долазе у обзир утапање у борбени поредак својих трупа (у првом случају), односно децентрација у непријатељској позадини (у другом случају).

Искуство из досадашњих ратова показало је да се борба у окружењу и пробој из њега, иако претстављају врло сложен и тежак вид борбених дејстава, могу успешно изводити ако трупе и старешински кадар располажу високим моралом и чврстом решеношћу за победом. Ово ће, свакако, још у већој мери важити за оваква дејства у новим ратним условима, која ће се изводити под још тежим околностима него досада.

NAPADI NOVJ NA NASELJENA MJESTA

od pukovnika Pera Morače

У овој тактичкој студији, указујући на специфичне услове под којима су изведени напади на насељена места, писац је успео, анализирајући догађаје, да пружи корисне закључке и искуства.

Књига је богата примерима, саžета, јасна по стилу и претставља озбилјну студију о борби, тактици, развоју и начину дејства наших партизанских јединица при нападима на насељена места, те је као такву препоручујемо читаоцима.

Књига је штампана латиницом и садржи 203 странице. Цена јој је 400 динара.

УТИЦАЈ НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА НА ОРГАНИЗАЦИЈУ КОМАНДНОГ МЕСТА И ВЕЗУ

Онеспособљење или дезорганизовање команде противничке јединице уништењем њеног командног места (КМ) претстављало је врло важан задатак и у условима примене класичног оружја. Но, с обзиром на дејство тог оружја, овај задатак се могао ређе, и то само делимично остварити. А пошто у условима примене нуклеарног оружја, добро усмерен атомски пројектил може врло лако уништити или онеспособити КМ сваке јединице, (разуме се ако се не налази у сигурним склоништима), и на тај начин је оставити без органа који њом управља, то ће КМ виших тактичких и оперативних јединица бити врло рентабилни циљеви за дејство нуклеарним оружјем, с обзиром на последице, њихово уништење биће понекад рентабилније него, на пример, уништење једног батаљона, па и неке веће јединице.

КМ се може успешно тући атомским пројектилом само онда ако се зна рејон његовог размештаја, те предузимање што потпунијег и свестранијег маскирања претставља прву меру заштите сваког КМ. Жичне линије, разни трагови кретања возила и жив саобраћај у рејону КМ су основни знаци за откривање тог рејона, а њихово потпуно отклањање не претставља никакав проблем. Другу меру заштите КМ претставља укопавање свих органа команде, као и људства и средстава везе у рејону КМ, јер ће при добром укопавању претрпети много мање губитака од дејства атомског пројектила. Но, иако укопавање органа команде, људства и средстава везе (уз умешно и свестрано маскирање рејона КМ) обезбеђује релативно солидну заштиту од дејства атомских пројектила, ипак је потпуна примена укопавања могућа само при извесној стабилизацији фронта, која омогућава израду склоништа са одговарајућом покривком (која штити од дејства атомског пројектила), а што је најчешће немогуће остварити при нормалним условима у савременим борбеним дејствима која се одликују великом динамичношћу. Најзад, постоји могућност да се рејон КМ открије после извесног дејства са развијеног КМ, у првом реду услед радиопредаје која, ма колико била ограничена, ипак омогућава да се помоћу радиолокације одреди рејон КМ. Према томе, може се закључити да само маскирање рејона КМ и израда склоништа за људства и средства на КМ неће бити у стању да сачувају команду од дејства

атомског пројектила, те треба предузети и друге мере да би се команда (или део команде) потпуно заштитила од дејства атомског пројектила и тако омогућило непрекидно управљање борбом.

Једна од мера, која би по моме мишљењу загарантовала успешно управљање борбом и у условима употребе нуклеарног оружја, била би подела команде јединице на два дела од којих би сваки био у стању да самостално руководи борбеним дејствима потчињених јединица, па ће зато овај случај и бити предмет даљег разматрања. Да би се команда јединице могла поделити на два самостална дела, морала би у свом саставу имати потребне органе за командовање који ће моћи организовати два КМ (у даљем разматрању ова КМ називаћемо главно и резервно, јер би она и имала такве улоге). Међусобна удаљеност ових КМ требало би да је толика да се једним атомским пројектилом не могу оба уништити, а то значи 3—5 км. Просторија за размештај оба КМ требало би да је таква да олакшава заштиту од нуклеарног оружја (просторије на којима нема делова борбеног поретка, на којима је лако изграђивати склоништа за смештај људства и средстава, на којима је обезбеђено добро маскирање, итд.). Део команде на резервном КМ морао би стално бити у току борбене ситуације, тако да може сваког момента примити командовање јединицом у своје руке.

Поставља се питање на који би се начин најлакше могла остварити идеја о стварању два дела команде, способна за самосталан рад. За ово постоји више могућности, од којих ћемо разматрати само оне које нам изгледају најприступачније.

Најједноставније решење, свакако, би било ако би се формациски састав команде толико ојачао да би се из ње могла створити два самостална дела са свим органима за командовање (са одељењима — отсецима, начелницима родова, органима позадине и сл.). На овај начин би се могла огарантовати непрекидност у командовању и на случај да једно КМ буде уништено, али би овакав састав команди (иако не удвостручен) био неприхватљив због гломазности, смањене покретљивости и сл. А с обзиром да би део команде на резервном командном месту (КМ) стварно дејствовао само онда када би део на главном КМ био уништен или онеспособљен, очигледно је да би већи део команди (с обзиром да је немогуће претпоставити да ће у неком дужем временском периоду све команде бити изложене дејству атомских пројектила) на РКМ био стално неискоришћен. А држање толиког броја старешина у саставу команди које немају одговарајуће дужности, неприхватљиво је. Због тога се може рећи да би ово решење било нецелисходно.

Друга варијанта овог решења била би да се ојача команда само у толикој мери да би се на РКМ могао одредити неопходан број старешина потребних за евентуално преузимање команде (заменик начелника штаба са најнужнијим бројем лица из састава оперативног и обавештајног одељења, и претставници родова и служби са најпотребнијим техничким особљем). Дакле, на РКМ налазио би се само

минималан број лица потребних за руковођење борбеним дејствима. Ово би захтевало повећање формациског састава команде само за изврстан мањи проценат — што би могло бити прихватљиво. Ако се притом узме у обзир чињеница да ће вероватно изврстан број старешина и на КМ које буде изложено дејству атомског пројектила остати способно за даљи рад, њиховим доласком на РКМ ојачао би се део команде који већ тамо постоји, и тако би се створила команда која би могла успешно руководити борбеним дејствима. Колико би по овој варијанти требало ојачати постојећи састав команди могло би се утврдити детаљнијом анализом и студијом бројног састава, задатака појединих органа команде, итд.

Друго решење би се базирало на чињеници да је непрекидан рад старешина у саставу команде немогућ, те се изврстан део мора одмарати док остали раде. У неким армијама иде се толико далеко да се предвиђа рад у три смене, од којих једна ради, друга се одмара, а трећа је у извесној врсти приправности, спремна да сваког момента ступи на рад. Но, и без овакве праксе сигурно је да ће увек постојати изврстан број старешина који се одмарају, па ако би се ово вршило на РКМ, на њему би увек постојао приличан број старешина који би био заштићен од евентуалног дејства атомског пројектила на главно КМ. Међутим, раније је речено да део команде на РКМ мора стално бити у току ситуације да би могао у сваком тренутку преузети командовање, те би на први поглед изгледало да је немогуће сагласити одмарање са непрекидним праћењем ситуације. Али, ако би се ово организовало тако да само део старешина на РКМ на смену прати ситуацију и стално се обавештава о намерама команде на главном КМ, а остали се одмарају, решило би се и ово питање које, свакако, захтева детаљнију анализу рада у вези са обезбеђењем неопходног одмора и истовременог праћења ситуације са РКМ. Ако се при овоме узму у обзир и преостале старешине са главног КМ, на РКМ би се на овај начин обезбедила команда која би била у стању да руководи борбеним дејствима иако под тежим условима.

На основу анализе изнетих решења изгледа да би ово последње било најприхватљивије, уз евентуално минимално ојачање команди људством које би се налазило на РКМ и било у току борбене ситуације и планова команде на главном КМ. Овим незнатним ојачањем обезбедио би се и неопходан одмор свих припадника команде.

Посебно би требало размотрити питање потребе постојања II дела команде и у условима употребе нуклеарног оружја. Очигледно је да би уништењем II дела команде било онемогућено правилно материјално обезбеђење и збрињавање трупа, што би се могло избећи постојањем два II дела команде, упућивањем његових органа у састав команди на КМ и РКМ, или упућивањем на РКМ само оних органа из састава II дела команде који се одмарају, као што се то ради и са органима I дела команде на КМ. Међутим, постојање два II дела команде било би неостварљиво, поред осталог и због тешкоћа

у успостављању и одржавању везе, јер би сваки од њих морао бити везан са оба КМ као и међусобно и са базом. Упућивање на РКМ само органа из састава II дела команде који се одмарају, не би било целисходно, с обзиром на удаљеност II дела команде, као и потребна средства за везу ових органа на РКМ са рејоном размештаја II дела команде и базом. Према томе, било би најцелисходније упутити органе из II дела команде у састав главног и резервног КМ, јер би се тиме и једном и другом делу команде омогућило сигурније командовање у свим приликама — што изискује укидање II дела команде.

Стварање на резервном КМ такве команде која би била у стању да руководи борбеним дејствима у случају уништења команде на главном КМ изискује, свакако, њено ојачање у људству и средствима везе. РКМ би морала имати везе са КМ, претпостављеном командом, потчињеним и садејствујућим јединицама, што изискује постојање посебне јединице за везу, пошто се људство и средства за везу са главног КМ не би могли за ово одвојити. Резервни КМ би требало обезбедити на исти начин као и главно, што би се остварило постојањем заштитне јединице која би била одговорна за ово обезбеђење. На овај начин, стварањем посебне заштитне јединице и још једне јединице за везу, команда јединице, у целини, постала би знатно гломазнија. Међутим, пошто се и рејон распореда II дела команде већ обезбеђује заштитном јединицом, то би његовим укидањем заштитна јединица, која га је обезбеђивала, могла бити употребљена за обезбеђење РКМ чиме би се избегло стварање посебне заштитне јединице. Питање ојачања јединице за везу биће разматрано у другом делу чланка, док анализа питања инжињерског обезбеђења КМ и РКМ, организације исхране и осталог излази из оквира овог чланка.

У литератури се могу наћи и другачија мишљења о обезбеђењу непрекидности командовања у условима примене нуклеарног оружја, која полазе од поставке да не треба вршити никакво ојачање команди и јединица које раде за њихов рачун нити мењати устаљен распоред елемената командовања. Једно од ових мишљења састоји се у томе да се заштита од дејства нуклеарног оружја може остварити деконцентрацијом органа команде на КМ и елемената ЦВ у склопу опште деконцентрације јединица. Изгледа ми да би овакво решење било неприхватљиво из разлога што би деконцентрација појединих органа команде на отстојања која обезбеђују заштиту потпуно онемогућила рад команде као целине. Друго решење се мири са могућношћу уништења или онеспособљења команде на КМ, с тим што предвиђа да би се и после овога могло обезбедити какво-такво командовање ако би се одредила команда једне од потчињених јединица (на пример, у оквиру корпуса команда једне дивизије), која би, у случају уништења претпостављене команде, преузела командовање целом јединицом. Да би се одређеној јединици, у овом случају команди те дивизије, олакшао рад, предвиђа се да се штаб артиљерије корпуса размести толико далеко од КМ да не може бити уништен заједно са њим (тј. на 3—5 км).

У случају уништења КМ, овај штаб би отишао на КМ одређене дивизије и тамо се укључио у рад на командовању корпусним јединицама. Сматрам да се ни ово решење не може прихватити због тога што одређена команда дивизије не би могла бити у току корпусне ситуације нити познавати намере команде корпуса у толикој мери да би могла наставити успешно командовање корпусним јединицама (поред командовања својим јединицама), а и кад би то била у стању; постојеће везе те дивизије (са претпостављеном командом и корпусним јединицама) уопште не би омогућавале командовање. Сем тога, питање је да ли би се редован рад начелника артиљерије са органима команде корпуса могао успешно одвијати са толиког отстојања.

*

Нуклеарно оружје може испољити свој утицај на везу на два начина: на средства везе (у погледу могућности примене појединих средстава везе) и на организацију везе (у погледу прилагођавања организације везе раду у новим условима да би се обезбедила непрекидност командовања).

Утицај нуклеарног оружја на поједина средства везе и могућност њихове примене обрађен је у чланку „Средства везе у атомском рату“ (Војно дело бр. 3 за 1956 годину). Но изгледа ми да би се о извесним поставкама у овом чланку, које се односе на могућност примене жичних и радиосредстава, могло дискутовати.

Наиме, тачна је поставка да радиосредства, с обзиром на своје особине, најбоље одговарају у условима примене нуклеарног оружја. Ово првенствено зато што између радиостаница не постоји проводник (жица) који би био осетљив на дејство нуклеарног оружја, нити то дејство утиче на простирање електромагнетних таласа. Но, са друге стране, радиопредаја — нарочито преко радиосредстава са кружним зрачењем електромагнетних таласа — претставља један од основних и врло сигурних података за одређивање рејона размештаја команди, па према томе и јединица. Због овога радиопредаја преко таквих средстава мора бити још више ограничена, нарочито у оквиру команди виших тактичких и оперативних јединица које претстављају рентабилан циљ за дејство нуклеарним оружјем. Ово ограничење је потребно и због могућности прислушкивања радиосаобраћаја, које у условима употребе нуклеарног оружја има велики значај, те је потпуно оправдано да јединица која није ступила у борбу и чије присуство непријатељ још није открио не сме користити радиосредства, већ се мора ограничити на примену других средстава везе. Стога је ова околност од битног утицаја и на коришћење радиосредстава при употреби нуклеарног оружја.

Исто тако је тачна поставка да жичне линије које су осетљиве и повредљиве од дејства класичног оружја, то постају у много већем степену при дејству нуклеарног оружја. Но, треба имати у виду да ће употреба атомских пројектила на бојишту вероватно бити ограничена

на одређене циљеве и просторије, те ће у оквиру оперативних јединица бити низ просторија, као и команди јединица, и установа, које неће бити изложене дејству нуклеарног оружја. С обзиром на ово и мере које се у погледу коришћења жичних линија предузимају још у миру (изградња обилазних праваца, обезбеђење ПТТ линија у рејонима градова, изградња мреже подземних каблова, коришћење каблова отпорнијих на топлотно дејство нуклеарног оружја и сл.), а нарочито имајући у виду наведене недостатке радиосредстава, мислим да би и у условима употребе нуклеарног оружја требало предвидети употребу жичних линија у пуном обиму, а њихову осетљивост и повредљивост надокнадити радиорелејним линијама.

Коришћење жичних средстава везе код нижих тактичких јединица у току борбених дејстава у условима употребе нуклеарног оружја, због њихове растреситости и покретљивости, моћи ће се применити само у ограниченом обиму, док ће радиосредства имати широку примену. Ограничења у радиосообраћају која важе за оперативне и више тактичке јединице овде се не могу применити, а за њима не постоји ни нарочита потреба, јер се радиопредаја у овим јединицама врши обично када су оне у непосредном додиру са непријатељем, те их он не може тући атомским пројектиlima због опасности за своје јединице.

Организација везе условљена је могућношћу примене појединих средстава везе, распоредом и саставом елемената командовања, наменом и задатком појединих елемената борбеног поретка, распоредом позадинских установа, итд. У разматрању само једног од ових елемената — утицај распореда елемената командовања на организацију везе — поћи ћу од поставки изнетих у првом делу овог чланка, тј. да постоје КМ и РКМ и да је II део команде укинут. Пошто је у циљу обезбеђења непрекидности управљања борбеним дејствима потребно да свако КМ располаже средствима за све потребне везе (са потчињеним, суседним и садејствујућим јединицама, претпостављеном командом и базом) и да на њему постоји посебан центар везе, то би у оквиру борбеног поретка сваке јединице у целини постојале двојструке везе. При том би на главном КМ центар везе био у сталном дејству, док би на резервном КМ био спреман да отпочне дејство сваког момента. Поред овога, морала би се организовати веза између оба КМ. На тај начин, оба КМ претпостављене команде била би везана са оба КМ потчињених јединица. Овако организована веза обезбеђивала би командовање и при уништењу команде на једном од КМ.

Пошто би потребе командовања и у условима употребе нуклеарног оружја остале углавном исте, то сматрам да би садашњу концепцију о организацији везе по линији КМ требало, у основним цртама, и даље задржати (у погледу примене појединих врста везе, броја канала везе са појединим командама и установама и сл.), с тим што би отпала потреба за везом са II делом команде. На основу изнетог сматрам да би досадашњи састав јединице везе за потребе команде на главном КМ

могао, углавном, остати непромењен, с тим што би требало повећати број радиорелејних линија на рачун жичних линија, а ово повећање у погледу броја људства и количине материјала — уствари би претстављало смањење јачине јединице везе у целини. Међутим, ако би се хтело да се са РКМ обезбеди командовање у потпуности као и са КМ, то би за њега требало организовати приближно исти број канала везе као и са главног КМ, што би захтевало двоструко повећање људства и средстава за радио, жичну и курирску везу. Ово би, по моме мишљењу, било нецелисходно, јер би се и са мањим бројем канала везе са РКМ могао углавном обезбедити континуитет у командовању. Но, пошто би у овом случају могућност непрекидног управљања борбеним дејствима била донекле умањена, то се намеће потреба да потчињене јединице у условима употребе нуклеарног оружја дејствују са више самосталности, а веза са њима да буде у стању да обезбеди давање директива за њихово дејство и примање од њих важних извештаја. Притом, с обзиром на важност правовременог материјалног обезбеђења и збрињавања јединица, мора бити довољним бројем канала осигурана веза РКМ са позадинским установама. А пошто укидањем II дела команде остаје на расположењу јединица везе која је послуживала ЦВ у саставу II дела команде, то би њено људство и средства без икаквог појачања могли обезбедити везе КМ и РКМ са базом. За остале везе са РКМ морале би се јединице везе појачати у извесном степену људством и средствима, а у обиму који се види из даљег излагања.

Да би се обезбедило командовање потчињеним јединицама на раније изложен начин, као минимум везе која би им се морала обезбедити биле би радиовеза у 1—2 канала и веза куририма на брзим превозним средствима (авиони, хеликоптери, мотоцикли и сл.). Овај минимум не би давао шире могућности командовању, али би, свакако, задовољио најосновније потребе командовања за извесно време, јер је и у прошлом рату било доста случајева да се и са овако оскудном везом успело за извесно време руководити борбеним дејствима и крупнијих јединица.

РКМ мора имати сигурну везу са КМ ради добијања података о развоју ситуације, одлукама и намерама команданта и сл. За ову везу могла би се користити жична и курирска средства, јер она обезбеђују брзо и тајно преносење обавештења, док радиовеза не би долазила у обзир због опасности откривања рејона РКМ. Изузетно би се могла, као резервно средство, користити једнострана радиопредаја (КМ—РКМ) која би се примењивала углавном при већем нарушавању жичне везе.

Да би се обезбедиле овакве везе, требало би постојеће јединице везе ојачати радиосредствима са приближно 40—50%, куририма са 100% и незнатном количином ТТ апаратура. Са извесним ојачањем ЦВ на РКМ са ТТ средствима могао би се обезбедити извесан број канала везе по радиорелејним и жичним линијама које су постављене

за потребе команде на КМ. У овом циљу би крајње радиорелејне станице за везу са претпостављеном и потчињеним командама требало постављати довољно далеко од КМ (око 5 км) да не би биле уништене дејством атомског пројектила усмереног на КМ. Од ЦВ на РКМ до ових станица поставили би се каблови који би се укључили у станице тек после уништења или онеспособљења команде на КМ. Исто тако је могуће најважније жичне линије поставити преко РКМ и тим путем остварити изванредан број канала везе са јединицама до којих су успостављене те линије. Истина, оваквим коришћењем радиорелејних и жичних линија појавиле би се извесне тешкоће при успостављању везе са РКМ, али би се то благовременим предузимањем извесних припрема могло релативно лако отклонити.

Резерва средстава везе требала би да се налази на РКМ, јер би ту била много сигурнија од непријатељског дејства него на КМ. Од момента уништења или онеспособљења команде на КМ ова средства би се слободно могла искористити за потребе РКМ, па би, при планирању везе за РКМ, и ово требало узети у обзир.

Наведеним ојачањима јединице везе и коришћењем резерве средстава везе могле би се са РКМ обезбедити доста сигурне везе са свим командама и јединицама. А узимањем у обзир и извесног броја средстава која ће вероватно остати неоштећена у ЦВ на КМ, може се ова веза још више побољшати.

Чињеница је да у условима примене нуклеарног оружја све јединице морају бити што покретљивије, што се постиже, с једне стране, применом одговарајућих транспортних средстава, а с друге стране, смањењем броја људства и борбених средстава јединица. Зато би повећање јединица везе људством и средствима изгледало као да је у супротности са овим захтевом. Међутим, познато је да се при извођењу борбених дејстава јединица везе никад не размешта на једном месту, нити се креће као једна целина. Она једним делом образује ЦВ (на КМ и РКМ), а другим поставља жичне и радиорелејне линије, па је зато растурена на великој просторији, а самим тим и довољно деконцентрисана. Сем тога сви ти делови јединице везе морају бити снабдевени одговарајућим транспортним средствима за превоз људства и материјала. Према томе, извесно повећање броја људства и средстава везе, које је неизбежно за образовање ЦВ на РКМ, неће се штетно одражавати на покретљивости јединица везе. А ако би се људство и материјал за жичне линије делимично смањили за рачун радиорелејних линија, онда до повећања јединице везе скоро не би ни дошло.

Пошто се још нису искристалисала гледишта у погледу осталих чиниоца који су од утицаја на организацију везе (постројавање борбеног поретка и начин дејства његових делова; организација садејства; распоред позадинских установа и сл.), то ови утицаји нису ни разматрани, већ само утицај распореда елемената командовања. Изнете поставке у овом чланку претстављају само једно мишљење које је свакако за дискусију.

О ИЗВЛАЧЕЊУ И ЕВАКУАЦИЈИ ОШТЕЋЕНИХ ТЕХНИЧКИХ СРЕДСТАВА У БОРБИ И НА МАРШУ

Пошто техничка средства појединих јединица могу бити у мањем или већем степену оштећена у току борбе и марша због непријатељског дејства са земље или из ваздуха, или услед саме експлоатације, то је неопходно да се таква средства што пре оправљају и враћају јединицама на употребу, и то утолико пре уколико су техничке резерве ограниченије и попуна тежа. Зато за извлачење и евакуацију оштећених техничких средстава (скраћено технике), као и за њихову оправку и враћање у јединице у савременим армијама постоје посебни органи и специјална формациска средства (возила или одељења за извлачење, водови и чете за извлачење и евакуацију итд.).

*

Да би се техничка средства која су оштећена у току борбе или услед експлоатације могла што брже оправити и исправна вратити јединицама, потребно је извршити правилну организацију и најцелесходније употребити постојећа средства за извлачење и евакуацију. Каква ће та организација бити и на који ће се начин вршити извлачење и евакуација, зависиће од више услова (од величине јединице и њеног задатка, од вида борбених дејстава, конкретне борбене ситуације итд.), о којима ће морати да воде рачуна одговорни органи. Ради што бољег решења овог питања, ови органи још у припремном периоду треба да реше низ питања, као: да ли ће сва средства техничке јединице која су намењена за извлачење и евакуацију употребити за ову сврху (организујући извлачење централизовано) или ће се за то користити само један део, а остатак средстава задржати у резерви (за евентуално формирање истакнутог сабиралишта оштећене технике и сл.); да ли је потребно оформити и истурити ближе јединицама сабиралиште оштећене технике које би служило као етапна станица при евакуацији до техничке јединице, или ће се сва средства налазити у рејону техничке јединице и одатле упућивати за извлачење оштећене технике; на који начин и коју оштећену технику треба извлачити из борбе и евакуисати до одговарајуће техничке јединице која ће вршити оправку и сл. При решавању ових питања, по моме мишљењу, требало би се придржавати принципа: да се сва оштећена средства којима је потребна оправка I и II

степен¹⁾ извлаче из борбе до најближег заклона (средствима самих јединица закључно до пука) где би се упућивала ремонтна средства пука ради оправке на лицу места, с тим да се техничка средства за која је потребна оправка III (и вишег) степена, евакуишу средствима техничке јединице дивизије ради оправке у техничким јединицама III (односно вишег) степена. Међутим, може се десити да конкретна борбена ситуација налаже и друкче решење (на пример, да се оштећена техника која захтева оправку II степена извлачи ради оправке само до техничке јединице, или да ремонтна средства техничке јединице дивизије иду до оштећених средстава која захтевају оправку III степена ради њихове оправке на лицу места итд.). То значи да ће технички органи дивизије у току борбе конкретно решавати како ће се у ком случају поступити, водећи рачуна о томе да су оправке III степена компликованије и да захтевају већа ремонтна средства и више времена за рад.

Начелно се може поставити питање: да ли треба оформити сабиралиште оштећене технике (СОТ) или не, а ако се оформи где га треба поставити и са каквом наменом? На правилан одговор на ово питање утицаће више околности. Средства за извлачење и евакуацију оштећене технике у пешадиској дивизији (техничка јединица за извлачење и евакуацију), начелно, нису опремљена и средствима за ремонт, нити имају у своме саставу стручно људство за оправку (као што је то случај код оклопних јединица), већ само за извлачење и евакуацију оштећене технике. Основни захтев да се оштећена техника што пре оправки и врати у јединице налаже да се средства за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије истуре што ближе борбеним јединицама код којих се могу очекивати и већа оштећења (за оправку III и вишег степена), тако да она могу ову технику за што краће време извући и евакуисати до техничке јединице III степена где ће се вршити оправке. Ако би средства за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије била заједно са осталим деловима ове јединице, која се, начелно, размешта у рејону дивизијске базе (ДБ), онда би брзина извлачења и евакуације била доведена у питање, што би се одразило и на трајање оправке и повратак оштећене технике у јединицу. Значи, удаљеност рејона размештаја техничке јединице од борбених јединица и потреба за што бржом оправком оштећене технике изискују истурање средстава за извлачење и евакуацију унапред и образовање СОТ-а.

Можда би се могло поставити питање: зашто се не би рејон размештаја техничке јединице дивизије изабрао ближе борбеним

¹⁾ Под оправком I степена подразумева се отклањање мањих неисправности које врши послуга оштећеног техничког средства, користећи алат којим то средство располаже, или вршећи замену мањих оштећених делова са резервним деловима из комплета тог техничког средства. Оправке II степена су веће оправке које врше механичари техничких јединица (техничких одељења или водова) алатом из радионица тих техничких јединица. Оправке III (односно виших) степена су сложеније оправке које врши људство техничке јединице дивизије (одн. виших јединица) алатом из својих техничких радионица.

јединицама уместо да се истурају унапред средства за извлачење и евакуацију? По моме мишљењу, ово се не би могло учинити зато што рејон размештаја техничке јединице дивизије треба да одговара извесним условима (да је у непосредној близини складишта технике из кога ће се снабдевати резервним деловима и да има добру везу са осталим деловима ДБ, да је обезбеђен од непријатељског дејства са земље и из ваздуха, да је заштићен од разних диверзија и ваздухопловних десаната, итд.), који се не би могли испунити ако би се техничка јединица истурила унапред, изван рејона размештаја дивизијске базе. Осим тога, за њено борбено обезбеђење требало би не само ангажовати посебна средства, него и из складишта технике издвојити део за попуну утрошених резервних делова и дати потребна средства за одржавање везе са ДБ, итд. А пошто се борбена дејства у савременим условима у којима јединице врше честе и велике покрете развијају врло брзо, то ће и оштећења технике бити многобројна. Поред тога и ДБ ће бити често далеко од борбених јединица, а њено премештање доста споро, тако да ће за брзу евакуацију оштећене технике која захтева оправку III степена бити потребно да се средства за извлачење и евакуацију истурају ближе ка борбеним јединицама. И, најзад, пошто су средства за извлачење нижих јединица од дивизија махом недовољна биће потребно да се борбеним јединицама брзо указује помоћ у извлачењу и евакуацији оштећене технике (до најближег заклона или техничке јединице), зато би било најбоље да се средства за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије истуре ближе борбеним јединицама и да оформе СОТ.

Формирање СОТ-а треба решити још у припремном периоду, с тим што би његову јачину одређивао технички орган штаба дивизије према конкретној борбеној ситуацији, имајући у виду евентуалну потребу за формирањем истакнутог сабиралишта оштећене технике (ИСОТ-а) и за појачавањем јединица на неком делу фронта овим средствима. При одређивању рејона за размештај СОТ-а требало би водити рачуна о груписању снага за претстојеће борбено дејство и поставити га ближе тежишту одбране, односно правцу главног удара, зато што ће тамо бити распоређен највећи део техничких средстава, што ће та средства трпети бројнија и већа оштећења и што ће тамо бити највећа потреба за хитним извлачењем и брзом оправком оштећене технике.

С обзиром на улогу СОТ-а и потребу за што бржим извлачењем, евакуацијом и оправком оштећене технике, рејон за размештај СОТ-а требало би бирати између пуковских и дивизијске базе (односно, између рејона размештаја техничких јединица пукова и техничке јединице дивизије, и то у близини добрих комуникација, а најбоље на раскрсници путева који воде ка фронту), које ће омогућити сигурну везу са техничком јединицом дивизије.

Овако оформљен СОТ требало би, по мом мишљењу, да дејствује самостално све док не наступе велика померања борбених јединица (обично у припремном периоду и у току првог дана борбе),

јер ће услови за његов рад тада бити повољни, ако не на целом фронту, а оно бар на тежишту одбране, односно на правцу главног удара. Међутим, после првог дана борбе, обично ће се борбене јединице више удаљити од својих база, тако да ће најчешће бити потребно да се оформи ИСОТ (ако би то захтевала конкретна борбена ситуација). То значи да би отада, начелно, дејствовала оба сабиралишта.

Потребе за оформљењем ИСОТ-а појавиће се обично онда кад у току борбе наступе веће промене у борбеном поретку јединица или ако дође до већих покрета (на пример, када се пробије непријатељски фронт и уђе у већу дубину непријатељског одбранбеног појаса, када се из одбране пређе у противнапад и нападач дубље потисне, када се борбена дејства развијају на широком фронту, итд.). Тада би и рад СОТ-а био знатно тежи, јер би се услед удаљености од борбених јединица, изгубило не само много времена за долазак СОТ-а до оштећене технике и за евакуацију у техничку јединицу (односно у ДБ), него би се тиме знатно смањила и брзина оправке и враћања исправљене технике јединицама. Ако би се СОТ преместио напред, он би се сувише удаљио од дивизијске техничке јединице са којом треба да буде у тесној вези, а за време његовог премештања неминовно би наступио прекид рада, тако да би се нагомилало много оштећених средстава која се доцније не би могла на време извући, евакуисати и оправити. Другим речима, тиме би наступио и прекид у пружању помоћи јединицама. Међутим, потреба за непрекидним праћењем борбених јединица и сталним извлачењем и евакуацијом оштећене технике (која захтева оправку III степена), која се осећа у току целе борбе, нарочито у њеној критичној фази, може се најлакше задовољити оформљењем ИСОТ-а, тим пре што се на тај начин може најбрже пружити помоћ оним јединицама (нарочито тенковским и самоходним) које нису у могућности да извлаче и евакуишу оштећену технику сопственим средствима. Према томе, очигледно је да се оформљењем ИСОТ-а постижу, на најјефикаснији начин, не само непрекидно извлачење и евакуација оштећене технике него и указивање брзе помоћи нижим јединицама, те би га због тога требало образовати кад год за то постоје услови. Он се, дакле, не мора увек оформљавати, нити мора — ако је оформљен — дејствовати у току целе операције, већ само кад борбена ситуација то буде захтевала. Најзад, потреба за формирањем ИСОТ-а, по мом мишљењу, наступиће и у случајевима када је земљиште између рејона СОТ-а и јединица на фронту јако испресецано и слабо комуникативно, тако да СОТ није у стању да пружа помоћ јединицама на извесном делу фронта, а поготову ако постоје изгледи да ће ове јединице у току борбе добити важније задатке. У овом случају било би боље да се из техничке јединице дивизије издвоје најнужнија средства за извлачење и евакуацију и да се оформи ИСОТ који би дејствовао само док постоји потреба, а да би се потом укинуо и средства вратила одакле су и узета. За формирање ИСОТ-а првенствено би се користила резервна средства јединице за извлачење и евакуацију, с тим

што би он, начелно, ступао у дејство почев од другог дана борбе, кад се борбене јединице, обично услед већих покрета више удаље од ДБ. С обзиром на улогу ИСОТ-а, требало би га постављати у рејону између техничких јединица пукова и СОТ-а, а на помоћном правцу — између техничких јединица пукова и техничке јединице дивизије, с тим да његово место одговара истим условима који су наведени и за СОТ.

Премештање СОТ-а требало би вршити онда када се премешта ДБ, односно техничка јединица дивизије чији је он саставни део и са којом треба да је у непрекидној вези. Нови рејон размештаја СОТ-а требало би, начелно, да буде онај на коме је био размештен ИСОТ, док би се ИСОТ премештао по мери покрета борбених, односно њихових техничких јединица, са којима ово сабиралиште мора бити у сталној и непрекидној вези. Ово је нужно да би се обезбедила потребна брзина извлачења и евакуација оштећене технике у одговарајуће ремонтне јединице, и да би ово сабиралиште увек било у могућности да брзо интервенише и укаже помоћ јединицама тамо где се укаже потреба, а првенствено на тежишту одбране, односно на правцу главног удара. При томе не треба губити из вида да ИСОТ не сме бити сувише удаљен од СОТ-а. Време премештања ИСОТ-а и рејон за његово постављање треба да одреди технички орган из штаба дивизије, у складу са конкретном борбеном ситуацијом, водећи рачуна о томе да преко њега буде осигурана непрекидна веза између борбених јединица, односно њихових техничких органа, и СОТ-а, која је услов за брзо и уредно извлачење и евакуацију оштећене технике.

Полазећи од изнете организације ове службе у борби, изнећу, по мом мишљењу, најпогоднији начин извлачења и евакуације оштећене технике. У нормалним случајевима извлачење и евакуацију оштећене технике од места оштећења до најближег заклона (односно, до пуковских база), где се налазе технички органи пукова (сем код артиљериских јединица које су постављене на заклоњеним ватреним положајима, где се оштећена техника не мора извлачити до заклона), требало би вршити техничким средствима којима располажу јединице пука (вучна возила, возила за извлачење). На томе месту би механичари, уз помоћ људства оштећеног техничког средства, извршили преглед и констатовали степен оштећења. Ако би се установило да оштећење изискује оправку I степена, оправка би се одмах вршила и оправљено средство враћало у јединице. Ако би се установило да је оштећење такве природе да захтева оправку II степена, механичари би били дужни одмах да позову стручно људство из техничке јединице пука. То људство би са потребним ремонтним средствима дошло до заклона²⁾ где је техничко средство довучено, и после оправке оштећеног средства вратило га у јединицу његовим вучним средствима. Међутим, саобразно ситуацији, вели-

²⁾ Оштећена техничка средства се извлаче до најближег заклона, јер би била изложена уништењу ако би остала на месту оштећења. Међутим, то није случај са оштећеним техничким средствима у батеријама на заклоњеним ВП код којих се оправке I степена могу вршити на месту оштећења.

чини оштећења и погодности за рад, оштећена техника која захтева оправку II степена могла би се евакуисати и у пуковску базу до техничке јединице пука, да се тамо изврши оправка, а потом би се вратила у јединицу. Евакуацију овог техничког средства до пуковске базе, као и његово враћање у јединицу, требало би да врши оно средство које га је и вукло (односно, сопственом снагом).

Ако би се на месту оштећења или у техничкој јединици пука констатовало да су оштећења такве природе да се оправка мора извршити у техничкој јединици дивизије (оправка III степена), онда би евакуацију вршио СОТ, чија би средства за извлачење и евакуацију, по добијеном обавештењу од техничких јединица пукова, одлазила у рејон где је прикупљена оштећена техника и евакуисала је у техничку јединицу дивизије (ДБ). Но, биће случајева (нарочито у току борбе) да ће СОТ морати да извлачи оштећену технику не само од пуковских база већ и од места оштећења (најближег заклона) до техничке јединице дивизије. Овај задатак требало би да прими на себе СОТ у случајевима када су средства за извлачење код јединица, закључно са пуком, недовољна за извршење овог задатка, а јединице се налазе на тежишту одбране, односно на правцу главног удара, као и онда када су оштећена и вучна средства која оштећено техничко средство вуку или преносе (вучни воз, самохотка, тенк). О овоме, у сваком случају, треба да одлучи технички орган дивизије сагласно конкретној борбеној ситуацији. Враћање оправљене технике у јединицу, начелно би требало вршити сопственим средствима која је нормално вуку, односно преносе, а само изузетно средствима за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије (ако нису ангажована).

Начин извлачења и евакуације оштећене технике када је оформљен и ИСОТ (обично после другог дана борбе), начелно би се само унеколико разликовао од напред изложеног. Наиме, извлачење оштећене технике од места оштећења до најближег заклона, односно до пуковске базе, вршиле би само јединице закључно са пуком, и то на већ изнети начин, док би се сва оштећена техника у оквиру дивизије у целини, која је прегледом у техничким јединицама пукова окатегорисана за оправку III степена, извлачила од њих и до СОТ-а евакуисала средствима ИСОТ-а, која би се потом одмах враћала у свој рејон ради извлачења друге оштећене технике и одвлачења у СОТ. Када се сва оштећена техника прикупи у СОТ (а можда и раније), вршила би се класификација оштећења и одредио ред хитности оправке. Техника за оправку III степена евакуисала би се у техничку јединицу дивизије ради оправке средствима СОТ-а која би се потом враћала у свој рејон ради евакуације већ пристигле оштећене технике. Оштећену технику, која је за оправку вишег степена, требало би груписати на једном месту где би остала до доласка техничких средстава за извлачење и евакуацију претпостављене команде која ће их евакуисати у одговарајућу ремонтну јединицу ради оправке (начелно, ову евакуацију требало би да врши истакнуто сабиралиште оштећене технике корпуса, односно армије). Улогу ИСОТ-а дивизије

за време премештања примао би на себе СОТ, и обратно, како не би било прекида у извлачењу и евакуацији оштећене технике и указивању помоћи јединицама. Међутим, борбена ситуација и број оштећене технике могу налагати да средства ИСОТ-а приђу до места оштећења (на пример, када има већи број оштећене технике, а расположива средства јединица за извлачење и евакуацију су недовољна или оштећена) да би технику која је за оправку III степена извукла и евакуисала непосредно у СОТ, односно у техничку јединицу дивизије. Каткада се може десити (мада ређе) да се оштећена техника извлачи само до техничких јединица пукова и да се тамо упуту стручно људство из техничке јединице дивизије са потребним ремонтним средствима ради оправке. Најзад, извлачење и евакуација могу се вршити и на неки други начин који би боље одговарао конкретној борбеној ситуацији, о чему у сваком случају треба да одлучи надлежни технички орган штаба дивизије.

Организација и поступак при извлачењу и евакуацији оштећене технике у борби код оклопних јединица били би унеколико другачији због разлика у опремљености њихових техничких јединица. Ако би, на пример, техничка јединица у тенковском батаљону располагала са два одељења, од којих би једно (одељење за извлачење) у свом саставу, поред средстава за извлачење, имало и ремонтна средства са људством за оправку, а друго одељење (радионичко) само средства и људство за ремонт, онда би се у овом батаљону још у припремном периоду од одељења за извлачење могла оформити група за извлачење и ремонт, која би имала задатак не само да извлачи оштећену технику од најближег заклона (односно, до радионичког одељења), већ и да врши њен ремонт, док би радионичко одељење служило само за оправку. Док би се група за извлачење и ремонт налазила непосредно позади борбеног поретка тенковског батаљона и за њим се непрекидно кретала, дотле би се радионичко одељење налазило позади на око 1—2 км, на заклоњеном месту и у близини комуникација с тим што би се за њим кретало у скоковима. Група за извлачење и ремонт требало би да буде у непосредној вези са техничком осматрачницом да би одмах после обавештења о квару на неком тенку дошла до њега, извукла га до најближег заклона, оправила га (ако то време и борбена ситуација дозвољавају) и врагала у састав јединице. Али, ако време и борбена ситуација то не дозвољавају, или природа оштећења то захтева, онда би се оштећени тенк морао одвући до радионичког одељења ради оправке. Ако би се у радионичком одељењу (које, по ступању тенкова у борбу, остаје

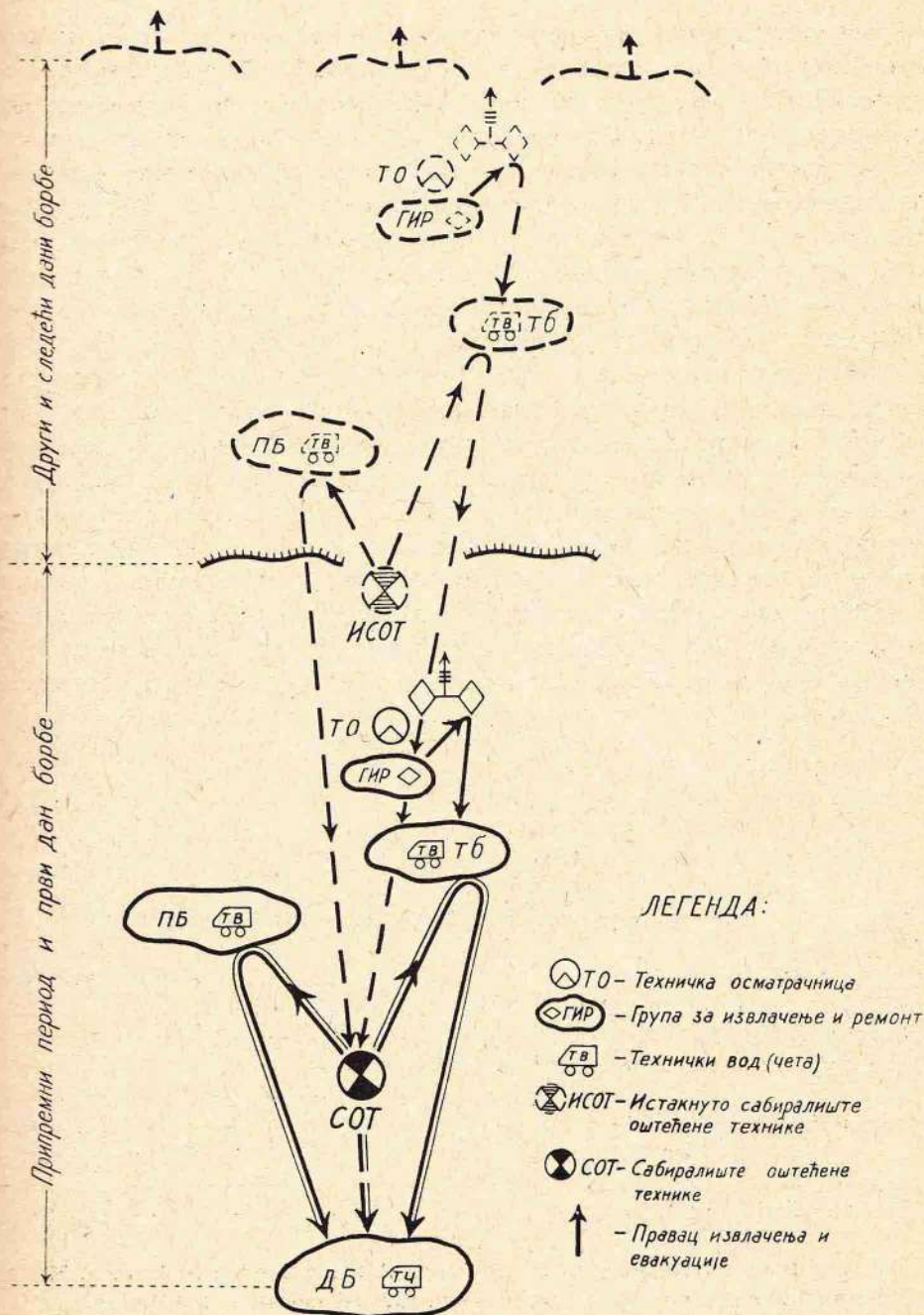
на полазном положају тенкова) констатовало да је оштећење за оправку III степена, онда би се о томе известио СОТ (односно ИСОТ), да би се његовим средствима оштећени тенк одвукао у техничку јединицу вишег степена ради оправке.

Начелна шема организације извлачења и евакуације оштећене технике пд у борби приказана је на скици бр. 1.

*

Организација извлачења и евакуације оштећене технике на маршу пешадиске дивизије, мора бити прилагођена врсти марша и условима под којима се он изводи. Начелно, још у току припреме за марш требало би да одговорни технички орган у штабу дивизије организује у саставу сваког ешелона по једну техничку јединицу која би се кретала позади свога ешелона на отстојању од око 100—200 м. Осим тога, позади I позадинског ешелона дивизије, на око 3—4 км кретао би се део техничке јединице дивизије намењен за извлачење и евакуацију оштећене технике. Ако би се дивизија кретала у две или више колоне, онда би се део за извлачење и евакуацију кретао позади главне колоне у којој је гро технике, и где се може очекивати највише кварова, односно губитака. Тај део средстава за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије образовао би станицу за прикупљање неисправне технике која би имала задатак да сву оштећену технику која је за оправку III степена извуче из колоне и прикупи је на једном месту, а затим је евакуише до техничке јединице дивизије где ће се оправљати.

Ако би неко техничко средство за време марша било тако оштећено да не може продужити покрет, било би најбоље да га његов вучни воз извуче у страну од пута да би га механичар уз помоћ послуге оправрио (ако је мањи квар који изискује оправку I степена), а потом га, за време застанка или одмора, послао у састав његове јединице. Ако је оштећење веће (потребна оправка II степена), онда се оштећено средство може извући из колоне у страну од пута (начелно сопственим вучним возом) да би га оправрила његова техничка јединица када наиђе (она се креће на зачељу ешелона) и после оправке, за време застанка или одмора послала у састав своје јединице. Дакле, за време марша оправку оштећене технике (I и II степена) начелно би требало организовати у оквиру самог ешелона, с тим да извлачење из колоне врше саме јединице сопственим техничким средствима. Међутим, ако је оштећење технике такво да захтева оправку III или вишег степена, те ни средства за извлачење

Скица бр.1

којима располажу јединице у ешелону не могу извући из колоне оштећено средство, онда тај задатак примају на себе средства за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије, када буду обавештене о оштећењу. Ова средства би извлачила оштећену технику до погодног места са стране пута да би их оправила техничка јединица када наиђе. Но, ако је потребно да се оправка изврши што пре, онда се мора упутити потребан број мајстора са ремонтним средствима из техничке јединице. Ако би оштећења (за оправку III степена) наступила за време одмора, коначишта или преданка (на пример, услед дејства непријатељске авијације), или ако би такви кварови наступили у почетку сусретне борбе, онда би средства за извлачење и евакуацију техничке јединице извлачила оштећену технику од места оштећења до техничке јединице у којој ће се оправљати. Ако су у питању оправке вишег степена, онда би евакуацију од техничке јединице дивизије до техничке јединице која врши овакве оправке вршило истакнуто сабиралиште оштећене технике претпостављене команде, које она обично истура ка потчињеним јединицама. Природно је да се извлачење и евакуација оштећене технике за време марша могу вршити и другојачије, што ће зависити од конкретне ситуације, са којом треба да буду упознате и техничке старешине.

Z B O R N I C I

dokumenata i podataka o NOR-u naroda Jugoslavije

Borbe u Srbiji, tom I, knj. 12	— — — — — — — — — —	Din. 600.—
„ „ tom I, knj. 13	— — — — — — — — — —	„ 600.—
Vrhovni štab, tom II, knj. 5	— — — — — — — — — —	„ 450.—
Borbe u Bosni i Hercegovini, tom IV, knj. 15	— — — — — — — — — —	„ 600.—
„ „ „ tom IV, knj. 16	— — — — — — — — — —	„ 550.—
Borbe u Hrvatskoj, tom V, knj. 15	— — — — — — — — — —	„ 600.—
„ „ tom V, knj. 16	— — — — — — — — — —	„ 600.—
„ „ tom V, knj. 17	— — — — — — — — — —	„ 600.—
Borbe u Sloveniji, tom VI, knj. 5	— — — — — — — — — —	„ 600.—

Sve napred navedene knjige mogu se dobiti neposredno od Zavoda. Knjige dajemo na šestomesečnu otplatu, uz mesečne rate od najmanje 200 dinara.

Porudžbine slati na Vojnoizdavački zavod JNA »Vojno delo«, Beograd, Ul. Neznanog junaka br. 38, pošt. fah. 692.

О ПОДАЦИМА ЗА „ПЛАВЕ“ У ТАКТИЧКИМ ЗАДАЦИМА¹⁾

Приликом састављања и решавања задатака морају се сви елементи ситуације логично повезати, како у оквиру „црвене“, тако и у оквиру „плаве“ стране. Међутим, подаци²⁾ о „плавима“ (као један од елемената ситуације) имају изузетно велику важност, тако да се мора водити рачуна о њиховом усклађивању (када ће се, колико и којих података давати решаваоцима да би могли донети одговарајућа решења). Другим речима, треба тежити да се дају што реалније претпоставке у погледу снага, средстава, рада и намера „плавих“, а то захтева велике напоре команди свих степена ради добијања што исцрпнијих обавештења о „плавима“, олакшања процене ситуације и доношења правилних одлука. Иако ће бити случајева када ће се и на основу оскудних података доносити извесне одлуке, ипак то не значи да ће команданти моћи да их доносе само на основу појединачних података добијених од нижих јединица, већ ће те податке најпре обрађивати њихови обавештајни (об) органи.

У задацима се подаци о „плавима“ могу давати у виду сирових, необрађених података или у виду готових обавештења. При томе се мора обрађати посебна пажња на ова три битна елемента: садржај података, обавештајне органе, изворе и средства који могу давати податке и форму у којој ће се они давати.

Пре анализе ових елемената осврнућу се на питање: како наставни циљ утиче на разраду „плаве“ стране и давање података, односно на степен до кога се може откривати „плава“ страна.

С обзиром на наставна питања и основне замисли „плавих“ треба давати само оне елементе ситуације који омогућују да се постигне постављени циљ; остали елементи могу се само напоменути, јер је тешко, а скоро и немогуће, у једном задатку логично ускладити све елементе ситуације са наставним циљем. На пример, ако је наставни циљ задатка само то да се провери правилност доношења одлуке — онда код „плавих“ (поред основне замисли) треба дати само оне елементе који непосредно утичу на доношење одлуке (борбени поредак „плавих“, намере, итд.). А ако се жели обрадити само

1) Ово се односи и на решавање операт. задатака.

2) Под појмом подаци подразумева се све оно што омогућује да се у задацима покаже стање код „плавих“ било у виду обрађених или необрађених података или обавештења.

рад артиљерије, онда се код „плавих“ могу детаљно дати елементи који утичу на рад сопствене артиљерије (распоред јединица, места ВП артиљерије и минобацача, тачно протезање појединих одбранбених линија, места појединих ровова и митраљеских гнезда, распоред КМ, ЦВ, позадинских установа, итд.), док се остали елементи могу потпуно испустити или само напоменути.

Наставни циљ утиче и на степен до кога се у задатку може открити стање код „плавих“ (садашњи распоред, могућности, намере и сл.), а самим тим и на давање података решаваоцима. Ако, на пример, наставни циљ захтева да се извесна радња одвија у нејасној ситуацији (доношење одлуке када се мало зна о непријатељу), онда се обично дају такви подаци из којих се може мало сазнати о „плавима“. Ако је потребно да се задатак решава у довољно јасној ситуацији, онда се могу давати и детаљнији подаци, из којих се могу видети груписање и распоред „плавих“, његове намере и сл. Међутим, то не значи да због наставног циља треба избегавати давање онаквих података какви би се могли имати у стварној борбеној ситуацији. Од наставног циља зависи шта се код „плавих“ може потпуно а шта делимично открити и шта се никако не сме откривати. Ова питања заједно прецизирају састављач задатака и обавештајни орган после постављања основне замисли „црвене“ и „плаве“ стране. Они при томе узимају у обзир предвиђена наставна питања и расположиво време за њихово спровођење.

О садржају података

Шта ће и колико решаваоци сазнати о „плавима“ зависи од садржаја података и наставног циља. Да ли је целисходно давати податке који би по садржају били слични онима у стварним борбеним условима или би их требало прилагодити школским условима? Ако би се и у школским условима давали подаци слични онима у рату, да ли би они оптерећивали задатак и да ли би одузимали много времена решаваоцима приликом анализе? Одговор на ова питања добићемо упоређењем неколико ратних примера давања података са примерима давања података у школским условима. Ево најпре неколико примера из рата:

Приликом напада 1 крајишке бригаде на аеродром у Рајловцу, 10. 8. 1943, један мештанин је, приликом накнадне провере имајућих података, известио да су „авиони смештени на крајњој ивици аеродрома поред обале Миљацке, а не у хангарима“.

Децембра 1944, приликом одбране Чеповске Долине, 3 батаљон 2 бригаде народне одбране убио је једног пуковника и једног капетана код којих је пронађен план немачке офанзиве. (Подаци су, према томе, добијени у виду оригиналних докумената.)

У току новембра 1942 радиотелеграфиста Врховног штаба открио је усташку радиомрежу (6 радиостаница) и слушао њихове извештаје и наређења, пошто су говорили отворено. (Подаци су, према томе, добијени у виду неоригиналних докумената.)

У ноћном нападу на с. Д. Пањани, 6. 10. 1943, 1 бригада 7 дивизије добила је од мештана извештај да је непријатељ дошао у Г. Пањане на преноћиште. (Међутим, није се радило о доласку на преноћиште, већ је то била једна патрола која се убрзо повукла, те је један батаљон ове бригаде нападао на празно село.)

Као што се види, међу овим подацима има и таквих који прилично отворено говоре о непријатељском груписању, распореду, намерама и сл., тако да се на основу њих може одмах донети одговарајући закључак; из неких се без упоређивања са другим подацима не би скоро ништа видело, а неки су неистинити и сумњиви.

У неким мирнодопским тактичким и оперативним задацима могу се наћи подаци који по садржају овако изгледају:

„У 15.00. 8. 7. авиоизвиђањем је откривено прикупљање до пп у рејону к. 316, к. 306.“

„У 7.00. 6. 5. ИГ је известила да се из с. Копљаре креће колона пешадије дуга 4 км ка Тополи. Чело колоне код тт 247“.

„У 23.00. 4. 9. у рејону к. 182 ухваћен је војник из 1/2 сп који је изјавио да се његов батаљон брани од к. 203 до к. 294; а у 3.00. 5. 9. у северном делу с. Божурња заплењени су документи из 2/2 сп“.

„У 11.30. 5. 7. са осматрачнице је откривено прикупљање до сб у рејону шумице, који је дошао из правца с. Жабара.“

Или, например, на једној здруженој вежби, ИГ, која се налазила 10 до 13 км у непријатељској позадини, известила је: „У 10.30. 20. 9. путем од с. Ловречина ка с. Луково прошао је пешадиски батаљон из другог ешелона пука. Колона је осмотрена када је пролазила поред винограда.“ (Међутим, ово није био други ешелон пука већ помоћна колона другог ешелона дивизије³.)

Упоређујући ове податке са напред наведеним ратним подацима види се да они по садржају претстављају неку комбинацију необрађених са обрађеним подацима — обавештењима, јер је формулација њиховог садржаја таква да она некако унапред скреће пажњу на оно што се податком жели открити (циљ покрета, стварни распоред и слично). На основу изнетог сматрам да би и у тактичким задацима требало обавезно давати податке који ће по садржају, па чак и по формулацијама, одговарати подацима у стварним условима (без обзира да ли се дају у целини или само у изводу). Само је питање у којим задацима, када и на који начин треба давати податке са ова-

³) Интересантно је видети како су осматрачи известили командира ИГ: „Путем је пролазила колона у којој има: (бројно су изнели све што се у колони налазило, почев од наоружања па до стоке). Колона је пролазила од 9.35 до 10.00. Војници изгледају уморни“. Као што се види, командир ИГ је садржај извештаја осматрача преиначио тако да је он добио сасвим другу вредност и значај.

квом или онаквом садржином. Наставни циљ и наставна питања овде имају пресудну улогу. Наиме, ако је циљ, поред осталог, и прорада процене ситуација код непријатеља у улози обавештајног органа, било у целини било само по неким питањима, онда и садржај датих података треба да буде такав да се само анализом већег броја података може доћи до закључака о неком питању код „плавих“. Могу се давати и сумњиви подаци, а решаваоци би анализом и упоређивањем са осталим подацима требали да дођу до правилних закључака и њихове правилне употребе.

Ако циљем задатка и наставним питањима није предвиђена прорада процене ситуације, већ она треба да послужи само као средство и полазна база за решавање других питања, онда не би требало давати уситњене, неистините и сумњиве податке, већ мање или више готова обавештења, понекад комбинована (али не у садржају једног податка) са уситњеним подацима. Садржај података и у скраћеним задацима (када се ови подаци дају делимично или потпуно отворени) приближно треба да одговара подацима из рата. То се може постићи погодним избором обавештајних органа, извора и средстава који ће дати податак, као и избором форме у којој ће се он дати. Сматрам да би било погрешно ако би се у таквим задацима давали, например, овакви подаци: „Заробљеници су изјавили да се у рејону брани 1 сп, а у рејону 2 сп (јачина и распоред првог ешелона). ИГ извештава да се у рејону налази до сп (јачина и распоред другог ешелона)“, већ би било боље да то буде у виду реферата — извештаја потчињених јединица (обавештајних отсека — одељења), или у виду обавештења претпостављене команде или суседа. Понекад то може бити и у виду реферата обавештајног официра сопствене јединице. Из изнетог се види да нема потребе, а и погрешно је, да се садржај података прилагођава школским условима, тј. да се у садржају једног податка даје комбинација необрађених и обрађених обавештајних података. То је незгодно и из чисто школских — методских разлога, јер код решаваоца ствара погрешну слику о раду и могућностима појединих обавештајних органа и обавештајне службе у целини. У теориском делу наставе решаваоци се обучавају како се достављају и шта треба да садрже извештаји и обавештења, док им се у практичном делу наставе, кроз задатке, даје другојачији садржај. Због тога би било погрешно ако би се у задацима дао, например, овакав податак: „Артиљерским извиђањем је у рејону откривена артиљерија у дејству“. Пре свега, такав податак — извештај артиљерских извиђача је садржајно непотпун, а, с друге стране, арт. извиђачи се обучавају да садржајно непотпуне извештаје — податке могу достављати само у изузетним случајевима. Ако се у неком податку, из било којих разлога, не могу дати сви елементи које он треба да садржи, онда то треба учинити тако да се виде објективни узроци (недостатак времена, атмосферске сметње, технички узроци, евентуално ометање од стране непријатеља и сл.). Зато би такве податке требало избегавати и давати их само у изузетним случајевима.

*Који се органи, извори и средства могу користити
при давању података*

Ниједан обавештајни орган, извор и средство сам за себе није довољан да да све елементе који су потребни за потпуну оцену неког објекта. Због тих недостатака, а и због могућих дезинформација од стране непријатеља, правилима је предвиђено да се за извиђање једног објекта мора ангажовати више органа, извора и средстава. Према томе је и у тактичким задацима потребно да се о једном објекту дају подаци од неколико органа, извора или средстава. Но, и поред тога, у задацима се још увек недовољно користе сви органи, извори и средства којима једна јединица располаже, тако да податке о неком објекту или о већини објеката обично даје само један орган, извор или средство. Најчешће се користе ИГ, заробљеници, авијација и агентура, а заборављају се разна техничка средства и органи других родова војске (артиљерије, инжињерије и других). Због тога су подаци у таквим задацима монотони и један другом слични, а то ствара погрешан утисак као да организација извиђања не захтева посебан организован напор, него да се помоћу два или три органа, извора или средстава може сазнати све о непријатељу. При извођењу једног дивизиског задатка, у коме су подаци били дати само преко два органа (осматрача и ИГ), један решавалац је поставио питање: „Зар је могуће да су само ова два органа прикупила ове податке када у дивизији постоји још доста других органа и средстава?“ Ово питање јасно указује на неправилност оваквог начина давања података.

Према томе, много је боље да се вешто комбинују подаци свих расположивих органа, извора и средстава. Та комбинација се може постићи ако се за сваки објекат извиђања предвиди један обавештајни орган, извор или средство, који ће давати податке док ће други тај податак само допуњавати или оповргавати. На пример, за откривање распореда КМ и ЦВ може се предвидети радиоизвиђање као основни извор, а ИГ, осматрачи и авијација као допунски органи. Или за откривање минских поља и препрека у непријатељској дубини као основни орган може се узети ИГ, у којој има и инжињерских извиђача, а пребеглице, заробљеници и агентура — као допунски органи и извори. А који ће се органи, извори или средства одређивати да дају податке зависи од њихових тактичко-техничких могућности и од ситуације која је дата у задатку. Но, пошто је ситуација релативна — јер се сваког часа мења или се може променити (на пример, мере маскирања пре почетка борбе могу бити одлично примењене, а у току борбе занемарене), — много је боље да се у задацима више води рачуна о тактичко-техничким могућностима органа, извора и средстава, и о потребном времену за организацију извиђања, имајући у виду да су мере обезбеђења код „плавих“ добро заступљене. Тактичко-техничке могућности у задацима често зависе и од формулације садржаја података. На пример, из раније наведеног податка ИГ, која је известила о покрету колоне из Копљара ка Тополи, очито се види да садржај података превазилази њене могућности, јер су

Копљари од Тополе удаљени око 20 км, тако да група није могла знати у коме ће правцу и куда колона отићи.

Иако би се давањем комбинованих података проширио обим задатака, а можда и отежавало њихово проучавање, ипак сматрам да би се ти недостаци надокнадили већим успехом због солиднијег и логичнијег рада, јер би тај рад више одговарао оном како се у рату ради. Због тога, по мом мишљењу, у комплетним задацима не би требало избегавати овакав начин давања података, јер њихово проширивање по обиму за једну или две странице не игра улогу. С друге стране, подаци у скраћеним задацима могу се давати у виду извештаја потчињених команди — обавештајних отсека или одељења (у целости или у изводу) — и обавештења, јер се на тај начин у већем броју случајева може избећи удвостручавање или утростручавање органа, извора или средстава. Поред тога, сам садржај података ће диктирати који орган, извор или средство треба предвидети за његово давање.

Форма у којој се могу давати подаци

Ако се има у виду да се у стварним ситуацијама команде (штабови), односно појединци, могу упознати са стањем код непријатеља најчешће из извештаја органа, извора или средстава, из обавештења суседа и претпостављених, из разних обавештајних докумената које претпостављена команда (обавештајни отсек—одељење) може послати потчињеној команди (на пример, картони непријатељских дивизија, разни прегледи, шеме и слично), као и личним упознавањем у претпостављеном или потчињеном штабу — обавештајном отсеку — одељењу (тада су доступни сви материјали који садрже податке о непријатељу: обавештајни дневник, радна карта итд.), — онда је природно да се и подаци у задацима могу давати или у форми потпуних извештаја, обавештења и других обавештајних докумената (радних и борбених), тј. у оној форми у каквој би неки податак изгледао и у стварној ситуацији, или у форми извода из тих докумената. Међутим, формулација тих извода не би смела да буде таква да се у садржају једног податка комбинују необрађени подаци и обавештења.

Ако би се сви подаци у задатку давали у форми потпуних извештаја, обавештења и другог, онда би решаваоци могли потпуније — из више детаља — да сазнаду стање код „плавих“ и да јасније уоче тежину рада на обради података и процени ситуације, али би задатак у том случају био толико оптерећен да би то ишло на штету његових других елемената. Али, ако би се сви подаци у задатку давали само у форми извода, онда би то ишло на штету квалитета обраде наставних питања која се односе на процену непријатеља и на рад обавештајне службе. Због тога би било најбоље да се примењује комбинација и једне и друге форме, а који ће се податак дати у првој или у другој форми зависиће од његове важности у склопу осталих података, као и од тога шта се њиме хтело открити. То значи да би све податке који садрже основне елементе о неком

објекту требало давати у форми потпуних извештаја, обавештења и другог, а допунске податке у форми извода. На пример, ако се узме да основне елементе за откривање другог ешелона корпуса треба да даде ИГ, а допунске елементе — авијација, агентура и пребеглице, онда би све извештаје ИГ, који говоре о томе објекту, требало давати у потпуности (онако како би их та група давала и у стварној ситуацији), а извештаје осталих органа и извора, који говоре о том објекту, у форми извода. Или, на пример, ако су подаци из картона непријатељских дивизија узети као основ за процену борбене способности јединице, онда би такав картон требало давати у целини, а извештаје других органа, који садрже неке елементе о њеној борбеној способности — у виду извода. Али, то никако не значи да у потпуној форми треба давати само основни податак, већ би било добро да се та форма примени и на понеки допунски податак. Штавише, понекад ће бити потребно (због тога да се не би евентуално унапред открио значај који би требало дати у току извођења задатка неком органу, извору или средству) да се основни податак даде у форми извода, а допунски у пуној форми.

Нормално је да у комплетним задацима има више могућности за примену форме потпуних извештаја, обавештења и другог, док у скраћеним задацима више долази у обзир давање података у форми извода. Међутим, и код понеких скраћених задатака може се широко примењивати давање потпуних извештаја и обавештења ако то захтева природа наставних питања која ће се у скраћеним задацима обрађивати. Ако је скраћеним задатком предвиђена обрада процене непријатеља или неког другог питања из рада обавештајне службе, онда и податке треба давати у форми потпуних извештаја, обавештења и другог.

У понеким задацима се подаци о „плавима“ дају на потпуно произвољан начин тако да они нису дати нити у форми потпуних извештаја итд., а нити у форми њихових извода. На пример: „О непријатељу је познато следеће: 1) У рејону у 10.00 5. 6. примећено прикупљање до пп; 2) у рејону брани се 7 пд са два пука и једним батаљоном напред, а са једним пуком без батаљона позади“. Даће се наводе остали подаци у истом смислу, а поред тога се обично прилаже и шема.

Неоспорно је да се и на основу овакве форме датих података може извршити процена „плавих“, али ће она у сваком случају бити непотпуна, по извесним питањима и сувише јасно одређена, а и непожељна из наставних разлога. Прво, она омогућује решаваоцима да релативно лако и без неког напрезања изврше процену непријатеља, а самим тим и да стекну погрешну слику о раду на обради података и процени непријатеља. Друго, пошто се датим подацима показује да је контакт са „плавима“ успостављен у обавештајном смислу (преко органа сопствене јединице или преко неке друге), природно би било да решаваоци одржавају тај контакт на тај начин што ће постојећим органима давати допунска наређења и упутства, јер његово одржавање чини суштину непрекидности праћења стања код

непријатеља. Међутим, ако се подаци дају у оваквој форми, континуитет извиђања се тешко може одржати и приказати, јер се има осећај као да се на обавештајне органе, изворе или средства, који су дотада давали податке, некако више не може рачунати и да са свим што је дотада било треба прекинути и почети све отпочетка. Треће, пошто се у стварним ситуацијама подаци неће добијати на овакав начин, то се решаваоци навикавају на онакав метод рада какав у пракси неће примењивати.

Подаци о „плавима“ у задацима, могу се давати и у посебним обавештајним прилозима и у другим деловима и прилозима задатка. У обавештајним прилозима требало би давати само оне податке који се у стварној ситуацији добијају по чисто обавештајној линији, а податке који се у пракси добијају преко других канала (преко заповести, наређења родова и служби и др.) — кроз те прилоге и документе.

*

Из анализе елемената о којима треба водити рачуна при давању података види се да правилност и целисходност једног елемента зависи од правилности и целисходности остала два. Према томе, ако је један од њих погрешно и неправилно дат, онда се ни остала два не могу дати правилно. Даље се види да правилно давање података повећава обимност задатка и да би та обимност — ако се не би целисходно ускладила сва три елемента — могла достићи такве размере да би то ишло на штету рада решавалаца и квалитета донетих решења.

Обимност задатка могла би се прилично смањити ако би се задаци давали у два дела (као што се то већ понегде ради). Први део обухватао би општу ситуацију, а други — конкретан задатак јединице. То би омогућило да се и подаци о „плавима“ дају у два дела. У први би улазили ситни, распарчани подаци, који би захтевали детаљнију анализу и студију да би се на основу њих дошло до извесних закључака. У другом делу могли би се давати подаци на основу којих би решаваоци могли проверити правилност дотадашњих закључака о „плавима“ и већ постојеће закључке допунити. То би омогућило да се чешће дају и неки неистинити и сумњиви подаци. Међутим, ово је теже постићи ако се задатак даје само у једном делу, пошто се мора водити рачуна о томе да решаваоци немају могућности да проверавају сумњиве и неистините податке, па, према томе, ни своје закључке донете на бази таквих података.

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

VESTI IZ NATO-a

AMERIČKE BAZE U ŠPANIJI

Čitavo snabdevanje američkih baza u Španiji preneto je na logistički centar kod San Pabla, oko 15 km od Sevilje. Sada se već upotrebljava poletna staza dužine oko 2.000 m i rampe, dok ostatak baze verovatno neće biti gotov pre 1958.

Kod Rote, blizu Kadisa, radi se baza za pomorsku avijaciju, dok su za Komandu strategiskog vazduhoplovstva već izgrađene baze kod Moron de la Frontera — oko 38 km od Sevilje, Torehon de Ardos — u okolini Madrida i Sanhurho — u blizini Saragose.

(*Military Review*, decembar 1956)

STANDARDIZACIJA MATERIJALA NATO-a

Posle sedam godina postojanja NATO-a došlo je, najzad, do utvrđivanja određene homogenosti ratnog materijala u njemu. No, ovo se u prvom redu odnosi na vojnu pomoć SAD.

Napori za standardizaciju imaju za cilj:

- jedinstveno naoružanje i opremu koji će olakšati popunu i snabdevanje;
- racionalno iskorišćenje proizvodnih mogućnosti unutar celokupne sfere NATO-a i
- smanjenje izdataka.

Ovim stremljenjima se suprotstavljaju tri kategorije veoma ozbiljnih smetnji:

- moralni i psihološki faktor (naprimer, raspoloženje vojnika koji treba iznenada da budu naoružani stranom puškom, itd.);
- obziri vojnih tajni, koji ograničavaju ili u potpunosti zabranjuju razmenu informacija;
- razlozi tehničke prirode: u svakoj zemlji nacionalne potrebe imaju sa svim određenu strukturu. Pored toga, u svakoj od njih takođe postoji određeni standard tehničkog i tehnološkog karaktera. Treba uzeti za primer mere: negde su one metarskog, a negde anglosaksonskog sistema. Povećanim brojem preračunavanja (konverzija) stvar se samo otežava. Isto tako, način na koji se izrađuju planovi, opitni metodi i kontrola su različiti; najzad,
- finansijski problemi.

Svi ovi faktori ograničavaju mogućnosti izjednačenja. Gde treba stvar učvrstiti? U prvom redu treba da budu zamenjene one stvari koje će biti upotrebljavane na bojnem polju. Ovo se, pre svega, odnosi na municiju; tu je Francuzima uspelo da otklone prepreke i da pomoću zamene cevi ili pojedinih delova oružja pređu sa dosadašnje municije od 7,5 mm na jedinstveni kalibar od 7,62 mm.

Standardizacija čini izvestan napredak, ali ide sporim tempom.

(*Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, decembar 1956)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

SPREGA LOVACA I MATIČNOG AVIONA U VAZDUHU

Prema projektu *FICON* (*Fighter conveyer*) vazduhoplovstva SAD, lovački avioni će biti smešteni u prostor za bombe velikih bombardera, a pušćeće se u dejstvo i ponovo povlačiti na matični avion — bez spuštanja na zemlju. Zasada su za ovaj projekat adaptirani avioni *GRB-36*, kao nosači, a lovci *Thunderjet*, kao prefabrikovani *RF-84F*.

Sistem treba da omogući zamejivanje pilota i popunu municije u toku leta aviona.

(*Military Review*, decembar 1956)

ORUĐE SA REKORDNOM BRZINOM GADANJA

KoV, vazduhoplovstvo SAD i kompanija *General Electric* zajednički su prikazali javnosti oruđe sa najvećom brzinom gadanja.

Projektili oruđa lete tako fantastičnom učestanošću da je ovo oruđe praktično primenjeno samo kod najbržih američkih aviona za odbranu od tuđih aviona, tj. na dejstvo koje traje svega 1—2 sekunde. Duže gadanje bi iscrplo racionalne mogućnosti popune municijom. U ovoj ograničenoj, ali kritično važnoj ulozi, novo oruđe, nazvano *Vulcan*, nema premea. Otkako su avioni dostigli nadzvučne brzine, postavio se problem njihovog opremanja takvim oruđem koje bi bilo u stanju da dejstvuje u najsitnijoj jedinici vremena — dok se protivnički nadzvučni avion nalazi u njegovom doletu.

Gadanje je bilo isuviše sporo. Američki piloti u Koreji su se žalili na brzinu vatrenog dejstva. Njihovi brzometni mitraljezi su izbacivali isuviše mali projektil da bi im dejstvo bilo smrtonosno, dok je top 20 mm dejstvovao toliko sporo da mu pogoci uopšte nisu bili sigurni.

Vulcan, na kome su vojni i civilni stručnjaci radili još od 1946, pretstavlja odgovor na gornje nedostatke. On gađa mnogo većom brzinom nego pomenuti mitraljez i na mnogo većem otstojanju, a u isto vreme izbacuje probojno ili zapaljivo eksplozivno zrno od 20 mm. Na taj način ako se oruđe pravilno koristi, ono treba da pogodi sve što naiđe u sferu njegovog dometa i tako obori svaki protivnički avion.

Oruđe je konstruisano na bazi razvoja koncepcije *Gatling-a*, koji je bio patentiran još 1862 i koji je dejstvovao na principu naizmenične upotrebe 6 cevi koje su bile paralelno učvršćene i okretale se kao cilindar. Sada se ova rotacija izvodi pomoću električne ili hidraulične energije i to brzinom kojom radi motor.

Glavna prednost ovog rotacionog dejstva leži u tome što, dok je postignuta velika brzina vatre, habanje na svakoj pojedinoj cevi pretstavlja samo jednu šestinu ukupnog habanja. Pored toga, glavnu teškoću, koju kod jednocevnih oruđa pretstavlja zagrevanje koje ova oruđa ubrzo stavlja privremeno van dejstva, novo oruđe nema. Najzad, smanjenjem vibracije i trzanja postignuta je bolja stabilnost. Korozija je manja no kod oruđa koja dejstvuju pomoću barutnih gasova. U celini, sastavni delovi oruđa su dugotrajni.

Tačna granica brzine gadanja *Vulcan-a* nije objavljena. Ustvari, njegova brzina je promenljiva i određuje je snaga upotrebljenog motora, koja opet zavisi od težine i volumena samog motora — prema uslovima konstrukcije aviona.

Zbog prevelike brzine gađanja, ovo oruđe se ne predviđa za pešadiju, pošto bi prouzrokovalo ogroman problem popune municijom.

(U. S. Naval Institute Proceedings, novembar 1956)

VOĐENA RAKETA VADZUH-VAZDUH

Posle iscrpnih opita, američko vazduhoplovstvo je usvojilo mornaričku vođenu raketu vazduh-vazduh pod nazivom *Sidewinder*.

Ta jevtina raketa (košta manje od 1.000 dolara) kalibra je oko 13 sm, a vođena je pomoću infracrvenog kontrolnog sistema koji je usmeren na topao motor aviona — mete.

Prema postojećim podacima, raketa je daleko jevtinija od *Falcon*-a, koja je u upotrebi na nekim borbenim avionima.

(*Military Review*, decembar 1956)

AMERIČKI NUKLEARNI ODBRANBENI SISTEM

Nuklearni odbranbeni sistem za vazdušne baze, veće vojne štabove i ključna industriska postrojenja treba da otkrije eksploziju atomske ili hidrogenske bombe; on automatski stavlja u pogon sistem uzbune, zatvara ulaze koji su izloženi eksploziji, isključuje gasne vodove i stavlja u dejstvo radiološki filtriran sistem ventilacije, kao i druge odbranbene mere.

Sistem uključuje i detektor: za *gama* zrake, toplotni i udarni pritisak, kao i otrovne gasove. On treba da bude imun u odnosu na eksplozivne udare ili »lažnu uzburu« od vremenskih nepogoda.

Ovaj sistem je usavršila laboratorija Službe veze i već je ugrađen u jedan veći štab KoV, a planira se i za druge.

(*Military Review*, decembar 1956)

STAŽ U POZADINSKIM SLUŽBAMA — ZA AMERIČKE OFICIRE RODOVA VOJSKE

U stalnoj rubrici »Razmišljanja u toku meseca«, glavnog vojnog časopisa rodova KoV Sjedinjenih Američkih Država, u članku koji je nedavno izišao pod gornjim naslovom,¹⁾ kaže se da veoma mali broj oficira boračkih trupa shvata da, iako možda nikada neće postati Napoleoni, ipak mogu potencijalno postati »veliki oficiri«. Mnogi imaju stvarni, mada skriveni, talenat za logističke štabne oficire, ili starešine neboraačkih jedinica. Ustvari, njihove glavne mogućnosti možda leže u logističkim i administrativnim aktivnostima baš zato što su potpuno upućeni u detaljne potrebe boračkih trupa.

U toku Drugog svetskog rata Štab komande pozadinskih službi KoV imao je veće potrebe za oficirima na visokim položajima no što je to bio slučaj sa Štabom operativnih trupa KoV.

Isto tako, neboraačkim jedinicama pozadinskih službi bio je potreban veliki broj sposobnih starešina i izvežbanih štabnih oficira. Ovo se sukobljava sa postojećim mišljenjem koje prevladuje kod većine oficira rodova vojske, da ispit njihovih profesionalnih sposobnosti leži isključivo u komandovanju taktičkim jedinicama.

»Pozadinski oficiri snose veliku odgovornost, pošto treba da udovolje zahtevima savremenog rata; bitke u oblasti logistike već se sada dobijaju ili gube.«

¹⁾ Logistics Experience for Combat Arms Officers, by Lt. Col. Lyons and Major Brier, *Army*, novembar 1956.

Visoki vojni rukovodioci koji upravljaju iskorišćenjem pozadinaca jako cene sposobne ljude koji imaju iskustva, bez obzira na njihove godine. Logistika daje široko polje za ispoljavanje inicijative, originalnosti ideja i smisla za rukovođenje.

Oficir boračkih trupa može pomisliti da ga kategorizacija kao *pozadinca* stavlja u neravnopravan položaj u odnosu na oficira odgovarajuće službe — po pitanju postavljanja na više položaje. Međutim, to nije istina; program pozadinskog oficira, kao što je već rečeno, nudi izvanredno povoljne uslove koji će se daleko više povećavati u slučaju rata ili hitnih zahteva koje nameće eventualna mobilizacija.

Oficir roda vojske koji je odabran za pozadinske službe ne treba da smatra da će mu se dodeljivati samo pozadinske funkcije. Postojeći personalni sistem omogućava mu alternativne periode — u službama, i u rodovima vojske. Isto tako, ne treba da strahujem ni u pogledu unapređivanja, pošto će mu novostečena iskustva u toku pozadinskih perioda službe samo dati prednost nad njegovim drugovima koji takva znanja nemaju.

Postoji još jedan razlog za javljanje za pozadinske službe, naime, u želji razboritih oficira borbenih trupa da održe ili poboljšaju logistički sistem kao elastično i neocenljivo pomoćno sredstvo rodova vojske. Najzad, u doba rata uslovi napredovanja u tom sistemu samo rastu, pošto se nove komande i štabovi stvaraju i popunjavaju od onog ljudstva koje može da zadovolji najveća iskušenja i zahteve koji se nameću profesionalnom vojniku.

AMERIČKE NUKLEARNE PODMORNICE

U okviru procesa za ispitivanje čvrstine i otpornosti motora za atomski pogon podmornica, pušten je u dejstvo (na kopnu) duplikat takvog uređaja podmornice *Nautilus*-a, koji je radio više od devet nedelja bez prekida i ponovnog punjenja. Kao dokaz ekonomičnosti ovog tipa pogonskog sistema može poslužiti i saopštenje da je *Nautilus*, otkako je januara 1955 spušten u more, prevalio oko 75.000 km bez ponovne popune.

*

Atomska podmornica *SSR (N)* — 586 koja se gradi za specijalne zadatke i radarsko izviđanje, dobila je naziv *Triton*. To će biti najveća podmornica koja je ikad sagrađena; imaće deplasman od 5.450 tona i moći će da nosi 2 nuklearna reaktora.

(*Military Review*, novembar 1956)

BIBLIOTEKA ARMJE SAD U PENTAGONU

Ova biblioteka, koja postoji već 12 godina, prerasla je u važnu ustanovu koja pruža značajnu pomoć mnogim i raznovrsnim programima Sekretarijata narodne odbrane u Pentagonu, kao i mnogim vojnim jedinicama. Biblioteka ima svoje odeljke u mornarici i vazduhoplovstvu. Na čelu joj se nalazi načelnik Opšteg odeljenja Sekretarijata, kome je potčinjen štab od 50 lica. Većina od njih nalazi se na sadašnjoj dužnosti preko 5 godina, a neki čak i od njenog osnivanja. Biblioteka predstavlja skup (centar) tekućeg i najčešće već upotrebljenog materijala iz oblasti vojne i pomorske nauke, tehnologije, upravljanja državom, finansija, geografije, biografije, društvenih odnosa, politike, ekonomije, istorije, jezika, međunarodnih odnosa i prava. Pored toga, ona raspolaže velikom kolekcijom kataloga, indeksa, rečnika, enciklopedija, adresara, atlasa i bibliografija, tako da se njeno bogatstvo procenjuje na 187.000 knjiga i 324.000 dokumenata. Ona je pretplaćena na 1.300 časopisa na engleskom jeziku i 400 stranih časopisa koji izlaze u 67 raznih zemalja. Njome se mogu koristiti svi pripadnici Armije, tako da kroz nju godišnje prođe oko

240.000 lica. Da bi zadovoljila raznovrsnu potražnju, biblioteka nabavlja godišnje oko 6.000 knjiga i brošura. Ovo ona postiže preko domaćih i stranih agenata za prodaju knjiga, putem poklona, kao i preko vojnih izaslanika u stranim zemljama. Među najodabranije njene kolekcije ubrajaju se: vojni rečnici, istorija SAD, službeni vojni udžbenici iz 1900 godine i ostale publikacije iz Američkog građanskog rata. Naročita se pažnja poklanja bibliografskim studijama. Specijalna grupa vojnih analitičara biblioteke prikuplja i sastavlja liste interesantnog materijala za vojsku. Tako, naprimer, nedavno objavljena bibliografija u SAD o vodećim raketama sadrži potpune podatke o istoriskim, razvojnim, operativnim, pa čak i budžetskim aspektima ovog novog oruđa. U članku se dalje iznosi da biblioteka raspolaze raznim stranim listovima, među kojima i moskovskom »Pravdom« i »Izvestijom«.

Biblioteka održava vezu sa svim vojnim i civilnim bibliotekama u SAD i vrši sa njima međusobnu pozajmicu knjiga i publikacija. Svaki bibliotekar koji se nalazi u službi Američke armije može posuditi knjigu, časopis ili neki dokument kojim ne raspolaze njegova biblioteka. Pošto se biblioteka iz godine u godinu obogaćuje sve većim brojem knjiga, časopisa i ostalih publikacija, ona je u stanju da odgovori na razna pitanja koja joj postavljaju pojedini pripadnici Armije.

S. M. B.

(Army Information Digest, septembar 1956)

SSSR

DUBNA — SOVJETSKI GRAD ZA NUKLEARNA ISTRAŽIVANJA

U gradu Dubni (oko 100 km od Moskve), u čijem se zaleđu nalazi gusta borova šuma, otpočela je delatnost nedavno osnovanog *Ujedinjenog instituta za nuklearna istraživanja*. U njegovom radu učestvuje 12 zemalja: Albanija, Bugarska, Mađarska, NR Vijetnam, Istočna Nemačka, NR Kina, Severna Koreja, NR Mongolija, Poljska, Rumunija, SSSR i ČSR, a predviđa se da će se broj zemalja ubuduće svakako povećati.

Institut je otpočeo svoj program predusretljivom potporom SSSR-a, koji je za njegovo osnivanje i opremu utrošio preko pola milijarde rubalja.

Nedavno je Institut posetila veća grupa sovjetskih i stranih novinara. Direktor laboratorija, doktor fizičko-matematičkih nauka Benedikt Petrovič Jelepov i dopisni član Sovjetske akademije nauka Vladimir Josifovič Veksler, trudili su se da dadu odgovore na sva postavljena pitanja.

Novinari su se interesovali za sve, počev od najsitnijih čestica materije koja se tu proizvodi, pa do džinovskih uređaja koji su namenjeni za prijem te materije.

Posetiocima je pokazan *sinhrociklotron*, koji se upotrebljava za proizvodnju protona, uređen na 680 miliona elektronvata. Ovaj akcelerator, najveći u svojoj kategoriji na svetu, ostavio je impozantan utisak na prisutne. Naprimer, njegov elektromagnet teži 7.000 tona, dok prečnik njegovih polova iznosi 6 metara.

Od isto tako velikog interesa je i *sinhrofazotron*, jedina »atomska mašina« koja ima zadatak ubrzanja protona do energije od 10 milijardi elektronvata. Obim ovog stroja je takođe začuđavajući: njegov magnetni kalem teži 36.000 tona, a prosečan prečnik mu iznosi skoro 60 m.

Veksler je objasnio prisutnima da u roku 3,3 sekunde protoni naprave 4,5 miliona *linearnih revolucija* u okviru komore i pređu put koji je preko dvaput veći od udaljenja zemlje od meseca.

Uređen *sinhrofazotron* izvodi se najvećom brzinom i očekuje se da će u toku 1957 biti stavljen u regularno dejstvo. Fizičari Instituta će tada raspolagati moćnim sredstvima za proučavanje atomskog jezgra — u cilju daljeg produbljivanja bogate oblasti mikrosveta.

Institut već radi na pribavljanju podataka koji će znatno osvetliti strukturu *protona*, te »elementarne« čestice koja, kao što je poznato, zajedno sa *neutronom* čini sastavni deo *atomske jezgre*.

Institut će formirati teorisku laboratoriju za stvaranje elektronskih mašina sa brzim dejstvom, radiotehničku laboratoriju, nuklearni reaktor za naučnoistraživačke potrebe i jedno eksperimentalno odeljenje za proizvodnju specijalnih naučno-istraživačkih sprava i uređaja.

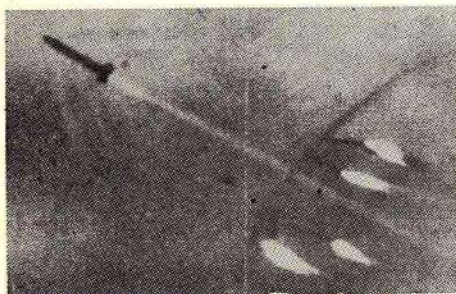
Ovaj Institut treba da odigra važnu ulogu u rešavanju problema iz oblasti korišćenja atomske energije u mirnodopske svrhe. Rezultati koji budu postignuti biće objavljeni u štampi i o njima će se diskutovati na naučnim skupovima.

(*Pravda*¹, 30 septembar 1956)

VELIKA BRITANIJA

NOVE BRITANSKE RAKETE

U Britaniji se vrše završni opiti sa mlaznim raketama bez kompresora *Thor* i *NRJ 1*. Pošto ova vrsta uređaja radi samo pri velikim brzinama, za pogon opitne rakete upotrebljene su pomoćne, koje se otkaćinju od ove kada ona u znatnoj meri prevaziđe brzinu zvuka.

Smatra se da je *Thor* potpuno isproban i gotov za upotrebu na vođenim raketama i avionima. Prema raspoloživim podacima, on je premašio očekivanja i može da razvije jačinu od 90.000 konjskih snaga — na morskoj površini. Obe rakete su dostigle visine koje znatno prevazilaze avione sa pilotom.

NRJ 1 je postigao rekordnu visinu za rakete takvog tipa.

Na kraju opitnih letova ove mlazne rakete eksplodiraju u vazduhu, pomoću posebnog eksplozivnog punjenja.

(*Military Review*, decembar 1956)

BRITANSKI POMORSKI OPITI SA VODEĆIM RAKETAMA

24 jula prošle godine, u Devonportu, ušao je u naoružanje britanske mornarice brod *Girdle Ness*, koji će služiti za izvođenje opita vođenim raketama. Projektovanje i izradu ovih raketa, kao i prve opite, izvršio je na kopnu u Aberportu Institut za istraživanje pri Ministarstvu snabdevanja.

Girdle Ness ima trup od ranijeg broda *Liberty* koji je građen u Kanadi u nameri da bude upotrebljen kao brod opremljen sredstvima za iskrcavanje. Od

¹) Preštampano u *U. S. Naval Institute Proceedings*, decembar 1956.

oktobra 1953 na brodu je, u brodogradilištu Devonporta, izvedena generalna prepravka da bi se prilagodio sadašnjoj nameni.

Brod ima deplasman od 10.000 tona; na njemu se mogu smestiti 80 oficira i 536 ljudi posade, umesto 370 ljudi posade i 30 oficira, koliko je bilo predviđeno. Ova dopunska mesta namenjena su članovima Britanske pomorske naučne službe i predstavnicima Admiraliteta, Ministarstva snabdevanja i raznih firmi koje su konstruisale rakete, da bi svi zajedno pratili tok tih opita.

Opremu broda za vođenje raketa čine radari i aparati namenjeni da odrede cilj (metu) i kontrolišu put raketa do cilja; pored toga, tu su i aparati za rukovanje i prenos vođenih raketa, platforma za lansiranje raketa, mnogobrojni instrumenti za merenje i kontrolu koji će pružiti značajne podatke u toku opita; većina ovih instrumenata i aparata prviput se sada upotrebljava na moru.

Opite su pripremili Admiralitet i Ministarstvo snabdevanja u zajednici sa drugim zainteresovanim ustanovama; postignute rezultate će proučiti i detaljno pretresti Vazduhoplovni institut u Farnborou i firme koje su konstruisale rakete.

Projektovanje novih brodova za lansiranje vođenih raketa zavisiće umnogome od pripremnih radova i postignutih rezultata na *Girdle Ness*. Prvi opiti sa vođenim raketama imali su da otpočnu 1 septembra prošle godine na Lamanšu.

(*Rivista marittima*, novembar 1956)

ZAPADNA NEMAČKA

VAZDUHOPLOVSTVO ZAPADNE NEMAČKE

Novo nemačko vazduhoplovstvo otpočelo je svoju delatnost sa školskim avionom L-18 (T-6) i mlaznim školskim avionom T-33, koje je dobilo iz SAD.

Avioni su markirani crnim gvozdenim krstom na beloj podlozi — na krilima, i sa crnim, crvenim i zlatnim pravougaonikom na repu.

Taktičko vazduhoplovstvo će se sastojati od oko 1.300 aviona, uključujući 16 protivpodmorničkih *Fairey Gannet*, kupljenih od V. Britanije. Ova poslednja isporuka planirana je za 1958.

(*Military Review*, decembar 1956)

ŠVAJCARSKA

STANJE ŠVAJCARSKOG PEŠADISKOG PT NAORUŽANJA

U poznatom švajcarskom vojnom časopisu *Revue militaire suisse* od novembra prošle godine izišao je članak majora Pitea u kome razmatra trenutno stanje švajcarskog pešadiskog PT naoružanja, polazeći od pretpostavke da će Švajcarska armija imati da se bori protiv neprijatelja koji će upotrebiti taktičke atomske rakete tamo gde bude želeo da izrazi težište svog napada i da će gro švajcarske armije biti angažovan na poznatom švajcarskom platou, gde je pokretan rat moguć, a iskorišćenje prodora oklopnih jedinica rentabilno i logično.

Švajcarska pešadija trenutno raspolaže sledećim PT sredstvima:

— *PT granatom*, koja se sa uspehom može baciti na 10—40 m, jer je gađanje preko 40 m nerentabilno;

— *reaktivnim zrnom*, koje može biti upotrebljeno od 20—200 m na pokretne, a od 250—300 m na stalne ciljeve;

— *PT topom 9 sm*, sa nesrazmerno velikom težinom, jer ovo oruđe, iako gađa samo do 500 m, teži u položaju za gađanje 550 kg;

— *minama*, koje su važno odbranbeno sredstvo ukoliko se raspolaže potrebnim vremenom za njihovo postavljanje i ukoliko su ta minska polja branjena vatrom.

Ako bi se načinao bilans PT sredstava kojima raspolaže švajcarska pešadija, došlo bi se do zaključka da je ona dovoljno naoružana za borbu samo na bliskim i srednjim otstojanjima, tj. do 500 m, a nikako preko ove granice. S druge strane, iako su sva ova PT sredstva snabdevena kumulativnim zrnima, ipak im to mnogo ne vredi ako tenk raspolaže predoklopom, pošto je u tom slučaju dejstvo kumulativnog zrna neizvesno. Iz ovoga proizlazi da ovo naoružanje ipak nije zadovoljavajuće.

Pisac zatim upoređuje mogućnosti tenkova, s jedne, i PT topa 9 sm, s druge strane, koji, u okviru bataljonskog rejonu, treba da snosi svu težinu njihovog napada. On tu iznosi uglavnom poznate pozitivne karakteristike tenkova (pokretljivost, brzu promenu položaja, precizno gađanje, počev od 2.500 m, čak i pri kretanju ako su, kao tenk *Centurion*, snabdeveni stabilizatorom, široko polje dejstva od 360°, relativno mali cilj), dok kod pt topa 9 sm navodi niz nedostataka (nije zaštićen oklopom, može da otvori vatru tek od 500 m, zbog svoje težine ne može da menja položaj, prilikom gađanja mora biti na položaju, te ne može služiti kao pokretna PT rezerva i gađa kumulativnom municijom čije se dejstvo naglo smanjuje kada je tenk opremljen predoklopom.

Gledište da izvesna jedinica pri napadu tenkova treba da ih jednostavno propusti i da se zatim bori sa pešadijom koja se kreće pozadi njih, nije ispravno, jer to demantuje nemačka dokumentacija o Drugom svetskom ratu, a ukoliko i postoje neki takvi primeri, to su samo izuzeci. Prema tome, švajcarska pešadija se u pogledu PT naoružanja mora pomiriti sa postojećim stanjem i nastojati da što bolje iskoristi raspoloživa sredstva. U tom cilju treba: birati položaje kojima se kanališu tenkovi neprijatelja baš tamo gde se želi organizovati PT odbrana po dubini, ojačati zemljište minskim poljima i PT preprekama svuda gde je to moguće, PT topove 9 sm tamo postaviti gde neprijateljski tenkovi neće moći da koriste prednost dometa svog naoružanja i tražiti intervenciju avijacije u slučaju da pešadija sa svojim PT sredstvima ne može više izdržati u PT borbi.

Pored toga, u cilju pojačanja švajcarske PT odbrane, trebalo bi znatno povećati švajcarske oklopne jedinice tako da najmanje bataljon tenkova dođe na jednu diviziju (tenkovi su danas jedino oruđe sposobno da podrži pešadiju kako u napadu i odbrani tako i pri povlačenju) i uvesti vođene rakete u naoružanje oklopnih jedinica i vozila za svako zemljište, pa čak i helikoptera, što bi omogućilo da se sa sigurnošću pogode tenkovi između 500 i 1.600 m.

(*Revue militaire suisse*, novembar 1956)

ŠVEDSKA

REORGANIZACIJA ŠVEDSKE ARMIJE

U cilju rasterećivanja organizacije švedskih oružanih snaga, streljačke čete su smanjene sa 200 na 150 ljudi. Bataljon će imati 3 čete, a 3 nova laka bataljona obrazovaće puk.

Novo naoružanje uključuje francuske topove 155 mm, Bofors 40 mm i PA oruđa 57 mm, bestrzajno oruđe 80 mm i više bicikla i helikoptera.

Oklopne jedinice imaće britanske *Centurion-e* i nove švedske lake tenkove. Ratna mornarica ima 3 nova razarača od po 1.880 tona, a za iduću godinu planiran je još jedan. Ona uglavnom ima najviše lakih brodova — razarača, minopolagača i veoma brzih torpednih čamac (44 čvora).

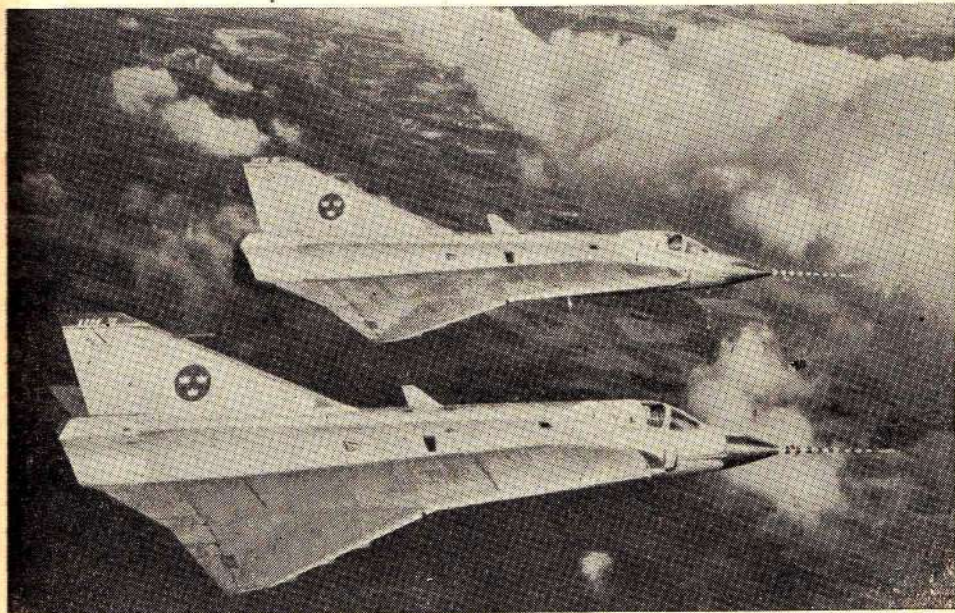
Glavni zadatak presretanja dobili su švedski avion *SAAB J-35 Draken* i britanski *Hawker Hunter*.

(*Military Review*, decembar 1956)

NOV ŠVEDSKI LOVAC SAAB-35 DRAKEN

Švedani su u više mahova stekli opšte priznanje u svetu zbog toga što su uspevali da svoje vazduhoplovne snage snabdejavu najmodernijim avionima, koji su prilagođeni njihovim specifičnim potrebama. Iako relativno mala zemlja, čiji broj stanovništva ne prelazi 8 miliona, Švedska je posle rata bila u stanju da pružava, usavršava i seriski izrađuje lovce i lovce-bombardere sopstvene koncepcije, a strane avione je nabavljala samo kada bi se pojavila potreba za »zakrptom« u njenom vazduhoplovnom naoružanju.

U oktobru prošle godine, Društvo za vazduhoplovne konstrukcije SAAB u Linčepingu, jedino te vrste u Švedskoj, prikazalo je javnosti svoje najnovije dostignuće, lovca SAAB-35 *Draken* (poznatog u švedskom vazduhoplovstvu kao avion J35). Ubrzo je odlučeno da se pristupi seriskoj proizvodnji ovog aviona, s tim da isporuke otpočnu u toku idućih nekoliko godina. Postoje izvesni znaci da se u švedskom vazduhoplovnom naoružanju pojavila »rupa« koju treba što pre popuniti; ovo se objašnjava činjenicom da je Švedska privremeno poručila izvestan broj aviona *Hawker Hunter*.

Prisutnim novinarima su naročito pale u oči neke osobenosti novog lovca J35, koji im je prikazan u Linčepingu na zemlji i u vazduhu. Najpre se radi o obliku krila u vidu »dvostruke delte«; do ovog oblika društvo SAAB je došlo posle dužih studija i proba letećom maketom SAAB-210. Druga karakteristika novog aviona jeste njegova nadzvučna brzina u horizontalnom letu na visini od oko 7.000 m. Zatim, avion je osposobljen za poletanje i sletanje na vrlo kratkim otstojanjima, kao i za manevrovanje u vazduhu; naročito je zapaženo njegovo pozitivno reagovanje prilikom penjanja na veće visine. Najzad, SAAB-35 *Draken*, sa težinom od 8—9 tona (već prema težini naoružanja koje nosi), spada u kategoriju lakih lovaca u poređenju sa težinom drugih modernih lovaca koja se kreće od 10—18 tona.

SAAB—35 Draken je rezultat proučavanja koje je još 1949 godine otpočelo švedsko vazduhoplovstvo, sa ciljem da se dobije avion-lovac za presretanje bombardera koji lete približno zvučnom brzinom. Prethodna ispitivanja vršena su na jednom lovcu sa nešto malo izduženim »delta-krilima«, koji je nudio jedinu prednost u tome što je imao dovoljan prostor za smeštaj goriva, naoružanja i ostalih potreba. Međutim, odmah je zapaženo da bi daljom prepravkom takvog aviona, sa klasičnim »delta-krilima«, centar stabilnosti aviona, usled nepovoljnih aerodinamičkih oblika, bio poremećen, tako da bi se trup aviona morao produžiti unapred. Tako se i došlo do rešenja aviona sa krilima u vidu »dvostruke delte«.

Ispitivanje aerodinamičkih osobina *SAAB—35* zahtevalo je triput više radnih časova nego što je to bio slučaj kod njegovog prethodnika; lovca za svaku priliku *SAAB J32 Lansen*, zato što se novi aparat *SAAB—35* imao procenjivati kroz tri razne brzine: manjoj od zvuka, približnoj zvuku i nadzvučnoj.

Novi avion ima još jednu interesantnu karakteristiku: hidrauličan sistem mu je jako osetljiv na visok pritisak, naime on ima 210 kg/sm², što znači dvaput više nego što je to bio slučaj kod reaktivnog lovca *SAAB J29*; automatske komande i svi drugi uređaji dopuštaju da se pritisak »oseti« takoreći na ručicama upravljača. Rezervoari sa gorivom ugrađeni su u konstrukciju krila.

Prvi prototip aviona *J35* načinio je svoj prvi let 25 oktobra 1955 u Linčepingu. Dosada su dati samo delimični podaci o novom avionu; tako se zna da je snabdeven jednim turbo-reaktivnim motorom *Rolls-Royce Avon*; da će njegovo naoružanje obuhvatiti topove, kao i sve vrste raketa; da je opremljen sedištem koje se po potrebi automatski izbacuje iz aviona, kao i padobranom za smanjenje brzine aviona pri sletanju.

(*Interavia*, decembar 1956)

BLISKI I SREDNJI ISTOK

IZRAELSKA ARMIIJA

Izraelska armija je stvorena još prilikom proglašenja države Izrael, 14 maja 1948. Nju su obrazovali delovi Jevrejske brigade koja se u toku Drugog svetskog rata borila na strani Britanaca. Ubrzo su u nju uključeni i pripadnici *Hayanah*-a (oblasne odbranbene narodne vojske — milicije) i *Palmach*-a (udarne formacije koju su Britanci stvorili za vreme ustanaka Arapa). Organizacija Izraelske armije ima tri posebna vida oružanih snaga: kopnene, vazduhoplovne i pomorske. Sve su ove snage potčinjene sekretaru Narodne odbrane, kome u pogledu komandovanja, organizacije, nastave, itd. pomaže Generalštab. Međutim, njihova unutrašnja organizacija i sistem njihove mobilizacije podešeni su prema izvesnim specifičnim (teritorijalnim) uslovima.

Stalna kopnena vojska sastoji se iz 9 brigada i 20 samostalnih četa, od kojih svaka ima po 12 tenkova. Ovim snagama treba dodati 6 rezervnih brigada koje su stalno mobilisane zbog sadašnje situacije, ali im se ljudstvo smenjuje svakog meseca. Kopnena vojska ima ukupno 50.000 ljudi, od čega 11.000 oficira i podoficira stalnog kadra. Svaka brigada čini nezavisnu borbenu jedinicu, sposobnu za samostalno dejstvo ili u zajednici sa ostalim brigadama; njeni snabdevački organi su svedeni na najmanju meru zato što postoji mogućnost snabdevanja putem rekvizicije; osim toga, mnogobrojna slagališta planski su raspoređena po celoj teritoriji Izraela. Oprema Izraelske armije je vrlo različitog tipa: puškomitraljezi su izraelski model *Dror*, mitraljezi nemački, belgijski i britanski; topovi 75 i 105 mm nemački, a 155 mm francuski; pav oruđa od 20 i 40 mm švedskog i švajcarskog porekla; tenkovi američki *Sherman* i francuski *AMX*; oklopna kola različitog tipa itd.

Vazduhoplovne snage Izraela sačinjavaju 15 eskadrila sa avionima tipa *Ouragan*, *Mystère* i *Mosquito*. U bliskoj budućnosti ove eskadrile treba da prime i američke mlazne lovce *Sabre F 86*, izrađene sa licencom u Kanadi. Treba još spomenuti nekoliko transportnih aviona (*Noratlas* i *Constellation*), kao i nekoliko aviona za izvidanje. Ukupno Izrael ima nešto manje od 200 aviona.

Što se tiče mornarice, ona se najvećim delom sastoji iz manjih brodova, mahom starijeg tipa: 3 fregate, 2 eskortna konratorpiljera, 2 korvete, 3 čuvara obale, nekoliko čistača mina, brzih vedeta i brodova za iskrcavanje. Oko 20 trgovačkih brodova moglo bi biti prerađeno za transport trupa ili kao pomoćne krstarice.

Sistem mobilizacije se smatra kao jedan od najefikasnijih. Za manje od 48 časova oko 180 hiljada civila (ljudi i žena) mogu postati borci. Armija može trenutno uzeti kontrolu nad celokupnom mrežom komunikacija: putnih i železničkih. Svaki sopstvenik nekog vozila stavlja se na raspolaganje vojnim vlastima. Sprovodi se odmah najstroža racionalizacija nad zalihama životnih namirnica i goriva. Planom mobilizacije se dalje predviđa da se čitava teritorija Izraela pretvori u prostran utvrđeni logor od 20.000 km². Svako selo, svaki *kibuc* (kolektivno poljsko dobro) postali bi centri otpora koje bi branili sami njihovi stanovnici, sakupljeni u niz rezervnih jedinica. Ove bi jedinice raspolagale pešadiskim naoružanjem i pt topovima. U doba mira izraelski seljaci obezbeđuju u isti mah obradu zemlje i zaštitu granice. Na taj bi način tenkovi eventualnog protivnika naišli na niz ozbiljnih teškoća pri pokušaju da dublje prodru u unutrašnjost takvog rasporeda.

Kadrovi Izraelske armije su mladi. Naprimer, sadašnji general Moša Dajan (načelnik Generalštaba) ima samo 41 godinu, a njegov prethodnik general Jigal Jadin imao je svega 36 godina kada je 1952 smenjen sa ove dužnosti.

U Izraelu postoji obavezna vojna služba. Za ljude rok služenja u vojsci iznosi 2 ipo godine. Rezervisti se načelno pozivaju svake godine na mesec dana vežbe, a u toku svakog meseca moraju jedan dan posvetiti vojnoj vežbi. Osim toga, rezervni oficiri i podoficiri imaju svake godine nedelju dana specijalne vežbe. Rezervisti od 45—49 godina starosti pripadaju Teritorijalnoj gardi koja ima zadatak civilne zaštite. Neudate mlade devojke su obavezne da služe vojni rok od 2 godine. Prva tri meseca one imaju čisto vojnu — strojevu obuku, a zatim se specijalizuju za izvesne dužnosti kao: radio-telegrafistkinje, telefonistkinje, bolničarke, kuvarice, šoferi, sekretarice, policajci itd. Iako se udajom završava njihova služba u vojsci, one ipak pripadaju rezervi sve dok nemaju dece, odnosno najviše do 34 godine starosti. *Druzi* (manjinsko pleme) su isto tako podvrgnuti vojnoj obavezi. Pripadnici ostalih manjina, zasada, imaju samo obavezu da se popisuju i tako evidentiraju za eventualnu vojnu službu.

Predvojnička obuka je predviđena za omladinu (mladiće i devojke) od 14—18 godina. Ona se izvodi po omladinskim bataljonima u Armiji (*Gadna*) koji vode poreklo od organizacije *Hayanah*. Na predvojničku obuku otpada mesečno 10—16 časova; ona obuhvata program sličan onima u drugim zemljama. Pa ipak, njime se u Izraelu predviđaju dosta naporna telesna vežbanja, naprimer, kretanje pod najtežim uslovima (u pustinji pod punom opremom) itd. Računa se da trenutno samo polovina omladine izvodi ovu obuku, pošto industrijska i zanatska preduzeća čine teškoće prilikom odobravanja svojim učenicima u privredi da zbog predvojničke obuke skraćuju svoje radno vreme. Učenici visokih škola su obavezni da pohađaju časove predvojničke obuke, koja čini sastavni deo nastavnog programa.

Hans Der: POHOD NA STALJINGRAD¹⁾

Knjiga je izdata 1956 godine i ima 139 stranica, 23 skice i 5 foto-karti zemljišta na kome su se 1942 godine u SSSR-u odvijale glavne vojne operacije. Pisac je bio general-major Vermahta. Kao načelnik štaba 52 korpusa učestvovao je 1942 u borbama oko Vorošilovgrada, Rostova, Eliste i na r. Tereku. Zatim je bio šef štaba za vezu kod 4 rumunske armije i komandant 384 pd u toku nemačkog povlačenja sa r. Dona na r. Mius.

Prvi podaci za ovu knjigu sređeni su u zimu 1942/43 i docnije čuvani u Madridu. Kasnije su dopunjeni podacima Haldera²⁾ i još nekih bivših vojnih rukovodilaca iz nemačke 6 i 4 oklopne armije. U knjizi se iznose: nemački operacijski plan za 1942 godinu; otpustanje od njegove osnovne ideje, prodor prema Kalaču i Staljingradu, kao i propast 6 armije. U vezi sa tim ističe se sledeće:

Direktivom VK br. 41 od 5 aprila 1942 dat je glavni cilj nemačkih operacija u 1942 godini — Kavkaz i naftonosna polja na njegovom području. Razvoj operacija predviđen je u četiri faze, i to:

— prodor 2 i 4 oklopne armije do Voronježa;

— uništenje sovjetskih snaga ispred 6 armije — zapadno od r. Dona;

— prodor do Staljingrada u dva pravca: 6 i 4 oklopna armija nizvodno — desnom obalom r. Dona, a 17 i 1 oklopna armija uzvodno Donom od Rostova prema istoku; i

— po obrazovanju odbrane na Donu i Volgi sa 17, 1 i 4 oklopnom armijom osvojiti Kavkaz.

Smatralo se da Rusi raspolažu, u najmanju ruku, istim snagama kao i Nemci. Docnije, s obzirom na gubitke u toku ma-

ja kod Harkova, pretpostavljalo se da neće doći do nove ofanzive Crvene armije. Zato je i bilo predviđeno da i 11 nemačka armija, po padu Sevastopolja, ojača Južnu grupu armija. Pored nemačkih snaga, za operacije su predviđene i: 2 mađarska, 8 italijanska, 3 i 4 rumunska armija, sa ukupno četrdesetpet divizija.

Grupa armija Vajks³⁾ (6 i 4 oklopna i 2 mađarska armija) otpočela je 28 juna ofanzivu i 3 jula oklopnim jedinicama izbila na r. Don. Time je bila završena predviđena prva faza operacija. No, u borbama oko Voronježa bila je vezana 4 oklopna armija, te je prema jugu upućen samo 40 oklopnih korpus iz sastava 6 armije. Ove su snage bile nedovoljne i nisu mogle zaustaviti ni uništiti snage Crvene armije koje su otpupale ispred 6 nemačke armije. Na taj način nije uspjela u celosti planirana druga faza nemačkih operacija.

Protivnik je otpustao brzo i organizovano i napustio je front i na donjem toku Doneca. S tim u vezi su 9 jula prešle u napad 17 i 1 oklopna armija. U tom vremenskom razdoblju formirane su u komandnom smislu, za treću fazu operacija, Grupa armija A (17, 1 i 4 oklopna armija) i Grupa armija B (6, 2 mađarska, 8 italijanska i 3 rumunska armija).

40 oklopnih korpus nadirao je ka krajnjem cilju — u pravcu Staljingrada i 11 jula bio prednjim delovima na r. Čiru u visini Bokovskaje. Međutim, tog dana je OKW⁴⁾ naredila korpusu da skrene prema jugu i sadejstvuje sa 1 oklopnom armijom u uništenju protivnika na prostoru oko Milerova. Sem toga, 40 oklopnih korpus prešao je u sastav 1 oklopne armije. Time je 6 armija bila lišena oklopnih — brzih

¹⁾ Hans Doerr, *Der Feldzug nach Staljingrad*, Mittler und Sohn Darmstadt, 1955.

²⁾ Bio 1942 godine general-pukovnik i načelnik Generalštaba vojske (OKH).

³⁾ Ostale armije bile su u to vreme pod neposrednom komandom Južne grupe armija.

⁴⁾ Oberkommando der Wehrmacht — ili: Vrhovna komanda oružanih snaga.

edinica i mogućnosti brzog prodora prema Staljingradu.

No, Hitler se ne zadovoljava samo ovim. Ponovo se meša u operacije i 13 jula nareduje da 1 i 4 oklopna armija nadiru ka jugu — donjem toku Dona — i da sa 17 armijom okruže i unište sovjetske glavne snage koje se, navodno, nalaze na prostoru r. Mius — r. Donec — r. Don. Ovim je bila prekinuta treća faza operacija, tj. planirani zajednički i brzi udar prema Staljingradu. Kao nosilac ovog udara ostala je samo 6 armija, ali je ona za ovo bila slaba.

Protivnik je ispred 17 armije planski odstupao, po delovima, prema jugu i istoku. Nije bilo ni zarobljenika ni ratnog plena. Po drugi put je propao pokušaj okruženja i uništenja sovjetskih glavnih snaga. Istovremeno su prednji delovi 6 armije izbili na r. Don kod Sirotinskaje, ali su ih tu Sovjeti zadržali. Da su nemačke snage bile jače na tom pravcu, one bi, s obzirom na situaciju kod protivnika, prodrle čak do Staljingrada.

Tih dana je smenjen komandant Južne grupe armija maršal Bok i na njegovo mesto je došao general-pukovnik Vajks.⁵⁾

Hitler se — preko OKW — ponovo meša u operacije. Proizvoljno se pretpostavilo da će se sovjetske snage bez borbe povući na Volgu i Kavkaz. I na osnovu toga odustalo se od planiranog načina izvođenja treće faze operacija. Spojene su i istovremeno se izvode 3 i 4 faza operacija. Naime, direktivom VK br. 45 od 23 jula 1942 naredeno je:

— Grupa armija A zauzeće naftonosna polja Kavkaza i prelaze preko njega;

— Grupa armija B, u zajednici sa 6 armijom, zauzeće Staljingrad i izgraditi sa ostalim snagama odbranbenu liniju na Volgi i Donu; i

— 11 armiju prebaciti na front pred Lenjingradom.⁶⁾

Ova je direktiva, verovatno, bila prekretnica rata.

No, ni ovim nisu bila završena operativna lutanja. Došlo je do nove promene u upotrebi oklopnih armija. 4 oklopna armija,

kada je 30 jula otpočela prelaziti r. Manić, vraćena je u sastav Grupe armija B. Naređeno joj je da prodorom kroz Kalmičku Stepu sa juga zauzme Staljingrad. Ovim su nemačke snage (skoro podjednake jačine) dejsvovala na dva razdvojena pravca, i time je nestalo operativnog težišta.

Prilikom prodora ka Staljingradu nije uspeo plan da se 4 oklopnom armijom izbije na r. Volgu u visini Krasnoarmejska i grebenom duž Volge s juga prodre u grad. Sovjetski otpor onemogućio je tu nameru. Zbog toga je na kosi Ergeni za zaštitu desnog boka, pored izvesnih nemačkih snaga, upotrebljena i 4 rumunska armija. Ovim je još više prošireni tanki nemački front u zahvatu Dona i Volge. A oslabljena 4 oklopna armija produžila je napad istočno od Volge. Istovremeno je 6 armija 23 avgusta samo vrhom oklopnog klina izbila severno od grada na Volgu. To je učinjeno zbog toga što su pd bile usporene sovjetskim protivnapadima, te je 14 oklopni korpus morao osetiti glavni deo svojih snaga za zaštitu bokova i pozadine. Štaviše, tih su dana istureni oklopni delovi na Volgi bili otsečeni od svoje pozadine i snabdevani vazдушnim putem. U štabu 14 oklopnog korpusa dolazi do krize, te je 26 avgusta predloženo da se napusti položaj na Volgi. Ovaj je predlog odbijen. U takvoj opštoj situaciji bilo je jasno da se Staljingrad ne može zauzeti iz pokreta i na prepad.

Stanje kod Grupe armija A nije bilo ništa bolje. Njen je napad zamro na liniji: Tuapse — Majkop — r. Terek, a front joj je u takvoj situaciji iznosio oko 2.600 km. Nigde nije bilo izraženo težište, niti se raspolagalo operativnim rezervama. Zato je general Halder predložio da se obustavi napad na Staljingrad. Hitler je i ovo odbio. Ubrzo, 25 septembra, general Čajslor određen je za načelnika Generalštaba vojske.

Borbe do Staljingrada osetno su istrošile nemačke snage. Pešadiške čete spale su na oko 60 ljudi, a oklopne divizije na 80 tenkova. S tim u vezi 6 i 4 oklopna armija nisu imale snage da od 16 septembra do 19 novembra slome otpor branioca u gradu. Od 35 km gradske obale duž Volge samo je 15 km bilo u nemačkim rukama. Sovjetska 62 armija dobila je vremenom ojačanja tako da je, od početka septembra, prelazila u mestimične protiv-

⁵⁾ Vajks je ujedno ostao i komandant Grupe armija B, a Grupa armija A bila je neposredno pod OKH.

⁶⁾ Zbog situacije u nemačkoj pozadini nije mogla biti prevezena železnicom na Don.

napade. To je bio znak da grad neće nikad pasti u nemačke ruke.

Krajem oktobra svi su znaci govorili da se sprema sovjetska protivofanziva. Utvrđeno je pristizanje na front ojačanja u živog snazi i tehni. Podignuti su i novi mostovi na Donu — u zahvatu sovjetskog mostobrana kod Serafimovića, pa je postalo jasno da su time ugroženi bokovi nemačkih trupa u Kalmičkoj Stepi i na Donu. Zbog toga na nemačku VK pada velika odgovornost što je dozvolila dočniji slom 3 i 4 rumunske armije, kojima su dodeljeni zadaci za koje one nisu bile dorasle.

Sovjetski proboj 19 novembra na Donu, a 20-og na kosi Ergeni, bio je vešto planiran i izvršen na dovoljnom udaljenju od spoja rumunskih i nemačkih jedinica. Tako ove poslednje nisu mogle odmah intervenisati na frontu proboja. Protivnik je izvršio proboj fronta jednovremeno na oba pravca, iskoristio ovaj uspeh izbijanjem do Kalača i osigurao bokove na r. Aksaj i r. Čiru. Sovjetski tenkovi su već 21 novembra zauzeli neoštećen most na Donu kod Kalača, a 22 novembra, u visini tog mesta, spojili su se sovjetski oklopni klinovi i okružili 6 i deo 4 oklopne armije sa oko 250.000 ljudi, 8.000 konja, 1.800 topova i 10.000 motornih vozila.⁷⁾

OKW je 22 novembra uveče naredila: »6 armija će se utvrditi i čekati oslobodjenje spolja«. Na ovo je general Vajks, posle konsultovanja sa Paulusom (komandantom 6 armije), 23 novembra u 18.45 časova reagovao sledećom depešom: »Nemoguće snabdevati dvadeset divizija vazdušnim putem. Operacija za oslobodjenje spolja može početi tek 10 decembra. Do tog vremena pašće borbeni vrednost okruženih snaga, pošto hranom i municijom raspolazu samo za nekoliko dana...« itd.

Na ovu depešu 24 novembra u 02.00 časa u Štabu Grupe armija B primljena je sledeći telefonski izveštaj načelnika OKH: »Pošlo nam je za rukom da ubedimo Hitlera o potrebi napuštanja Staljingrada. Sledi zapovest za proboj 6 armije«.

Pošto ova zapovest nije primljena istog dana do podne, Vajks je na svoju odgovornost naredio da se izvrši proboj. Međutim, u momentu kada je ovo trebalo

radioputem preneti štabu okruženih, u centru za vezu uhvaćena je Hitlerova neposredna zapovest 6 armiji koja je glasila: »Protivnik je privremeno okružio armiju. Ona će se utvrditi na liniji... Treba da je uverena da će sve biti urađeno za njeno redovno snabdevanje i blagovremeno oslobodjenje. Poznajem hrabru 6 armiju i uveren sam da će izvršiti svoju dužnost«. Kada je Vajks za ovo saznao, obustavio je odašiljanje pripremljene zapovesti za proboj. Hitler je izdao navedenu zapovest na osnovu uveravanja Geringa i Generalštaba vazduhoplovstva da će se okružene jedinice vazdušnim putem redovno snabdevati životnim i borbenim potrebama.

Početak decembra razbijene nemačke i rumunske divizije obrazovale su Grupu armija Don na rekama Aksaj i Čir. Za komandanta ovih snaga postavljen je 28 novembra Manštajn, koji je pojačan sa tri oklopne divizije, sa zadatkom da se probije do okruženih snaga u Staljingradu. Poznat je neuspeh ovog pokušaja. Do ovoga je došlo, pored ostalog, zato što među nadležnima nije bilo jedinstvenog gledanja na način izvođenja ove ofanzive. Tako je, 28 novembra, OKW naredila: »Grupa armija Don napadom sa juga u pravcu Staljingrada uspostaviće vezu sa 6 armijom«. Međutim, Manštajn je u vezi sa tim dao oklopnoj grupi Hot zadatak da napada naredenim pravcem, a 6 armiji da se pripremi za proboj.

S obzirom na datum izbijanja nemačkih oklopnih snaga na r. Miškovu, trebalo je najkasnije 20 decembra narediti okruženima da se probiju. Štab Grupe armija Don tražio je blagovremeno od OKW, tj. od Hitlera, da se u tom smislu izda odgovarajuća zapovest što nije učinjeno. Zbog toga je Manštajn na svoju odgovornost naredio da se 6 armija pripremi za proboj. Ali, 20 decembra uveče javio je Paulus da, s obzirom na raspoložive količine pogonskog goriva, proboj može otpočeti tek onda kada se oklopne jedinice približe na 30 km od fronta 6 armije. Ovakva odluka Paulusa posledica je ili nepoznavanja situacije, ili što nije hteo da radi protiv Hitlerovih naređenja.

Za to vreme okruženi su trpeli glad i zimu. Pošto nemačko vazduhoplovstvo nije bilo pripremljeno za takav poduhvat u snabdevanju okruženih jedinica, umesto najpotrebnijih 600 tona dnevno, prosečno je dolazila samo 91 tona životnih i

⁷⁾ Okruženo je dvadesetak nemačkih i dve rumunske divizije.

borbenih potreba. Pored sovjetskog vazduhoplovstva, i nepovoljne atmosferske prilike ometale su vazdušni saobraćaj — snabdevanje. U pokušajima uspostavljanja vazdušnog mosta sa Staljingradom izgubljeno je 488 aviona sa oko 1.000 vazduhoplovaca. To je bio, posle bitke nad Britanijom, najveći gubitak koji je nemačko vazduhoplovstvo pretrpelo u Drugom svetskom ratu.

Sovjeti su 8 januara 1943 godine zatražili kapitulaciju okruženih. Po naređenju Hitlera ovo je odbijeno. Za ovim je sledilo sovjetsko drobljenje i uništenje nemačkih snaga u Staljingradu. Najzad, general Paulus je 24 januara 1943 godine u radioizveštaju Vrhovnoj komandi — OKW, pored ostalog, naveo: »Jedinice su bez hrane i municije, a 18.000 ranjenika bez zavoja i lekova. Armija moli odobrenje za kapitulaciju kako bi se spasili preostali ljudski životi«. Hitler je i ovo odbio.

Borbe za Staljingrad nisu bile iste kao one kod Termopila. Naprotiv! To je bila najveća greška i zloupotreba vlasti jednog državnog i vojničkog rukovodstva. I kao

takve treba ih proučavati u ratnoj istoriji.

Sadržaj ove knjige, po mom mišljenju, odnosi se uglavnom na oblast operatike. Pored ostalih, već objavljenih, podataka korisno će poslužiti za izučavanje dejstava 6 i 4 oklopne armije u toku Staljingradske bitke, odnosno pohoda.

Međutim, njen je veliki nedostatak u tome što se ne iznose odgovarajući podaci o Crvenoj armiji. Ovo i sam pisac priznaje u predgovoru. U posleratnoj vojnoj literaturi bilo je samo nagađanja o planovima Trećeg Rajha za operacije u 1942 godini. Ovom knjigom, tj. direktivom br. 41/42, dato je sada više podataka za rasvetljavanje toga pitanja.

Navodima o mešanju OKW u operacije, a posebno u operacije Grupe armija B i 6 armije, izgleda kao da se sva odgovornost za neuspeh prebacuje na Hitlera. Pri ovome nepristrasni čitalač dobija utisak da se još uvek, u odnosu na događaje u Drugom svetskom ratu, potcenjuje donekle Crvena armija i veličina zemljišnog prostora SSSR-a.

S. K.

Vilijem Trejn: ATOMSKO IZAZIVANJE

Jedno od osnovnih pitanja koje se danas postavlja pred sve savremene armije, pa i pred američku, jeste pitanje kako i u kojoj meri će sadašnji razvoj nuklearnih oružja uticati na upotrebu kopnenih snaga u eventualnom budućem ratu.

U nekoliko članaka u novembarskom broju — a kako najavljuje redakcija časopisa, kroz članke u sledećim brojevima *Military Review* — izvesni autori će pokušati da pruže neke odgovore na to goruće pitanje.

Skoro sve članke novembarskog broja istog časopisa koji se odnose na atomsku problematiku pisali su nastavnici Komandnog i generalštabnog koledža Američke armije u Fort Levenvortu. To je tim interesantnije ako se ima u vidu da se u toj školi poklanja puna pažnja proučavanju i razvijanju doktrine budućeg rata, vođenog uz obostranu primenu ili bar postojanje opasnosti od primene atom-

skog oružja. Uvodni članak,¹⁾ iz pera pomoćnika komandanta koledža, koji obuhvata neka interesantna pitanja atomskog rata, pisan je u skladu sa tekućom nastavom koledža u oblasti vođenja atomskog rata.

*

U uvodnom delu ukazuje se na već poznatu činjenicu da je svako novo oružje bilo praćeno promenama u taktici i organizaciji vojske, koje su, s jedne strane, imale da obezbede što efikasniju upotrebu tog novog oružja a, sa druge, da umanje efekat njegovog ubitačnog dejstva na sopstvene trupe.

Atomsko oružje je nesumnjivo postalo stvarnost i u vezi s tim se nameće problem istraživanja puta i sredstava za njegovu efikasnu primenu i potpunu eksploataciju njegovog efekta, a u isto vreme i pronalaženja načina smanjenja efekta i

¹⁾ Brig. general William F. Train, *The Atomic Challenge*, *Military Review*, novembar 1956.

zaštite od takvog oružja koje je upotrebio protivnik.

Da bi se atomsko oružje upotrebilo sa najvećom efikasnošću neophodno je imati:

— poželjan broj raznovrsnog nuklearnog oružja;

— lansirajuća sredstva sa takvom tačnošću koja će osigurati bezbednost sopstvenih trupa i sa takvim dometom da se u svakom momentu mogu obrušiti na cilj koji neposredno utiče na tok operacija;

— sposobnost da se dobiju tačne i blagovremene informacije o protivniku i

— oružane snage i taktiku koja će u potpunosti iskoristiti prednosti koje su stvorene upotrebom nuklearnog oružja.

Mere koje je neophodno preduzeti radi lišavanja neprijatelja prednosti stvorenih njegovom upotrebom nuklearnih oružja, bile bi sledeće:

— do krajnjih mogućnosti smanjiti protivniku atomsku moć, uništenjem njegovih rezervi i slagališta atomskog oružja, lansirajućih sredstava i industrijskih postrojenja;

— lišavanje neprijatelja svih informacija o sopstvenim snagama i

— razvijanje takve taktike i procesa rada koji će smanjiti efekat bilo kojeg protivničkog oružja.

Savremena doktrina Američke armije, koja podvlači rastresitost i pokretljivost trupa — kao važne elemente taktike atomskog rata — pruža mogućnost dubljeg proučavanja i pronalaženja rešenja za nametnute probleme.

No, bez obzira na to što niko ne može tačno reći da li će u nekom budućem ratu atomsko oružje biti upotrebljeno ili ne, činjenica je da će sama opasnost od njegove upotrebe imati velikog uticaja na organizaciju armije i njenu taktiku. Odluka za upotrebu atomskog oružja leži na protivniku.²⁾ Zbog toga je nemoguće pripremati dve vrste jedinica: jedne za borbu u slučaju primene nuklearnog oružja, a druge samo za rat konvencionalnim sredstvima. Organizacija i taktika jedinica

²⁾ Pomalo je čudno gledište pisca da odluka za upotrebu nuklearnog oružja leži na protivniku. To izgleda nije u skladu sa osnovnim strategiskim pogledima Američke armije i mnogim mišljenjima prema kojima će veliku prednost imati ona strana koja prva upotrebi nuklearna oružja.

moraju biti takve da se iste jedinice mogu boriti u oba slučaja.

Kao važni faktori za postizanje uspeha u boju su: smelo i umešno komandovanje trupama, zatim pažljiva procena situacije i procena prednosti sopstvenih i neprijateljskih mogućnosti — zasnovanih na brojnoj i kvalitetnoj prednosti nuklearnog oružja. Uglavnom: elastičnost, ofanzivna stremljenja i hrabro rešavanje svih problema jesu osnove, kako i ofanzivnim, tako i defanzivnim dejstvima i otstupanju.

Mada ratovi mogu biti dobijeni samo ofanzivnim akcijama, armija mora biti spremna i na otstupanje i odbranu da bi kasnije preduzela pobedonosnu ofanzivu. Savremena gledišta u vezi sa otstupanjem uglavnom nisu izmenjena. Cilj otstupanja ostaje isti: da se dobije u vremenu, nanesu neprijatelju gubici, a u zamenu za to mu se mora ustupiti prostor. Međutim, tehnika otstupanja može se u rukama hrabrog i stvaralačkog komandanta radikalno menjati. Ona može doći do izražaja i u upotrebi nuklearnog oružja. U slučaju tesnog angažovanja sa snagama protivnika, upotrebom nuklearnih oružja mogu mu se naneti gubici, zadržati njegovo nastupanje, a sopstvenim trupama može se obezbediti uredno noćno povlačenje. Pored toga, ošamućujući udar atomskog oružja po snagama protivnika može se iskoristiti za odvajanje od njega i povlačenje još u toku dana. Isto tako, upotreba nuklearnih oružja u klancima, defileima i uzanim prolazima (tesnacima) koji se teško obilaze, može zadržati nastupanje protivničkih snaga. Ako u toku otstupanja protivnik primenjuje nuklearno oružje, onda se braniocu, bez obzira na vazдушnu nadmoćnost, neće isplatiti dnevno povlačenje. U tom slučaju neophodno je držanje položaja do pada mraka i povlačenje u toku ograničene vidljivosti.

Što se tiče odbrane, naročita pažnja mora se posvetiti dekoncentraciji, pasivnim odbranbenim merama, upotrebi pokretne rezerve i aktivnim merama bezbednosti. Pitanje *rasturanja snaga* u odbrani sporno je. Jasno je da rasturanje treba da se vrši po frontu i dubini, i to ne samo jedinica već i pozadinskih ustanova; no, pitanje je do kog stepena treba ići. Pešadiski bataljon ili jedinice slične veličine smatraju se osnovnom borbenom jedinicom. Rasturanje bataljona biće ogra-

nično potrebom zajedničke vatrene podrške i postizanja efikasnosti dejstva čitave jedinice. Maksimalna rasturenost, tj. udaljenost između pukova, divizija i korpusa treba da bude tolika da se protivniku ne pruži pogodan cilj. Međutim, rasturanje ne sme biti tako veliko da onemogućuje izvršenje zadatka. Rasturanje snaga uglavnom će zavistiti od zadatka, situacije (uključujući tu i atomsku moć protivnika), terena, mogućnosti individualne zaštite i dr.

*

Vodenje atomskog rata zahteva izvesne promene u pojedinim vidovima odbrane. Otsudna (*poziciona odbrana*) može se organizovati na normalnom i širokom frontu. Odbrana na frontu normalne širine karakteriše se efikasnom vatrotnom podrškom i jakim rezervama koje daju odbrani određenu dubinu i služe za izvođenje protivnapada. Ako želi da izvrši proboj takve odbrane, protivnik mora da masira svoje snage, a u tom slučaju on predstavlja pogodan atomski cilj. Ali, u isto vreme, i tako organizovana odbrana predstavlja koristan cilj za protivnička atomska oružja. Zbog toga se smatra da će u atomskom ratu odbrana na normalnom frontu biti primenjena samo onda kad je po svaku cenu potrebno zadržati neki deo zemljišta ili položaj. Odbrana na širokom frontu mnogo je pogodnija. Snage su više rasturene, a drže se samo važni zemljišni objekti koji se pripremaju za kružnu odbranu. Dok se protivnik prisiljava da ide preko terena koji nije tako važan i masu svojih snaga izlaže udaru nuklearnog oružja, dotle jedinice koje se nalaze u odbrani ne predstavljaju pogodan atomski cilj. Snaga ovakve odbrane leži u snažnim protivnapadima podržanim vatrotnim sredstvima i nuklearnim oružjem. Ali, da bi ta odbrana bila uistinu snažna, moraju se obezbediti sredstva za kontrolu međuprostora, jake snage za protivudar i solidna veza i kontrola.

Pešadiska divizija Američke armije može da izvrši ove zadatke samo do izvesnog stepena. Međutim, da bi ih u potpunosti ispunila, njoj je potrebno: više izviđačkih jedinica, više sredstva za kontrolu neposrednutih međuprostora i više kamiona i tenkova, kako bi se povećala njena pokretljivost. Odbrana na širokom

frontu igraće u budućnosti daleko veću ulogu nego ona na normalnom, jer primorava protivnika na grupisanje snaga i izlaže ga udaru nuklearnog oružja, dok same snage divizije koje se nalaze u takvoj odbrani ne predstavljaju pogodan atomski cilj.

U zaključku o odbrani ističe se da se tri stvari moraju obezbediti: pokretljivost, rasturanje snaga (ali bez preterivanja) i iskorišćavanje sopstvenog nuklearnog oružja. Nije jasno, međutim, zbog čega se uopšte ne ističe ukopavanje ljudstva i materijala, kao jedna od osnovnih mera za sprečavanje gubitaka u slučaju protivničkog napada nuklearnim oružjem. Iz članka se ne vidi da li je to rezultat potcenjivanja ukopavanja, ili preovlađuje shvatanje da se stalnim pokretima protivniku neće pružiti pogodni ciljevi. No, u svakom slučaju jedno je jasno: svaki vid odbrane i svako, pa i najmanje zadržavanje trupa, zahteva — pored rasturanja i niza drugih mera — i obavezno ukopavanje jedinica.

Što se tiče *napada*, ističe se da se buduće ofanzivne operacije neće moći izvoditi kao u Drugom svetskom ratu, već će zahtevati izvesne manje modifikacije kojima bi se postiglo:

— što veće rasturanje snaga, kako bi se smanjio efekat nuklearnog oružja upotrebljenog od strane protivnika;

— povećanje pokretljivosti i brzo eksploataisanje efekta postignutog upotrebom atomskog oružja;

— poboljšanje veze i kontrolnih mera koje nameće rasturanje snaga, pravovremenost dejstva i brzina, i, najzad,

— veća elastičnost u korišćenju prednosti upotrebe sopstvenog atomskog oružja i bolja procena svojih gubitaka usled upotrebe protivničkih atomskih oružja.

Snage koje preduzimaju ofanzivne operacije izlažu sebe riziku koji je za branioca itekako važan. Naime, otpočinjući ofanzivna dejstva, snage napadača moraju izići na otvoren prostor i, radi proboja i savlađivanja dobro organizovane odbrane, grupisati na odlučujućem mestu u pravi čas dovoljne snage i sredstva. Sa tim grupisanjem snaga pojavljuje se jedan od najvažnijih problema atomskog rata. Jer, snage napadača, iako za kratko vreme, ipak svojim grupisanjem na otvorenom prostoru stvaraju veoma pogodan cilj za

nuklearna oružja branioca. No, dosada je to masiranje snaga postizano grupiranjem žive sile, vatrenih sredstava i druge opreme, dok se sada pojavljuje jedna nova mogućnost, a ta je da se vatrom atomskog oružja stvori potrebna nadmoćnost i to u kratkom vremenskom periodu. Na taj način, kroz koncentraciju vatre atomskih oružja postigla bi se ne samo ekonomija snaga, već bi se dobilo i u vremenu, pošto ne bi bilo potrebno da se snage grupišu duže vreme (često danima i nedeljama), kao što je to bilo u Drugom svetskom ratu, i time znatno povećala opasnost od napada braniočevih atomskih oružja.

U svakom slučaju, primena atomskog oružja ne isključuje grupisanje snaga i sredstava, samo bi ono bilo izvedeno na širokom prostranstvu, u rejonima koncentracija, stim da te snage nastupaju prema braniocu velikom brzinom i u zadnjem trenutku, u vidu duboko ešeloniranih kolona, i da odmah posle atomske pripreme pređu u napad. Probijanje kroz odbranu napadnutu nuklearnim bombama mora biti izvanredno brzo, uz obavezno i brzo rasturanje snaga po izvršenom probiju. Za izvođenje takvog napada potrebne su jedinice koje se mogu brzo kretati van puteva, i koje mogu da operativno-taktičku brzinu kretanja objedine sa vatrom i udarom. S druge strane, one treba da raspolažu sa dovoljno sredstava veze, kako bi se obezbedio uvid i kontrola nad jedinicama u toku proboja i kasnije decentralizacije.

Današnja tenkovska divizija Američke armije sposobna je za vođenje takvih operacija, dok se pešadiska divizija mora, kao i u odbrani, ojačavati, kako bi se povećala njena pokretljivost i vatrena moć.

Što se tiče forme manevra koji se može primeniti u napadu, ranije je postojala naklonost za obuhvatima i obilascima; međutim, upotrebom atomskog oružja mogu se u toku nekoliko sekundi stvoriti povoljniji uslovi za izvođenje proboja, nego obuhvata ili obilaska.

Brzina i pokretljivost trupa javljaju se kao osnovni uslovi za postizanje uspeha u atomskom ratu. No, dok tenkovi i pešadija mogu brzo da eksploa-

tišu primenu atomskog oružja u neposrednoj borbi sa snagama branioca, dotle se duboki proboji i zauzimanje objekata u neprijateljskoj dubini mogu postići jedino prebacivanjem trupa vazдушnim putem. U tom cilju mogu se primenjivati vazdušno-desantne operacije, koje se izvode u saradnji kopnenih snaga i avijacije. No, u isto vreme, kopnene snage, sa svojom avijacijom i helikopterskim jedinicama, mogu vršiti ne samo snabdevanje svojih jedinica materijalom i municijom, već helikopterima mogu prebacivati i svoje jedinice u pozadinu branioca. Za primenu takvog načina dejstva najpogodnije su operacije: proboj, forsiranje reka, amfibiske operacije i dr.

Na kraju članka se još jednom podvlači da će rasturanje snaga u atomskom ratu igrati veliku ulogu i da se ono po svaku cenu mora izvoditi. To rasturanje najčešće se može izvoditi u okviru bataljona kao celine ili pojedinih njegovih četa. Međutim, rasturanje ni u kom slučaju ne sme biti na račun izvršenja zadatka, već ono može ići samo do one granice koja obezbeđuje to izvršenje. Preterano rasturanje snaga može dovesti do njihovog uništenja, čak i bez upotrebe atomskog oružja.

Neposrednim međuprostorima mora se pokloniti puna pažnja; protivniku se u najmanju ruku ne sme dozvoliti da se nepaženo probije kroz njih. Protiv snaga koje pokušavaju da se probiju mogu se izvršiti moćni protivnapadi, ili se bar može preduzeti blagovremeno povlačenje rasturenih jedinica, kako bi se izbeglo njihovo okruženje.

U zaključku članka se još jednom podvlači da je cilj atomskog rata uništenje neprijateljske žive sile i da između taktike vođenja odbrane i napada mogu postojati manje razlike. No, svaka od njih mora bazirati na rasturanju snaga, pokretljivosti i elastičnosti. *Napad* će se karakterisati brzom eksploatacijom efekta atomskog oružja i dubokim prodorom na širokom frontu. *Odbrana* će se više karakterisati pokretljivošću snaga, nego čvrstim držanjem položaja.

Major H. R. Kurz: VOJNI ŠTAB

(njegov istoriski razvoj, oblik i funkcija)

Problem rukovođenja u armiji vrlo je složen i delikatan. O njemu se raspravlja i u svim nevojnim organizacijama, a rešenja o sistemima rukovođenja vrlo su različita u pogledu načina realizovanja izvesnih načela oformljenih u toku istoriskog razvoja vojnih organizacija. Stoga se i pisac ovog članka¹⁾ u uvodu zadržava na objašnjenju načina rukovođenja kao odrazu društvenog sistema, prilagođenog specifičnim vojnim potrebama. On smatra da savremena nauka o rukovođenju u privrednim pogonima, u pogledu organizacije, bazira na načelima koja se ističu pri organizaciji rukovođenja državom, crkvom i armijom, pri čemu su načela primenjena u armiji bitna. Dok se organizacija rukovođenja državnom upravom u toku istoriskog razvoja menjala, a crkva obuhvatala samo deo društvenih klasa, razvoj organizacije rukovođenja u armiji isticao je jasna načela i »začudujuću internacionalnost«. Zato je i prirodno što se organizacija rukovođenja u privrednim sektorima u prvom redu razvija u pravcu primenjene organizacije u armiji, bazirajući na iskustvima dobivenim kod svih armija.

*

Pisac podvlači da je najjednostavnija i osnovna forma *hijerarhiska* organizacija rukovođenja, u kojoj su jasno određene nadležnosti svih organa u svim stepenima i funkcionalnim dužnostima, ostvarujući ujedno u najvećem stepenu jedinstvo u rukovođenju. Negativna karakteristika ove organizacije ogleda se u izvesnoj smanjenoj ekspeditivnosti zbog krutog pridržavanja »službenog puta« i nedostatka specijalizacije u pojedinim sektorima rada. Broj komandnih veza pri ovom rukovođenju je ograničen, a hijerarhiska organizacija zahteva rukovodioce visoke spreme, dobro upoznate sa problematikom svog delokruga rada. Zbog složenosti i raznolikosti poslova, za pravilno rukovođenje potrebno je imati odgovara-

juće pomoćnike, jer jedno lice danas ne može da savlada savremenu problematiku. Stoga se u armijama pojavljuje pomoćni — savetodavni organ koji obrazuje štab komandanta — odnosno komandu. Pojavom komande, pored već pomenute vertikalne hijerarhiske linije rukovođenja, pojavljuje se i jedna horizontalna linija za rukovođenje u samoj komandi.

Pored ove hijerarhiske potčinjenosti, u vojnim organizacijama postoji i stručna potčinjenost koja može imati i negativnih posledica zbog pojave dvojnosti u rukovođenju.

Završavajući načelna razmatranja o odnosima starešina u rukovođenju pisac prelazi na prikazivanje istoriskog razvoja organa rukovođenja kroz vekove i epohe društvenog razvoja. Pri tome ističe da su, pri analizi razvoja rukovođenja, termini za pojedine pojmove i razne organe kroz istoriju bili različiti i da se pojavila izvesna neskladnost u značenju termina koja se ne može otkloniti, jer ne postoje ozbiljni naučni radovi koji bi dokumentovali pravo značenje ranijih i sadašnjih termina u problematici rukovođenja. Ni za termin »štab«, u pogledu nastanka ovog izraza, nije nađena verodostojna osnova.

Pratčenjem razvoja vojnih organizacija kroz istoriju (ukoliko je to moguće) uočava se da su vojskovođe i komandanti uvek težili da sebi olakšaju rukovođenje korišćenjem potrebnih pomoćnika i saradnika. Takve tendencije pojavile su se još kod Persijanaca, Grka, Spartanaca i drugih — pri rešavanju raznih operativnih i administrativnih zadataka. Aleksandar Veliki nije pridavao veliki značaj pomoćnicima, jer je lično učestvovao u bitkama, ali je ipak koristio izviđače, geografe, organe za snabdevanje i dotur, meteorologe, prevodioce i dr., koji su bili neposredno pod njegovim uticajem.

U doba Rimljana su pojedini tribuni bili neka vrsta pomoćnih organa koji su legatima olakšavali u izvesnoj meri rukovođenje legionima. Julije Cezar je usavršio organizaciju pomoćnih organa za rukovođenje vojskom uvođenjem organa za snabdevanje (kvestora), za pravno-sudske poslove (*Cohor pretoria*), za poslove utvrđivanja (*Praefectus fabrorum*), za izviđanje i prikupljanje podataka (*Consortium*),

¹⁾ Major H. R. Kurz: Der militärische Stab, *Allgemeine schweizerische Militär — Zeitschrift*, avgust, septembar i oktobar 1956.

ličnih sekretara i drugog potrebnog osoblja. U ovoj organizaciji očitavaju se već određene funkcionalne dužnosti sa odgovarajućom podelom rada po pojedinim sektorima vojne delatnosti.

U Srednjem veku je rukovođenje bilo izraženo individualnošću ritera koji nisu bili vojskovođe već borci. Tadašnja vojska sastojala se od većeg broja individualnih lica koja nisu deystvovala u određenim taktičkim jedinicama, već kao posebni borci.

Prve jedinstvene vojne organizacije pojavljuju se u najamničkim vojskama XVII veka. Četa postaje osnovna jedinica i njen komandir ima kao pomoćnike 2 zastavnika, 1 vodnika i *Maréchal des Logis*. Filip de Klev je vojnu organizaciju proširio na stepen puka i komandantu predvideo kao pomoćnike: ratne savete, organe za obračunske poslove, za snabdevanje, za uređenje stanovanja, za artiljeriju, sanitet, naoružanje, rušenje, adutant-ske i druge poslove. Iako su ovi organi postojali radi olakšavanja rukovođenja, ipak se još ne može govoriti o nekoj organizaciji štabova, jer su pojedini stručni organi odgovarali za tačno određene zadatke i nisu predstavljali neku organizacijsku celinu.

U vremenu do Francuske revolucije, Švedska je pod Gustavom Adolfom postala vodeća vojna sila XVII veka. Karakter ratova njegove epohe zahtevao je izvesno usavršavanje vojne organizacije, a s tim u vezi, i rukovodećih organa. U organizaciji vojske normirani su sastavi jedinica, izvršena je njihova trojna podela, a komandantima svih stepena dodeljen je određen broj pomoćnih organa za rukovođenje — po određenim sektorima rada. Naročiti značaj imao je *generalkvartirmajstor*, koji je bio odgovoran za snabdevanje i dotur, za organizovanje marševanja i stanovanja.

U Velikoj Britaniji je organizacija rukovođenja pod Kromvelom bila jasna kopija švedske organizacije. Tek u XVIII veku pod Marlborouom usavršavana je organizacija vojske stvaranjem samostalnih brigada. U ovo vreme pojavljuje se prvi put termin *staff* (štab) kada se u proklamaciji od 1781 godine govori o *staff of the army*.

U Francuskoj, počev od XV veka, razvijala se i usavršavala vojna organizacija, a Rišelje je organizovao pod Lujem XIII vojsku takođe po primeru Švedske.

Dalji razvoj francuske vojske usledio je pod Luvoaom, koji je ostvario nove organe u hijerarhiskoj strukturi vojske oformljavanjem organa u rukovođenju — *Etats-majors*. Ova se organizacija održala u francuskoj vojsci i za vreme Buržoaske revolucije i u svojoj osnovi sadrži sve one komponente koje će se kasnije pojaviti u organizaciji savremenih štabova.

Dalje usavršavanje vojne organizacije i organizacije rukovođenja, od XVIII veka, pripada Pruskoj.

Još u Tridesetogodišnjem ratu Pruska je sledila primeru Švedske. Godine 1650 *veliki Kurfirst* stvara tzv. *generalkvartirmajstorski štab* koji rešava zadatke po sektorima inženjerskih poslova, organizovanja marševa, izbora logora i utvrđenih položaja. Fridrih Veliki, koji je lično pripremao i vodio operacije, koristio je organe štaba samo za sporedne zadatke.

U Austriji je princ Eugen, 1697, u zvaničnoj prepisci utvrdio organizaciju rukovođenja određenim brojem pomoćnih organa i njihovim funkcionalnim dužnostima.

U Italiji je već 1655 u pijemontskoj vojsci organ rukovođenja nazivan *Corpo Reale di Stato Maggiore*.

U Rusiji se štab kao organ rukovođenja pojavio još u vreme Petra Velikog, ali tek pod Katarinom II, 1763, *generalkvartirmajstorski štab* postao je stalni organ rukovođenja.

*

Za vreme Buržoaske revolucije izvršena je u Francuskoj reorganizacija organa rukovođenja i kod armija i divizija (već za vreme rata) i postavljeni su šefovi *d'état-majors*, te se namesto štabova rodova pojavljuju trupni štabovi sa odgovarajućim organima za obavljanje poslova po svim sektorima rada u komandama armija i divizija. No, odnos Napoleona prema štabu umnogome je ličio na onaj Fridriha Velikog. Napoleon priprema, sprovodi operacije, vlada vojnom problematikom u celini i detaljima, sam donosi odluke i najpreciznije diktira svoje zapovesti. On nema ni savetnika ni prave saradnike, već samo *izvršioce* — u cilju otpravljanja tehničkih i administrativnih poslova. Čak i sam Bertije (kao načelnik štaba) bio je samo šef biroa, obavljajući čisto administrativnu funkciju. Napoleon je oficire svoga štaba slao u trupu, sma-

trajući da su tamo korisniji. No, i pored toga, štab iz Napoleonovog doba predstavljao je aparat i organ za rukovođenje, istina, ne u savetodavnom smislu, već isključivo kao organ za tehničko sprovođenje donetih odluka.

U Pruskoj je pukovnik Masenbah razradio nov organizacioni plan i uputstvo za pruski generalkvartirmajstorski štab, kojim je štab dobio ustaljenu organizacionu formu. Štabovi se dodeljuju komandantima kao stalni pomoćni organi, no ne samo kao organi komandanta, već i komandé. Ova nova organizacija nije otklonila katastrofu iz 1806, ali se u to vreme pojavljuje Sarnhorst, koji je preuzeo na sebe reorganizaciju vojske. Godine 1806 predložio je formiranje stalnog *generalštaba armije* sa 4 odeljenja: za strategiju i taktiku, za poslove u armiji, za artiljeriju i municiju i za snabdevanje. Predlog je delimično usvojen i uveden je naziv *generalštab* — u vezi sa novom unutrašnjom strukturom armije i formiranjem divizija združenog sastava.

U ratovima 1813—1815 priviplot se u pruskim armiskim grupama pojavljuju načelnici štabova kao značajni savetnici i saradnici svojih komandanata, koji su u početku sačuvali i svoju anonimnost. Tek su kasnije postala poznata njihova imena kao Sarnhorst, Gnajzenau, Bojen i dr. Gnajzenau je u koncepciji organizacije rukovođenja došao na misao o zajedničkoj odgovornosti komandanta i načelnika štaba, što je dovelo do toga da je prilikom izvesnih neslaganja u rešavanju problema načelnik štaba mogao neposredno (mimo svog komandanta) dostaviti otvoreno pitanje načelniku glavnog generalštaba. Ovo predstavlja temelj na kome se razvila poznata generalštabna hijerarhija u Nemačkoj armiji, karakteristična po metodi rukovođenja.

U Austriji je Nadvojvoda Karlo (1801) dao generalštabu organizacionu formu i strukturu pri čemu je generalkvartirmajstorski štab predvideo kao organ vrhovnog komandanta, a generalštab kao pomoćni organ komandanata nižih stepena. Radecki je 1811 predlagao da načelnik štaba bude potčinjeni organ komandanta sa određenim zadatkom — ostvarenja odluke komandanta i snošenja odgovornosti za izvršenje izdatih naređenja.

Organizacija britanskog *glavnog štaba* u ratovima revolucije nije pokazala neke

nove forme. Glavni štab Velingtona imao je 3 organa, među kojima je načelnik štaba imao vrlo skućenu delatnost. Slično Napoleonu, Velington nije želeo posebnog načelnika štaba, a iz tradicionalnih razloga nije se mogla razvijati ma kakva forma štabne hijerarhije.

U toku ratova Francuske revolucije u Rusiji je sprovedena izvesna reorganizacija u sistemu rukovođenja u kojoj je i Gnajzenau imao svoj uticaj. Ruski veliki generalštab bio je potčinjen generalkvartirmajstoru i predstavljao je samo jedno odeljenje u ministarstvu rata, dok su u trupnim komandama postojali štabovi sa načelnikom štaba na čelu.

Pruski oficir fon Štojben je 1763 uveo tadašnju prusku organizaciju rukovođenja u Američku armiju, a 1775 je Vašington sproveo reorganizaciju vrhovnog rukovođenja u armiji prema francuskim i britanskim koncepcijama.

U XIX veku Pruska je prednjačila u razvoju organizacije rukovođenja. Izdvajanjem generalštaba iz ministarstva rata položaj generalštaba se jako učvrstio i podelom na glavni i trupni generalštab središta je i opšta organizacija rukovođenja i njenih organa. Poseban značaj ima razvoj pruskog generalštaba za vreme Moltkea. Dok je još za vreme Danskog rata (1864) uticaj generalštaba u rukovođenju bio neznatan (u toku rata je ostao u Berlinu), već 2 godine kasnije proširen je njegov delokrug rada i pojačana njegova samostalnost i uticaj, te je 1870 njegov dalji razvoj bio uglavnom završen.

Otkada je Fridrih Veliki lično vodio svoju armiju, Hoencolerni su težili da budu i vrhovni komandanti. Ovo im je moglo uspevati, ako su imali odgovarajuće stručne i savetodavne organe, posebno u ličnosti načelnika glavnog generalštaba. Kroz ovakav sistem rukovođenja generalštab nije bio samo savetodavni i koordinirajući organ, već rukovodeći, što je doprinelo stvaranju karakteristične štabne hijerarhije kroz sve stepene u rukovođenju. Za Moltkea generalštab nije predstavljao neku instituciju vlasti, već jednu organizaciju naročito osposobljenih organa za ostvarenje koordinacije i jedinstva u rukovođenju, s tim da šef štaba bude samo savetodavni organ.

Bronsart fon Šelendorf je 1875 priviplot obradio problematiku generalštabne službe, koja je drugim armijama služila kao

merilo za dalji razvoj i organizaciju rukovođenja.

Francuski generalštab je u XIX veku pretrpeo nekoliko reorganizacija, među kojima i formiranje generalštabnog korpusa (1818), sa ciljem da određeni broj oficira bude stalno sa službom u generalštabu.

U Austriji je generalštab bio potčinjen ministru rata i dvorskom ratnom savetu. Posle rata 1866 sprovedena je reorganizacija u rukovođenju i generalštab je bio potčinjen neposredno monarhu.

U Velikoj Britaniji je došlo do šire reorganizacije u rukovođenju u armiji tek na osnovu stečenih iskustava u Krimskom i Burskom ratu. Od uticaja su bila teoriska razmatranja ove problematike od strane Vilkinsona, izložena u *Staffmanual*-u od 1912.

U Americi je dalji razvoj organizacije rukovođenja bio uslovljen iskustvima iz Secesionog i Špansko-američkog rata, kao i borbama na Filipinima, bližeći se francuskom sistemu.

Pri izbijanju svetskog rata 1914/18 organizacija rukovođenja u svim armijama bila je završena, a naknadne promene bile su samo formalne, dok su načela za organizaciju štabova ostala nepromenjena. Međutim, potrebno je ukazati na izvesne pojave u metodu rukovođenja koje su se pojavile u Prvom svetskom ratu u Nemačkoj. Car je samo formalno bio vrhovni komandant nemačke armije, a načelnik generalštaba je bio njen stvarni komandant. I kod grupa armija i armija komandanti su formalno bila lica carske ili plemićkih porodica, koja nisu bila sposobna za rukovođenje odgovarajućim delovima armije, pa su opet njihovi načelnici štabova bili glavni rukovođeci organi. Zbog ovakvog stanja (koje su trupni oficiri nazvali *Generalstabswirtschaft*) štab je sebi prigrabio veća prava i vlast, što je dovelo do ozbiljnih nesuglasica sa komandantima jedinica. General Fuler je ovu pojavu naročito okarakterisao kao opasnu hegemoniju štabnih organa. Značaj koji su i sile Antante pridavale ovoj posebnoj kasti štabnih oficira u Nemačkoj opaža se i u odredbama Versajskog ugovora, po kojima je njihova delatnost zabranjena. General fon Sekt je ponovo oživeo načela organizacije rukovođenja koja je bio postavio Moltke, tj. da načelnik štaba predstavlja savetodavni organ komandanta.

U toku Drugog svetskog rata generalštab u Nemačkoj bio je samo pomoćni organ, bez posebnih prava.

Interesantno je ukazati i na razvoj organizacije rukovođenja u Američkoj armiji. Do 1942 postojala je poznata klasična organizacija rukovođenja. Nastala reorganizacija otpupa od prvobitnog sistema, jer štabove zamenjuju posebne komande potčinjene stručnjacima (na primer, komanda *Air-Force*, *Ground-Force*, *Service-Force* i dr.).

Posle ovog kratkog pregleda istoriskog razvoja organizacije rukovođenja i organa štaba pisac iznosi principe vojne organizacije štaba u vezi sa zadacima i odnosa štaba sa organima komande.

Citirajući izlaganje Klauzevica da: »Generalštab treba da oformljuje odluke komandanta u vidu zapovesti i ne samo da ih dostavi trupama, već i da razrađuje sve potrebne detalje za ostvarenje odluke«, pisac smatra da se ovom definicijom utvrđuje delokrug rada štaba, ali se ništa ne kaže o odnosu štaba prema komandantu, drugim organima u komandi i potčinjenima i pretpostavljenima. Prema mišljenju pisca, štab je organ rukovodstva sa zadatkom da raste-reti komandanta u određenim poslovima i da preduzima sve mere za ostvarenje komandantove volje, tj. štab predstavlja instrument za ostvarenje *jedinstva u rukovođenju*. Ne može se tačno reći šta treba da radi komandant, a šta štab, jer je to stvar ličnih karakternih osobina, temperamenta i stepena međusobnog poverenja ličnosti. O tome ne govori nijedna odredba štabnih službi armija.

Štab treba da sprovodi sve ono što je u interesu ostvarenja odluke, da počinso predloge i radi sve poslove koji spadaju u njegovu nadležnost. Sve odluke operativnog značaja, rešavanje problema nastave i važna personalna pitanja, moraju biti isključivo stvar komandanta. Štab može da po ovim pitanjima samo podnosi predloge. Kada je komandant doneo odluku, štab treba da preduzme sve tehničke i organizacione mere radi ostvarenja odluke, tako da postane »tehničar komande«. Specifične okolnosti i lični međusobni odnosi utičaće na princip u rukovođenju da komandant odlučuje *šta*, a štab da rešava *kako* će se tehnički ostvariti komandantova volja.

Pored pomenutih zadataka, komandant ima i posebne dužnosti; naprimer, kon-

trola sprovođenja i izvršenja donete odluke je lična stvar komandanta, i u cilju očuvanja jedinstva u rukovođenju on treba da bude vrlo obazriv u prenošenju eventualnih ovlašćenja. Rukovoditi znači izvršiti kontrolu, a ko ovo od sebe otuđuje, gubi i osnovna prava u rukovođenju. U kontroli treba razlikovati koordinaciju delatnost koja spada u nadležnost štaba.

Zadaci štaba jesu: dokumentacija i orijentacija komandanta i saradnja u planiranju; tehničko izvršenje i realizacija odluke; sadejstvo sprovođenjem koordinacije i kontrole po određenim sektorima rada i rešavanje pitanja prema određenom delokrugu rada i nadležnosti.

Rešavanje ovih zadataka uslovljava, pored pozitivnih karakternih osobina, stručnost, intelektualnu i tehničku spremu, specijalno osposobljeno ljudstvo i organe. Štab mora, kao i komandant, da bude upoznat sa svim pitanjima koja treba rešavati, i zato je on organ koji učestvuje u misaonom procesu komandanta. Štab je sve i u isto vreme nije ništa; ništa, zato što je njegova delatnost potčinjena autoritetu komandanta, a sve, jer se bez njega ne može ostvariti pravilno rukovođenje.

Što se tiče odnosa između komandanta i štaba, pisac ističe da u njima mora da postoji najveća harmonija. Načelnik štaba mora posedovati poverenje komandanta i zbog toga komandant obično sam bira tu ličnost. Načelnik štaba je ustvari deo komandanta i ne može da bude njegov zamjenik. Istina je da će u slučaju odsutnosti komandanta biti celishodno da ga zastupa načelnik štaba, jer on najbolje poznaje problematiku komande, pa i namere samog komandanta. No, to treba da bude samo privremena mera, jer pravno gledano, načelnik štaba je organ komande. Posebno je pitanje uloge načelnika štaba kao savetodavnog organa, koja će biti značajnija ukoliko je on veći stručnjak. Načelnik štaba ima pravo da svoje predloge podnosi komandantu. No, u slučaju da se ne slaže sa komandantovim mišljenjem, treba da se povinuje njegovoj odluci i da je smatra kao zapovest, preduzimajući sve mere za njeno što bolje ostvarenje. Komandant će sa svojim načelnikom štaba raspravljati o svakom problemu. Iz toga proizlazi i pitanje odgovornosti koja je nedeljiva, jer je i pravo komandovanja nedeljivo. Načelnik štaba sprovodi sve

potrebne mere za realizaciju odluke »po naredenju komandanta«, što znači da komandant snosi punu odgovornost, pa i za rad štaba i komande u celini. Jasno je da i štab snosi odgovornost — kao i svaki organ komande — u svom delokrugu rada, ali je ona interna, tj. samo u odnosu na komandanta. Potrebno je pomenuti da načelnik štaba ima i svoju komandnu funkciju u samom štabu, prema određenoj nadležnosti, te snosi i odgovornost za rad svih organa štaba.

U daljem izlaganju pisac razmatra podelu i rad štaba u raznim stepenima jedinica, a pod *štabom* podrazumeva organizacioni skup pomoćnih organa za rukovođenje. Osoblje štaba, sa posebnom stručnom spremom za obavljanje svih štabnih poslova, predstavlja koordinacione i dinamične snage štaba i komande.

Štabovi su u svim armijama slični po svojoj unutrašnjoj strukturi, a podela rada je skoro svuda istovetna. U savremenim armijama postoji težnja da se formiraju *istaknuti štabovi* za neposredno rukovođenje operacijama. Svoje mišljenje u tom smislu izneo je general Paton u svojim memoarima. Pisac pominje još i postojanje ličnih i zajedničkih specijalnih štabova sa određenim ulogama i funkcijama.

Prelazeći na razmatranje budućih perspektiva u daljem razvoju organizacije rukovođenja i štaba, pisac se oslanja na reorganizaciju vojnog rukovođenja u Američkoj armiji od 1942, kao i na mišljenje Alvina Brauna iznetu u knjizi *The Armor of organization*, u kojoj tvrdi da su štabovi preživeli organi i da predstavljaju negaciju svake savremene organizacije rukovođenja.

Američki privredni teoretičar Braun smatra da se osnovni princip svake organizacije ogleda u tome što posebni stručni saradnici dobijaju izričita prava u pojedinim sektorima delatnosti, stim da snose i punu odgovornost za svoj rad; pritom su njihove pojedine funkcionalne dužnosti jasno propisane i ograničene. Svaka racionalna organizacija treba da teži izvesnoj decentralizaciji i u vezi stim i jasnoj specijalizaciji. U vojnoj organizaciji, naročito kod štabova, obično se ne prenosi odgovornost na niže organe i ne shvata dovoljno potreba za specijalistima na pojedinim funkcionalnim dužnostima. Braun smatra da komandant koristi grupu amorf-nih lica kao štab, umesto da dà zadatke

koje sam ne može da reši posebnom saradniku, koji će ih u celosti samostalno rešavati. Komandant, koji je inače preopterećen svojim dužnostima, nema potrebe za savetodavnim organima u cilju rešavanja svojih sopstvenih zadataka, već treba da ima mogućnosti da izvesne zadatke u potpunosti preda jednom stručnom licu koje će biti odgovorno za njihovo izvršenje i tako olakšati rukovođenje u celini. Komandantu su, svakako, potrebni izvesni pomoćnici i savetnici, ali ono što on ne može lično da rešava, ne treba da ostavi štabu, već treba da prenosi na posebne stručne organe.

U svim armijama postoji rukovođenje po hijerarhijskoj — vertikalnoj liniji, na osnovu propisanih dužnosti, prava i nadležnosti. Štab predstavlja organ komande koji se nalazi van rukovođenja po vertikali i ne vrši komandnu funkciju. Braun zaključuje da će organizacija rukovođenja u armiji biti savremenija kada se budu eliminisali štabovi u dosadašnjim tradicionalnim klasičnim funkcijama.

Pisac smatra da je Braun teoretičar i da njegova razmatranja ne odgovaraju u svim prilikama i praksi u armiji, tako da su mu zaključci vezani za problematiku rukovođenja kod velikih armija. Invazija u Normandiji, operacije prema Japanu, vazdušni most za Berlin itd. su operacije ogromnih razmera, koje se ne mogu uporediti sa »normalnim« prilikama. Ovakvi veliki poduhvati umanjili su značaj jedne ličnosti u rukovođenju, koja i dalje ima prvostepenu ulogu. Akcije velikih armija postale su organizaciona ostvarenja u kojima se izražava težnja za najvećom specijalizacijom u pojedinim sektorima rada. Ipak, teoriske postavke Brauna mogu imati odgovarajući značaj. Štab je danas organ koji bazira na univerzalnosti komandanta. Suština postojanja štaba ogleda se u tome što se smatra da komandant sve zna i može sve da reši. Međutim, u današnje vreme to se ne može u potpunosti ostvariti (zbog uticaja vremena i prostora), te se komandantu pridaje aparat koji ustvari predstavlja proširenje njegove umne i fizičke delatnosti, jer, ono što štab uradi, radio je komandant kao jedino odgovorno lice za celinu.

U današnje vreme ne može se izbeći činjenica da komandant ne može u potpu-

nosti sam savladati sve probleme, jer je armija postala vrlo složen mehanizam i samo ličnosti vanrednih sposobnosti mogu u savremenoj problematici pravilno rukovoditi. Pisac smatra da štab u suštini predstavlja nešto neprirodno, jer je izražen u veštačkoj konstrukciji organa, u kojoj postoji mogućnost pojave dubokih suprotnosti u shvatanjima, a ove se mogu prebroditi samo strogom disciplinom koja vlada u armijama. Izgleda da bi bilo prirodno kada bi se komandant rasteretio i oslobodio onih zadataka koji nemaju neposrednu vezu sa njegovim delokrugom rada, tj. koje ne može sam da rešava. Rasterećenje koje se sproviđi sredstvom štaba bilo bi potpunije kada bi se odgovarajućim ovlašćenjima prenelo izvršenje izvesnih zadataka i odgovornosti na posebne organe. Ovim ne bi trpelo jedinstvo u rukovođenju, a međusobna koordinacija može biti ostvarena u svako doba.

Pitanje organizacije štaba postalo je danas aktuelno naročito u posebnim sektorima materijalnog, tehničkog i administrativnog poslovanja. U ovom pogledu postavlja se i pitanje *univerzalnosti* komandanta.

Kako može, naprimer, komandant da odgovara za rad u sanitetu, veterini, odbrani od ABH dejstva i dr. ako nije stručan i po tim pitanjima? Isuviše je rasprostranjeno mišljenje da su starešine u praksi univerzalne i da mogu biti postavljene na upražnjene položaje bez obzira na njihovu stručnost. Raznovrsnost zadataka u savremenom ratu zahteva vrlo složeno rukovođenje i posebne stručnjake za rešavanje problema u pojedinim sektorima rada.

Pisac smatra da će se razvoj budućih organizacionih formi u rukovođenju udaljiti od klasičnih shvatanja ne samo u teoriji, već i u praksi, te će šira analiza ovog problema ukazati na nove puteve; jer, savremeni rat zahteva široku i do krajnosti prostudiranu organizaciju rukovođenja. Organizacioni problemi dobijaju sve veći značaj i osnovna načela za buduću organizaciju rukovođenja biće izražena u prenošenju zadataka i kompetencije na posebne stručne organe, sa detaljno određenim funkcionalnim dužnostima.

Pukovnik Frank Kovalski-mlađi: RAZVOJ KOMANDOVANJA KROZ DECENTRALIZACIJU¹⁾

U članku se razmatraju mere, preduzete u Američkoj armiji, koje treba da omogućе veću samostalnost i inicijativu komandnog kadra u rukovođenju potčinjenim jedinicama. Pisac članka, koji se sada nalazi na dužnosti komandanta Komandno-upravne škole u Foru Belvoar, Virđžinija, napominje da se pre godinu dana u foru Džekson, Južna Karolina, pojavila prva organizacija u trupi bazirana na sistemu samostalnog planiranja, budžetiranja i odgovornosti. Sem toga, od 1 oktobra 1956 svi organi I stepena trebalo je da pređu na nov način rukovođenja, kome je dato ime Vojno-komandno-upravni sistem. Postepenim prelaskom na ovaj način finansiranja završio bi se period neposrednog snabdevanja u Armiji.

Rukovodiocima, kojima je povereno uvođenje novog sistema, ostavljeno je pravo široke decentralizacije i u pogledu postavljanja komandnog kadra. Na taj način omogućeno je pravilno ocenjivanje, nadgledanje i kontrola potčinjenog kadra, dok će rukovodioci biti samostalni u pogledu upotrebe i rukovanja fondovima za materijalno obezbeđenje svojih jedinica. Tako budžet postaje instrument njihove odluke na bazi stvarnih potreba. Pritom pisac navodi reči generala Roberta Vuda, koji smatra da su sistemi važni, ali da su ljudi još važniji. Ovo stoga što, čak i u dobrom sistemu, treba naći ljude koji će ga pravilno sprovoditi. U protivnom, samopouzdanje i inicijativa postepeno će popuštati, a organizacija će se ponova pretvoriti u birokratiju. Postavlja se pitanje šta treba učiniti da se kod komandanata sačuva samopouzdanje i inicijativa u radu.

Pisac smatra decentralizaciju kao najbolje obezbeđenje od »neodgovorne« birokratije. No, nije dovoljno samo narediti decentralizaciju. Nju treba najpre razumeti, pa tek onda sprovoditi. U vezi s tim, on navodi jedanaest uslova koji će obezbediti razvoj komandnog kadra kroz decentralizaciju.

Određivanje jasne granice odgovornosti, prava i nadležnosti. Mada je odgo-

vornost tačno propisana, u pogledu nadležnosti komandant često nije u mogućnosti da izvrši svoj zadatak. Jasno je da je on odgovoran svom pretpostavljenom za sve što je naglašeno i u vezi sa zadatkom, te se stoga ova odgovornost ne može preneti na potčinjene. Pravilske odredbe nedvosmisleno predviđaju: »Komandant je odgovoran za sve ono što njegova jedinica učini ili propusti da uradi«. Međutim, uz odgovornost komandanta treba da idu i njegova prava. Najvažniji elementi vlasti su pravo komandovanja i pravo odlučivanja, a oba su zasnovana baš na decentralizaciji. Prirodu i veličinu prenete nadležnosti potrebno je odrediti još pri postavljanju zadataka, a komandant ne može biti odgovoran za ono što propisom nije predviđeno.

Inicijativa za uklanjanje nejasnih odredaba treba da potekne od vrha. Nije dovoljno samo postaviti organizacionu šemu, jer je ona često jasna, već iz organizacione strukture treba ukloniti sve dvosmislenosti. Mnogi štabni oficiri često uzurpiraju prava komandanta i posređuju kod potčinjenih rukovodilaca, a to se može izbeći samo striktno postavljenim odnosima i obavezama. Da bi se obezbedila stvarna decentralizacija, više komande moraju insistirati na tome da se pravilno shvati smisao za odgovornost, pravo i nadležnost.

Potsticanje poverenja i pouzdanja kod komandanata. Samopouzdanje i inicijativa treba da preovladaju u armiji. Oni se ne mogu održati ako su komandanti izloženi stalnim proveravanjima od strane štabnih oficira. Bez poverenja u potčinjene i njihovu sposobnost za donošenje pravilnih odluka nema decentralizacije. To poverenje mora biti sprovedeno kroz čitavu armiju, i ukoliko je ono veće, utoliko izaziva kod potčinjenih i veći stepen odgovornosti.

Komandanta treba ceniti prema postignutom uspehu. Ovo je opšte prihvaćen princip u svakom poslu, a od posebnog je značaja u borbi, ali je pritom nezgodno to što se uspeh ne ističe kao što se to radi u borbi. Organi koji vrše obilaske ne gledaju šta je i koliko urađeno, već kako je urađeno. Pretežno se ispituje kako je komandant koristio svoje osoblje, a ne šta je njime postigao.

¹⁾ Command Development Through Decentralization, by colonel Frank Kowalski, Jr., — Army, septembar 1956.

Stoga je potrebno ceniti ne samo kako je nešto učinjeno, već i šta je učinjeno, a to se u vojsci može sprovesti. Na osnovu vojno-komandno-upravnog sistema zadaci su podeljeni po granama. Planovi ovih grana (struka) i njihovo finansisko poslovanje obezbeđeni su samim postavljjenjima. Predložene planove i budžet pregledaju više komande i, ako su razložni, za njih se obezbeđuju odgovarajući fondovi. Kada se komandantu odobri utrošak ovih fondova, dovoljno je samo ceniti rezultate koje je postigao, a ne pratiti tok trošenja.

Pravo donošenja odluke treba preneti na onog komandanta koji je najbliži mestu izvršenja akcije. Ovo je potrebno, ako ne iz drugih razloga, a ono zbog usavršavanja rukovodilaca u pogledu komandovanja. Organizacija i rukovođenje mirnodopskom armijom moraju biti saobraženi ratnim zahtevima, a rukovodiocima treba pružiti priliku da misle onako kako će se od njih zahtevati da rade u nuklearnom ratu. U takvoj će borbi koncentracija biti svedena na minimum, a to znači da će snage biti podeljene na veći broj samostalnih i skoro nezavisnih jedinica. Stoga će komandanti morati da pokažu mnogo više inicijative nego dosada. Inicijativa se može razvijati sama od sebe. Što se u miru donese više odluka na nižem stepenu komandovanja, to će u ratu biti više sposobnih rukovodilaca. Ako komandanti treba da pri donošenju odluke konsultuju viši štab, onda tu nema decentralizacije. Prema tome, samostalno donošenje odluka treba da bude što šire.

Prenošenje nadležnosti treba izvršiti tako da potčinjeni oseća slobodu pri odlučivanju. Izvesna vlast ne može se i preneti na potčinjenog i istovremeno zadržati kod pretpostavljenog. Nije to decentralizacija kad akciju sprovodi potčinjeni, a njome istovremeno upravlja pretpostavljeni.

Oni koji sprovode decentralizaciju moraju shvatiti da ljudi greše i da će greška biti. Ali to ne znači da rukovodiocne treba učiti i pružiti im priliku da odlučuju. Možda će, usled veće decentralizacije, biti i više grešaka, ali će greške koje su učinile niže starešine manje koštati nego one koji su učinili visoki rukovodioci. Stoga će skup svih individualnih i pravilno donetih odluka imati veću vrednost za armiju nego jedno naređenje koje će važiti za sve.

Čim se odredi zadatak, utvrdi odgovornost i prenese nadležnost na izvršioca, pretpostavljena komanda je dužna da obezbedi ljude, novac i materijalna sredstva. Ako ova materijalna sredstva nisu obezbeđena, mora se dozvoliti nižim komandantima da izlože svoje gledište i iznesu stvarnu situaciju višoj komandi, pa čak ih treba i pozivati da sarađuju kod planiranja zadatka. Ako pretpostavljena komanda nije obezbedila potrebna materijalna sredstva, ona mora biti spremna da primi na sebe odgovornost za eventualni neuspeh. Ako se zadatak mora menjati, treba izvršiti izmene i u planiranju ljudstva, novca i materijala. Pri izboru ljudstva komandant treba da je isto toliko elastičan kao u rukovanju fondovima. On mora imati potpuno određene ruke i pravo da prihvati ili odbije ponuđeno osoblje. Ukoliko troškovi osoblja premašuju komandantove fondove, on će biti nadležan da odluči koje će osoblje prihvatiti a koje odbiti. Prema tome, od njega ne treba tražiti da primi nekorisnog oficira, vojnika ili građansko lice, jer je njegovo pravo da otpusti prekobrojne i nekorisne. Ukoliko bi viša komanda tražila da se nesposoban oficir ili vojnik uzme u obzir, takvu osobu treba staviti na raspolaganje. Načelno je komandant odgovoran za uspeh, odnosno neuspeh.

Obuka, snabdevanje i izdržavanje moraju biti takvi da obezbeđuju potpuno sposobne borbene snage. Medutim, to ne znači da sada treba reducirati postojeće materijalne rezerve, jer bi dalje ograničenje fondova nižih jedinica bilo u jednom nuklearnom ratu poražavajuće. S druge strane, neravnomerna potrošnja fondova može prinuditi komandante da smanje brigu oko održavanja opreme i raznih potreba. Kamioni, tenkovi i samo oružje mogu se umrtviti težnjom da se sačuvaju fondovi. Obuka će tada trpeti, a sposobnost borbenih snaga i službi biće svedena na minimum. Normalno je da komandant utroši najveći deo svojih fondova na obuku. Ako se pak traži visok stepen bojne gotovosti oružja i vozila, komandant će prebaciti svoje fondove sa manje važnih pozicija.

Mora postojati takav način kontrole kojim će se otkloniti neceleshodna naređenja i direktive. Kontrola može imati različite oblike, ali komandantu se ne sme prepisivati šta treba da čini a šta ne, jer

će se time uzurpirati njegovo pravo odlučivanja.

Komandant kopnenih snaga Američke armije preuzeo je vodeću ulogu u novom sistemu, dok njegov štab treba da obezbedi dobro funkcionisanje službi kod potčinjenih jedinica i da u principu daje samo obaveštenja i iznosi osnovnu liniju rukovođenja. Sprovedenje, pak, dobijenog programa prepušta inicijativi odgovornih trupnih komandanata. Prema tome, ovakav rad je ustvari centralizovano davanje linije rukovođenja, a decentralizovano sprovođenje zadataka.

Vrlo je važno shvatiti da dolar nije merilo borbene sposobnosti. Dok je dolar univerzalna mera u poslovnim odnosima, dotle on za ocenu sposobnosti vojnika, pučka, divizije, ne može to da bude! Moral, kolektivni rad i duh ne mogu se proceniti dolarom! Proverom obuke može se videti mnogo, a manevrima još više. Ali se samo u borbi može oceniti sposobnost borbenih snaga. Danas, pri tako snažnom razvoju tehnike, čovek se ne sme obmanuti značajem dolara. On nije stvoren zato da se njime meri vrednost jedne jedinice prema

drugoj, niti se, pak, na osnovu utrošenih dolara mogu upoređivati sopstvene snage sa neprijateljskim.

U zaključku pisac ističe da komandant radije treba da gleda vedro u budućnost nego da joj se potčini. On se ne sme predati ili postati rob ma kakvog sistema. Naprotiv, on mora gospodariti tim sistemom, savladati teškoće, predviđati budućnost i postići uspeh. Nedostatak sredstava može ga privremeno prisiliti da ograniči obim akcije, ali ona mora ipak biti planski sprovedena. On nikad ne sme da poklekne pred teškoćama, jer je baš on pozvan da ih savlada.

*

Smatram da su gledišta u gornjem članku interesantna baš zato što danas i armije sa modernom tehnikom daju prvenstvo čoveku i to poglavito rukovodećem kadru, od koga traže samoinicijativu, punu samostalnost i potpuno poverenje u odlučivanju i izvršavanju postavljenih zadataka.

D. M.

POMORSKO-DESANTNE OPERACIJE

Glavni francuski mornarički časopis posvetio je ceo jedan broj¹⁾ kombinovanim operacijama na moru, kopnu i u vazduhu, koje, s obzirom na iskustva iz Drugog svetskog rata i stalan razvoj tehnike, dobijaju sve veći značaj i za atomsko doba. U nizu članaka, koji među sobom čine izvesnu povezanu celinu, časopis prvo razmatra stanje današnje doktrine desantnih operacija, a zatim daje interesantne podatke o izvršenju desanta 5 američkog korpusa u Normandiji. Pored toga, pozivajući se na iskustva iz Drugog svetskog rata i Koreje, u tri posebna članka razmatraju se uloge mornarice, kopnenih snaga i avijacije u desantnim operacijama, dok se u ostalih pet članaka govori o zajedničkim štabovima za sva tri vrata oružanih snaga, koji učestvuju u dotičnoj pomorsko-desantnoj operaciji, zatim, o centrima i školama za obuku kadrova za izvođenje ovako kombinovanih operaci-

ja, kao i o pitanjima snabdevanja i uređenja pozadine u desantnim operacijama.

Nastojaćemo da iz svih ovih članaka ukratko prikazemo ono je najinteresantnije.

*

U predgovoru se napominje da su pomorsko-desantne operacije izvođene od najstarijih vremena, još od strane Feničana, Grka, Rimljana i drugih naroda. U novijoj istoriji, pored osvajanja Engleske od strane Viljema Osvajača, imamo Napoleonov pohod na Egipat, zauzimanje Alžira, Krimski rat, ekspediciju na Dardanele 1915, a u Drugom svetskom ratu i mnogobrojna iskrcavanja na Pacifiku i u Evropi, a u posleratnom periodu i u Koreji.

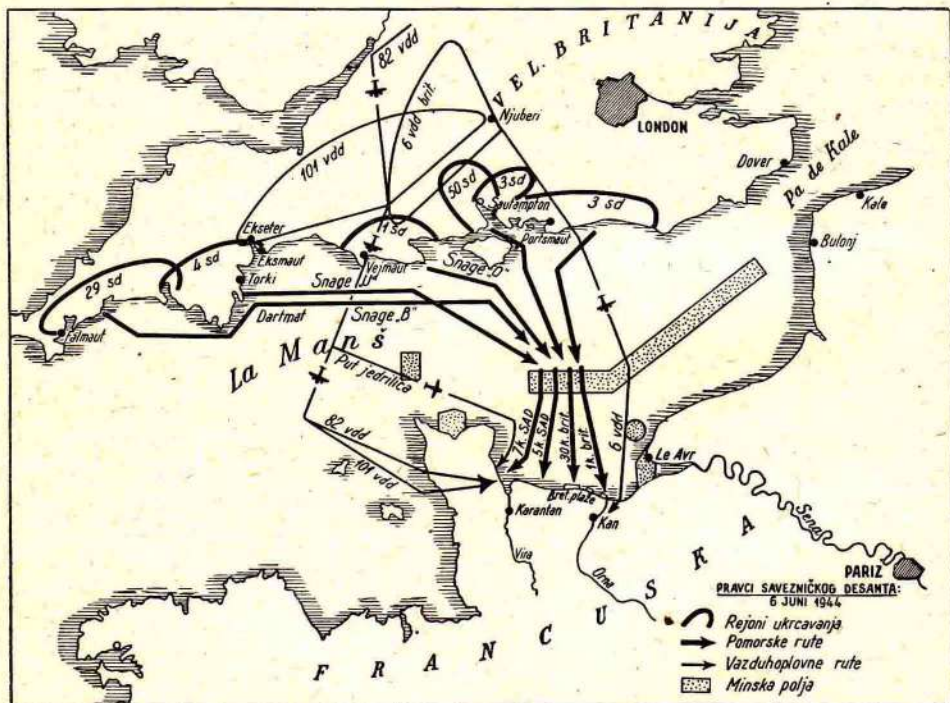
Posle Galipoljske operacije iz 1915, poznato je da su Amerikanci počeli naročito da proučavaju desantne operacije, ali su ih Japanci prvi primenili 1937 na rekama u Kini, a potom je došao (1940) nemački prepad na Norvešku. Amerikanci

¹⁾ La Revue Maritime, oktobar 1956.

su takođe posvetili naročitu pažnju izradi amfibiskih sredstava koja su omogućila uspešne desante u prošlom ratu. Međutim, najnovija iskustva iz Koreje, stečena kod Inčona 1950, pokazala su da su mnoga ranija pravila zastarela i da više ne odgovaraju, usled čega je i došlo do poznate parole o njihovom odbacivanju (*Throw away the book!*). Sve ovo pokazuje da je neophodno stalno pratiti razvoj tehnike i prakse u cilju izgrađivanja realne doktrine o najcelishodnijoj upotrebi svih sredstava za izvršenje postavljenih zadataka u savremenim uslovima.

nim pitanjima iz domena taktike i logistike, naročito sa aspekta upotrebe nuklearnog oružja.

U članku O desantu 5 američkog korpusa u Normandiji 6 juna 1944 (v. skicu 1) pokazuju se ukradni rejon i pravci pokreta snaga do mesta iskrcavanja. Zadatak 5 K je bio zauzimanje mostobrana između reke Vire i Por an Pesena, na oteku OMAHA, koji je bio širok 7 km. Otek je bio veoma težak za iskrcavanje tako da su ga Nemci sve do dolaska Romela, početkom 1944 godine, bili skoro zanemarili. Sem nekih obalskih

Skica 1

Pojava atomskog oružja, kaže se dalje u predgovoru, ne samo da neće učiniti kraj pomorsko-desantnim operacijama, već će dovesti do još čvršćeg sadejstva snaga na moru sa snagama na kopnu i u vazduhu. Razmatrajući pitanja pomorskih desanata u celini, časopis se ograđuje od pretenzija da dá poslednju reč u ovako složenoj problematici. Ali on smatra da će njegov napor biti od koristi ako izazove diskusiju i izmenu gledišta o mnogobroj-

baterija i utvrđenja, organizacija odbrane po dubini nije bila razvijena. Odbranu oteka je vršila 716 pd sa nekim delovima 352 pd, koja je bila u rezervi kod Sen Loa i mnogo boljeg kvaliteta od prve divizije.

Američki 5 K imao je 3 divizije (1, 2 i 29), 2 bataljona rendžera i tenkove. Snage su bile podeljene u 3 grupacije: O, B i dva pozadnja ešelona (II i III).

Grupacija O imala je: 4 puka pešadije, 2 bataljona rendžera, 3 divizionu artilje-

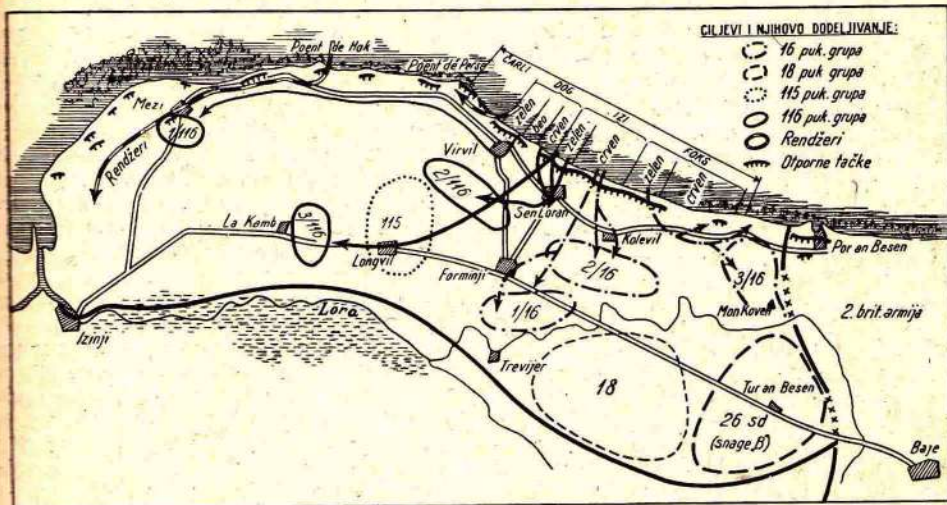
rije, 2 bataljona tenkova, 1 bataljon hemiskih bacača i drugih jedinica, sa ukupno 32.142 čoveka, 3.306 vozila, od kojih je bilo 100 tenkova. Od mornaričkih sredstava bilo je: 15 transportnih brodova i 273 desantna broda raznih vrsta, koje je podržavalo: 2 bojna broda, 3 krstarice, 33 dragera, 12 razarača i 690 raznih drugih manjih jedinica.

Grupacija B bila je sastavljena od delova 1 i 29 pd i jedinica ojačanja, sa ukupno 25.117 ljudi i 4.429 vozila.

su imale da, pod zaštitom amfibija, kroz prepreke otvore 16 kanala za prolaz do obale.

Iskrcavanje prvog talasa pešadije otpočelo je u Č+1'; a od Č+90' do Č+120' izvršeno je iskrcavanje i artiljerije pomoću amfibija DUKW (skraćenica od *dual utility cargo waterborne*). Od Č+6 otpočelo je iskrcavanje i teškog materijala.

Rezultati do kraja 6 juna bili su: 3.000 ljudi izbačeno iz stroja, uništeno 56 ten-

Skica 2

Pozadnji ešeleoni imali su: II ešelon, obrazovan od 2 pd sa ukupno 17.500 ljudi i 2.300 vozila, koji je imao da se uvede u dejstvo u vremenu D+1 ili D+2, i III ešelon, sastavljen od ostalih snaga korpusa, sa ukupno 32.000 ljudi i 9.446 vozila. Njegovo prevoženje je bilo predviđeno čak do D+15.

Za izvršenje desanta otek OMAHA je bio podeljen na 4 podotseka (»Čarli«, »Dog«, »Izi« i »Foks«), a svaki od njih je imao po dva svoja podotseka, koji su takođe imali svoje šifrovane nazive (beli, crveni, zeleni, itd.) (v. skicu 2). Za svaki podotsek bile su predviđene tačno određene snage, obično po 4 streljačke čete, tako da je gustina iznosila na svakih 100 m po 30 ljudi. Napred su išli tenkovi — amfibije, koji su bili spuštani u vodu još na 5 km od obale sa zadatkom da do Č neutrališu odbranu na obalskom rubu. Pored toga, specijalne inženjeriske jedinice

kova, potopljeno 50 desantnih brodova a oštećeno 100; iskrcano 1.000 t materijala, umesto 2.400 t koliko je bilo predviđeno. Za ovladavanje predviđenim mostobranom bilo je potrebno 3 dana i sve snage grupacije B.

Poznato je da je Romel hteo da zada glavni udar na samoj obali ili pak da energično uspori napadačevo prodiranje dok ne pristignu potrebne rezerve. U ovome je delom i uspeo, ali je fon Rundštet, komandant Zapadnog fronta, zadržao oklopne divizije u strategijskoj rezervi, jer Hitler nije nikako dozvoljavao da se blagovremeno upotrebe, pošto se bojao da će glavni desant biti na Lamanšu. Pri ovome treba istaći i to da su ovog dana Saveznici imali 10.700 poletanja, tako da su Nemei krajem dana bili u stanju da angažuju svega nekih 22 aparata, što znači da je saveznička nadmoćnost u vazduhu bila apsolutna.

Pisac članka, Kalmon, iz ove operacije izvlači zaključak da je za uspešan desant potrebna, pre svega, efikasna vatrema priprema; ona je nedostajala nekada na Dardanelima, pa je došlo do poraza. Ali, najteže je oceniti da li je ona uspeła ili ne. Zato se mora postupati veoma oprezno: prvo treba pokušati iskrcavanje manjim snagama, pa ih potom brzo ojačavati; ako se u ovome ne uspe, treba produžiti pripreme. U svakom slučaju, potrebno je elastično rukovođenje i vešto manevrovanje svojim snagama na svima pravcima, uz korišćenje i vazdušnih desanata. Svaki postignuti uspeh treba inicijativno širiti do krajnjih granica mogućnosti.

U članku Uloga mornarice u desantnim operacijama pisac (Grenkur) predviđa ove 4 etape: pripremu desanta, transport, juriš na obalu i ojačanje iskrcanih snaga. Pripreme su obimne i moraju se sprovesti što potpunije. Transport počinje obrazovanjem konvoja po izlasku brodova iz pristaništa, a završava se izbijanjem na liniju polaznog položaja za juriš. Za desant u Normandiji snage i sredstva su ukrčavani po svim pristaništima Južne Engleske, kao i na reci Temzi, sve do Bristolskog kanala. Obezbeđenje konvoja na maršu mora biti predviđeno, i to od svih mogućih neprijateljskih napada, kako sa mora tako i iz vazduha. Juriš počinje sa polazne linije i traje dok se ne zauzmu prva predviđena uporišta na obali u cilju izbijanja na mostobran. Juriš je najkritičnija faza desantne operacije i u njoj učestvuju sva raspoloživa sredstva, kako sa mora tako i iz vazduha. Polazna linija se određuje s obzirom na domet braničeve obalske artiljerije i stvor obale, tako da se kreće od 10 do 16 km od obale. Juriš se izvodi najvećom mogućom brzinom. Za to vreme brodska artiljerija dejstvuje po obalskom rubu, kako je to već planom predviđeno, sve do na 5 minuta pre no što prvi talas izbije na obalu, posle čega se vatra prenosi u dubinu položaja. Zemaljska artiljerija se obično iskrcava od Č+90°, ali preuzima podršku tek od Č+2 časa. Artiljerijske osmatračice treba što pre iskrcati, a vatru brodske i zemaljske artiljerije objedinjavati. Podrška iz vazduha vrši se sa nosača aviona, no ako su kopnene baze blizu, onda sa njih.

Organizacija komandovanja zauzima posebno mesto. Prema iskustvima iz pro-

šlog rata, komandovanje mora biti objedinjeno, tako da od polaska desanta iz pristaništa pa sve do ovladavanja linijom mostobrana desantom komanduje komandant pomorskih snaga, a komandant kopnenih snaga ga pomaže svojim savetima. Međutim, od trenutka kada budu organizovane veze komandovanja na kopnu, komandu će preuzeti komandant kopnenih snaga, a komandanti mornarice i avijacije će mu sadejstvovati.

Vazdušnodesantne trupe igraju vrlo važnu ulogu u ovladavanju mostobranom. Ako se raspolaze jakim vazdušnodesantnim snagama, onda se može prva faza iskrcavanja svesti na najmanju meru. Novi helikopteri, koji mogu prenositi i tenkove, umnogome će izmeniti fizionomiju ranijih desantnih operacija. Vazdušni desanti će omogućiti zatvaranje komunikacija koje vode iz pozadine ka obali i sprečiti pridozatak rezervi, a delom snaga će moći da napadaju iz pozadine na obalske položaje.

U pogledu atomskog oružja, ističe se da nijedna strana ne može biti sigurna da ga suprotna strana neće upotrebiti, pa ma koliko jaka bila njena nadmoćnost u vazduhu. Ipak, predviđa se da će se desantne operacije u atomskim uslovima odlikovati ovim specifičnostima: priprema će zahtevati da se bombarduju svi ciljevi u rejonu do 1.000 km od mesta iskrcavanja; transport će biti u konvojima od po 20—30 brodova, na većim rastojanjima i otstojanjima, obezbeđenim mrežom radara i sredstvima za presretanje neprijateljskih aviona; juriš će se izvoditi na čvorove komunikacija pomoću helikoptera; odbrana na obali će se likvidirati dejstvom prebačenih snaga u pozadinu i vatrom s mora.

U članku Kopnene snage u pomorsko-desantnim operacijama pukovnik Le Agr ističe da je u Drugom svetskom ratu izvršen čitav niz desantnih operacija, i to veoma različitih kako po obimu snaga, tako i po načinu izvođenja. Na Pacifiku su ciljevi desantnih poduhvata obično bila pojedina ostrva ili baze, udaljene na hiljade milja jedne od drugih. U ovakvim geografskim uslovima, a s obzirom na vazdušnu nadmoćnost napadača, iznenađenje vezano za početak desanta nije imalo tako važnu ulogu. Međutim, u ovom se članku razmatra takav desant, koji bi mogao svojim uspehom osetno poremetiti ravnotežu kopnenih snaga. Uspeh desanta u ovakvim uslovima

može rešiti i sam rat ili ga bar odložiti za nekoliko godina. Stoga je za uspeh prvi uslov nadmoćnost snaga sva tri vida oružanih snaga, koja bi trebalo da bude takoreći apsolutna. S druge strane, čim desant otpočne, nastaje trka između braniočevih rezervi i napadačevih snaga, koje se žurno iskrcavaju i teže da se dokopaju postavljenih ciljeva na kopnu. Zato u ovakvim situacijama iznenađenje ima veliku ulogu. Branioca treba što duže držati u neizvesnosti, naročito u pogledu glavnog i pomoćnog mesta iskrcavanja. Sem toga, avijacija treba da spreči ili bar uspori pritanje braniočevih rezervi. Ovladavanjem potrebne osnovice za preduzimanje dalje ofanzive završava se pomorsko-desantna operacija.

Što se tiče uticaja nuklearnog oružja, u članku se objašnjava da je podrška desanta tim oružjem kako u podršci sa mora tako i iz vazduha, dobila izvanredno sredstvo ogromnih mogućnosti. Sem toga, upotreba helikoptera u vezi sa transportnom avijacijom znatno će ubrzati tempo izvođenja desantnih operacija.

Da bi se izbeglo dejstvo atomskog oružja, obično se preporučuje zauzimanje rastresitog rasporeda. Ali, kako se može zauzeti rastresit raspored ako se još nije ovladalo potrebnim prostorom za takav raspored trupa i sredstava? Stoga se više neće raditi o zauzimanju neprekidnih linija, kao dosada, radi obrazovanja mostobrana, već će se težiti da se zauzmu samo pojedine važnije oslone tačke predviđenog mostobrana. Sav prostor pozadi ovako obeležene linije treba iskoristiti za što rastresitiji raspored iskrcanih trupa i sredstava. Pri ovome je bitno da se pojedini bataljoni međusobno povezuju vatrom, kao i da budu motorizovani, da bi se ta objedinjena vatra što bolje iskoristila.

Uloga avijacije u pomorsko-desantnim operacijama ogleda se u daljnoj pripremi i podršci desanta. Daljna priprema ima za cilj da obezbedi sigurnost akcije u vazduhu i na moru u rejonu izvršenja desanta i u predviđeno vreme, kao i da se izvidanjem prikupe što potpuniji podaci o neprijateljskoj odbrani obale. Pored toga, važno je da se poruše braniočeve komunikacije pozadi obalskog fronta. Pre desanta u Normandiji, savezničko vazduhoplovstvo je otpočelo sa napadima na komunikacije još 21 aprila,

zahvatajući pojas čak do Loire i Sene. Na Seni je porušeno 24 mosta, a za to je bilo potrebno 5.000 poletanja i 4.000 t bombi.

General Spac, komandant strategijske avijacije u Evropi, kaže da je železnički saobraćaj u Sev. Francuskoj uoči desanta bio sveden na svega 13%, a u celoj Francuskoj na 30% normalnog saobraćajnog kapaciteta.

Fon Rundštet, pak, o porušenom saobraćaju kaže: »Glavne teškoće koje su iskrsle pred nama u vreme invazije bile su u savezničkom sistematskom rušenju naših glavnih komunikacija, a naročito njihovih glavnih čvorova. Bili smo spremni za razne eventualnosti, ali nam sve to nije ništa pomoglo, jer je sve postalo neostvarljivo zbog porušenih železničkih pruga«.

»Ne tvrdimo«, završava pisac, »da su samo porušene železničke pruge dovele Nemce u Normandiji do poraza, ali je sigurno da su one ovome mnogo doprinele«.

U članku O zajedničkim štabovima naročito se upozorava da se ovi štabovi ne smeju improvizovati. Oni se mogu formirati za komandovanje zajedničkim snagama u jednoj pomorsko-desantnoj operaciji ili pak za komandovanje snagama na jednom vojištu, odnosno posebnom frontu (ratištu). U svakom slučaju, u zavisnosti od načine i sastava združenih snaga, određuje se sastav i jačina zajedničkog štaba. Pri sastavljanju ovih štabova vodi se računa o tome da u njima budu srazmerno zastupljeni svi vidovi oružanih snaga. Pojedina odeljenja, u zavisnosti od prethodnih zadataka, mogu biti sastavljena od oficira samo jednog vida, odnosno od oficira samo jedne zemlje, ako se radi o međusavezničkim združenim štabovima. Isto tako, ako su komandant i njegov načelnik štaba iz jedne zemlje, obično se za zamenika komandanta određuje oficir drugog vida, odnosno druge zemlje, itd. Kao što se vidi, sastav združenih štabova određuje se prema stvarnim potrebama i konkretnim uslovima, za razliku od ostalih štabova koji su unapred predviđeni formacijskim sastavom i koji su među sobom jednaki. Sem toga, pri sastavljanju štabova treba uvek voditi računa o tome da ne budu prenatrpani i glomazni, već da budu popunjeni odabranim kadrom i u striktno potrebnom broju, jer je iskustvo pokazalo da će samo tako

sastavljeni štabovi biti efikasni. Pri ovome treba imati u vidu veoma delikatnu ulogu koju imaju međusaveznički komandanti u odnosu na svoje potčinjene komandante drugih zemalja. Svojim taktom oni treba da onemoguće trenja koja se u ovakvim slučajevima obično javljaju.

Drugo važno pitanje, na kome se naročito insistira, jest obuka starešina u svima pitanjima sadejstva vidova oružanih snaga na jednom širem planu. Pored toga, neophodno je da oficiri ovakvih štabova ovladaju i znanjem stranih jezika — radi lakšeg sporazumevanja. Pisac navodi da je kroz ovakvu obuku dosada prošle u francuskoj vojsci preko 2.000 oficira raznih činova i vidova.

Pored ovakvog kursa za pomorsko-desantne operacije, postoji poseban Viši kurs (*Le cours supérieur interarmées*) koji pohađaju zajedno slušaoci ratnih škola svakog vida oružanih snaga. Prvi ovakav kurs u Francuskoj otvoren je još 1909 inicijativom Foša. Od 1918 do 1939 ulogu ovog kursa preuzeo je na sebe *Centar za visoke vojne studije*, takođe za sva tri vida. U današnjem sastavu, kurs je otvoren 1948 i otada traje od 1 septembra do kraja decembra svake godine. Na kursu se slušaoci upoznaju sa strategiskim problemima sva tri vida oružanih snaga, kao i sa njihovim sadejstvom na najvišem nivou. Brojno stanje slušalaca iznosi oko 120, od kojih obično ima po 20 iz mornarice i vazduhoplovstva. Program nastave sastavljaju zajedno sve tri ratne škole, a odobrava ga Komitet generalštabova vojske, mornarice i vazduhoplovstva. Interesantno je istaći da u programu između 60 glavnih konferencija (predavanja) ima nekoliko konferencija koje su posvećene *ratnoj psihologiji*.

Vazduhoplovstvo, međutim, ima svoju posebnu školu za kombinovane operacije (*L'école des opérations aériennes combinées*). Ova je škola otvorena, — oslanjajući se na iskustvu iz rata, — još u februaru 1946. Kroz nju je dosada prošlo preko 5.000 oficira. Cilj nastave je da se oficiri sva tri vida upoznaju sa mogućnostima vazduhoplovstva u podršci trupa na zemlji, kao i kako se to sadejstvo ostvaruje. Otuda je i bio njen prvobitni naziv *Škola za podršku iz vazduha*. U školi i danas postoji više kurseva sa različitim ciljevima, što zavisi od toga da li se slušaoci osposobljavaju za funkcionalne du-

žnosti na komandnim i štabnim ulogama ili se, pak, samo informativno upoznaju sa vazduhoplovstvom i njegovim mogućnostima pri sadejstvu sa ostalim rodovima i vidovima.

Pitanju pozadine u amfibijskim operacijama posvećen je u časopisu znatan prostor. Za njegovo pravilno rešenje potrebno je mnogo predviđanja i organizacijske umešnosti. Funkcionisanje pozadine mora biti stalno i neprekidno. Ono se odražava u pripremnom periodu tehnikom koncentrisanja brodova i ostalih sredstava koja treba prikupiti u polazne rejone. Posle ukrcajanja i marša desanta važni su ovi momenti: pretovar potreba na pučini iz brodova u razne vrste šalupa, a potom pretovar iz ovih u terenska vozila na obali. Ovaj problem jako olakšavaju amfibijska vozila koja prenose potrebe direktno iz brodova na pučini do određenih mesta na kopnu. Iskustva pomorsko-desantnih operacija u pogledu dotura iz pozadine su pokazala: da po iskrcavanju prvog talasa broj iskrcanih trupa neprestano raste dotle dok se ne iskrcaju sve planom predviđene snage; da se otstojanja od mesta iskrcajanja iz brodova povećavaju po meri prodiranja trupa na neprijateljsku teritoriju; da količina iskrcanih potreba na obali neprestano raste dok se ne dostignu planovi predviđene količine u svim vrstama borbenih i životnih potreba. Sve ovo čini da se džinovska pozadinska »snežna lopta« počne kotrljati i strahovito narastati od početka iskrcajanja trupa. Tonaža potreba počne tako brzo da raste, da se mora izražavati astronomskim ciframa. Za dotur pogonskog goriva, pored brodskih cisterni, sve se više predviđaju naftovodi koji se polažu po moru pozadi konvoja koji se kreću ka obali. S druge strane, treba imati u vidu da brodski prostor ne angažuju borbene i životne potrebe koliko razne vrste vozila. Jer, naprimer, jedan trgovački brod može da primi 7.600 t materijala, ali svega oko 200 vozila, što ne predstavlja ni 1.000 t. Isto tako, jedan desantni brod, koji može nositi 500 t materijala, ako se nakrca amfibijskim vozilima, može primiti u sebe samo 121 t, što čini svega 24,2% njegovog normalnog kapaciteta. Ovaj odnos je još slabiji kod manjih brodova kod kojih ne iznosi ni 10% kapaciteta. Zato je potrebno predvideti samo za jednu diviziju, koja vrši desant, po 200 do 300.000 t broskog

prostora! Sem toga, poseban problem predstavlja različitost potreba pojedinih vidova oružanih snaga, naprimer, u municiji, benzinu za avione i vozila, odeći, naoružanju, rezervnim delovima i mnogo čemu drugom.

U članku se dalje govori o svim desantnim sredstvima iz Drugog svetskog rata, koja služe kako za iskrcavanje ljudi, tako i za iskrcavanje materijala, pa se konstatuje da se većina ovih sredstava danas smatra zastarelim. U američkim oružanim snagama se ispituju i uvode nova, brža i većeg kapaciteta transportna sredstva, kao što su: amfibije *Superdükw*, sposobne da prime 4 t materijala; *Drake* sa 8 točkova koje mogu da nose 10 t i *Barc* od 60 t. Pored ovih vrsta amfibija, ispituju se remorkeri-amfibije od 20 t koje treba da vuku *Superdükw* ili *Drake* ili, pak, specijalni amfibiski traktori. Za transportovanje težih tereta predviđaju se specijalne platforme od 100 m dužine, koje mogu da nose po 2.000 t materijala, a namenjene su za prenos teških tenkova, teške artiljerije i teške opreme inženjerije, itd., itd.

Od sredstava za prenos potreba od obale do označenih baza uzima se i žičana železnica, koja se može vrlo brzo montirati i preko jako teških terena — strmih obala, provalija, besputnih predela i sl. Kapacitet ovih železnica može biti veoma veliki — obično po 80 t na čas. Pored toga, koriste se i konvejeri — pokretna platna — preko kojih se može prebaciti i po 150 t materijala za 1 čas. Ovim sredstvima treba dodati i pomenute naftovode koji su u Normandiju dovodili po 3.600 t pogonskog goriva dnevno. U istu svrhu se koriste i takozvani morski vozovi (*sea-trains*), koji za 90% smanjuju nagomilavanje brodova po pristaništima i ostvaruju uštedu u transportnim sredstvima.

Helikopteri dobijaju sve veći kapacitet. Dok su 1947 nosili obično po 2 čoveka, danas postoje modeli koji nose i preko 40 ljudi, a neki mogu da prenose i tenkove *Centurion* od 50 t. Isto tako, postoje i teški hidroavioni koji u svome trupu mogu da nose tenkove ili artiljeriju i dr., a sposobni su da se »nasuče« na obalu i direktno iskrcavaju materijal na kopno. Neosporno je da će sva ova sredstva mnogo uticati na sve radnje pomorsko-desantnih operacija kao i na snabdevanje trupa.

Ne upuštajući se u analizu iznetih podataka, dodacu sa svoje strane, radi potpunije slike, još neke zaključke do kojih se danas dolazi u inostranoj vojnoj literaturi pri tretiranju pitanja uticaja razvoja tehnike na pomorsko-desantne operacije.

1. — Jasno je da su mnogi postupci iz Drugog svetskog rata u izvodenju pomorsko-desantnih operacija, usled stalnog razvoja tehnike, danas već toliko zastareli da se umnogome moraju menjati. Desant, kakav je nekada izveo 5 američki korpus u okviru ostalih snaga u Normandiji 1944, gde je iskrcao sve tri svoje divizije na svega 7 km fronta, ne može se u atomskim uslovima ni zamisliti. Namesto ovako velikog nagomilavanja snaga i sredstava, što bi predstavljalo veoma rentabilan atomski cilj, mora se pribeci rastresitom rasporedu. Ovo će dovesti do iskrcavanja snaga na važnijim i pogodnijim tačkama, zahvatajući mnogo širi front nego što je to ranije bio slučaj. Prema tome, umesto negdašnje težnje za nekim neprekidnim linijama za obrazovanje mostobrana, težiće se zauzimanju samo važnijih terenskih oslonaca čiji će se međuprostori braniti vatrom i brzim manevrom pokretnih rezervi.

2. — Polazni položaj desantnih sredstava za izvršenje juriša na obalu, koji se određuje obično van dometa braničeve obalske artiljerije, na 10 do 16 km, koristiće se ubuduće samo za ona desantna sredstva koja ne budu mogla sopstvenim pogonom da pođu još iz ukrcanih pristaništa, jer se danas teži da sva ova sredstva budu sa što većom brzinom, te da se tako izbegne prekrćavanje na polaznom položaju, kao i da se izbegne gubitak u vremenu i rizik da se otkrije početak desanta. Ovo će naročito biti slučaj pri napadima sa takozvanih uskih mora, gde će polazne baze biti relativno na manjem udaljenju.

3. — Usavršavanje helikoptera i ostalih vazdušnodesantnih sredstava omogućiti će da se prvo spuste mnogobrojni vazdušni desanti pozadi obalskog fronta, i to tako jaki da će biti u mogućnosti da delom svojih snaga zauzmu važne komunikacione čvorove, preseku komunikacije i spreče pridolazak braničevih rezervi, a sa ostalim snagama da preduzmu napad na neprijatelja iz pozadine, prodirući u pravcu unapred određenih mesta za iskrcavanje sa mora. Za ovo vreme bi brodska artiljerija i avijacija dovršile neutralisanje bra-

noćeve obalske odbrane, posle čega bi tek otpočeo desant u talasima sa mora, koji bi uspeo da se brzo spoji sa ranije spuštenim vazdušnodesantnim snagama.

4. — Atomske bombe, dirigovani i raketni projektili, atomska artiljerijska zrna i dr. biće sasređeni u prvom redu protiv tenkovskih i ostalih rezervi, aerodroma, uređaja za puštanje dirigovanih projektila i drugih ciljeva, i to kako na samoj obali, tako i u većoj dubini.

5. — Kao što se iz svega iznetog vidi, sve veći razvoj tehnike, kako u mornarici i vazduhoplovstvu, tako i kod kopnenih snaga, vodi sve tešnjem sadejstvu sva tri vida oružanih snaga. Prošla su vremena kada su se frontovi mogli naslanjati na mora i reke u cilju obezbeđenja svojih bokova i pozadine. Stoga pomorsko-desantne operacije zadržavaju svoj veliki značaj i za budućnost.

M. P.

Hajnc Guderijan: ISKUSTVA IZ RATA U RUSIJI

Nedavno objavljeni članak nemačkog tenkovskog stručnjaka generala Guderijana, koji je izišao posle njegove smrti u poznatom švajcarskom vojnom časopisu,¹⁾ izazvao je priličnu pažnju mnogih vojnih stručnjaka, naročito istoričara, koji su očekivali da će u njemu naći potpun i objektivn rezime najvažnijih iskustava iz operacija na Istočnom frontu. Međutim, pisac je u tome samo delimično uspeo, jer je, kao što je to činio i u ranijim svojim radovima, ova iskustva izneo jednostrano i nepotpuno, a delimično i netačno. On je ovim člankom hteo da, pre svega, istakne da su Nemci u periodu 1939—1941 postigli velike uspehe zahvaljujući hrabrosti i moralu svojih vojnika i profesionalnoj sposobnosti maršala i generala, a da su zatim pretrpeli teške poraze i konačnu katastrofu prvenstveno zbog Hitlerove tvrdoglavosti, diletantskog rukovođenja operacijama i neznačajnog tretiranja tehničkih problema.

Na početku članka general Guderijan je izneo kratak pregled događaja i nekih iskustava iz perioda 1939—1941. Naročito se zadržao na operacijama 1940 u Francuskoj, u kojima su Nemci postigli neočekivano brze i velike uspehe. Neubedljivi su njegovi zaključci da su Britanci uspeli da se evakušu kod Denkerka prvenstveno zbog Hitlerovih grešaka, koji nije dozvolio da se upotrebe oklopne divizije u cilju definitivnog uništenja savezničkih snaga. Analizirajući ove operacije i izvlačeći iskustva iz njih, pisac je potpuno zanemario rad i potcenio uspehe protivnika. On

nije ni napomenuo da su Britanci ovo postigli prvenstveno zbog uspešnog rada nadmoćnije flote, velikog zalaganja lovačke avijacije, dobro organizovane evakuacije, požrtvovanja vojnika i starešina koji su branili mostobran kod Denkerka, a samo delimično zbog rđavog vremena i pomenutih nemačkih grešaka.

U poslednje vreme veliki broj nemačkih pisaca, pa i general Guderijan, rado zastupa tezu da bi Nemci posle kapitulacije Francuske postigli velike i odlučujuće uspehe da su težište operacija preneli u Sredozemlje u cilju zauzimanja Gibraltara, Malte, Kaira i Sueca. Ova tvrđenja su vrlo interesantna, ali pošto pisac nije razmotrio mogućnosti njihove realizacije, to se moraju primiti sa velikom rezervom, tim pre što Franko nije dozvolio Nemcima da preko španske teritorije izvrše napad na Gibraltar.

Tek posle neuspešnih priprema desanta na Britanska Ostrva Hitler je, ujesen 1940, doneo odluku da otkloni rusku opasnost. Guderijan i ne pokušava da dokaže da li je odista u to vreme Nemačkoj pretila opasnost od SSSR-a, tim pre što svi dosad raspoloživi dokumenti pokazuju da SSSR nije želeo rat protiv Nemačke. On tvrdi da bi se rat protiv SSSR-a uspešno završio da su operacije počele ranije i da je vreme bilo pogodnije. Ovakva se tvrđenja ne mogu prihvatiti, tim pre što je Guderijan potpuno zanemario protivničke snage o kojima je u krajnjem zaključku dao povoljnu ocenu. On je i ovde označio Hitlera kao glavnog krivca za neuspehe, a potpuno je prečutao velike greške nemačkih generala prilikom izvršenja priprema, strategijskog razvoja i početnih operacija. Guderijan dalje smatra da je Hitler, u toku

¹⁾ Heinz Guderian: Les expériences de la guerre en Russie, *Revue militaire suisse*, septembar 1956.

izvođenja operacija 1941, napravio najveću grešku kada je 22. avgusta, posle završene bitke kod Smolenska, obustavio ofanzivne operacije prema Moskvi i Centralnoj grupi armija naredio da uputi jake snage u Ukrajinu radi uništenja sovjetskih snaga kod Kijeva. Usled ovoga su Nemci izgubili dragoceno vreme, te su operacije protiv Moskve počele u nepovoljnim vremenskim uslovima. Sem toga, Nemci nisu mogli izvršiti popunu svojih gubitaka, opraviti tenkove, čiji su motori stradali od velike prašine i preterane upotrebe, i snabdeti bese vojnike potrebnom obućom.

Najbolje i najpotpunije obrađena su iskustva iz Moskovske bitke, u kojoj je Guderijan lično učestvovao. Ofanziva prema Moskvi otpočela je 2. oktobra, a već 10-og se zemljište usled kiša, pretvorilo u more blata. Zbog toga se znatno pogoršalo snabdevanje nemačkih armija, tim pre što Nemci nisu imali dovoljno vozila na gusenica, pa su bili primorani da upotrebe svu transportnu avijaciju za prebacivanje benzina, hrane, obuće, toplog odela i užadi za izvlačenje vozila i topova iz blata. Ovom prilikom Guderijan je ušao i u domen taktičkih iskustava, iznoseći da je bilo potrebno da se izvrše izmene u formaciji pešadiskih divizija i da se motorizuje sva njihova artiljerija. Krajem 1941 materijalno stanje Nemačke armije bilo je vrlo kritično: konji su bili potpuno iscrpeni; nije bilo dovoljno pogonskog goriva za vozila; železničke pruge su bile malobrojne, a partizani su ih često i uspešno prekidali; nije bilo zimskog maziva za motore i automatsko naoružanje; vladala je velika oskudica u toploj odeći i pogodnoj obući.

Prvi snežni dani i mrazovi nastupili su neočekivano rano, već krajem novembra, i Nemci su se još nadali da će moći da ubrzaju svoje operacije. No, uskoro je počela vrlo surova zima sa temperaturom do -40° . Usled toga su trupe, koje su bivale kovane na otvorenom polju, bez toplog odela i obuće, bile izložene teškim patnjama, tako da su Nemci imali više gubitaka od nepovoljnog vremena nego od protivničke vatre.

Guderijan je veliku pažnju posvetio radu sovjetskih partizana i objektivno je priznao njihove velike uspehe na Istočnom frontu.

Najveći nedostatak ovoga članka je u tome što u njemu nisu izneta vrlo interesantna i poučna iskustva iz završne faze

Moskovske bitke, u kojoj su Sovjeti preduzeli protivofanzivu i, umešnom strategijom i celishodnom taktikom, naneli prvi poraz i osetne gubitke dotada nepobedenoj Nemačkoj armiji.

Prelazeći na iskustva iz 1942 Guderijan je mišljenja da je nemačka Vrhovna komanda pravilno postupila kada je u letu 1942 preduzela ofanzivu samo na južnom strategiskom pravcu u cilju osvajanja kavkaskih naftonosnih polja i ukrajinske žitnice. Kao i svi ostali nemački vojni pisci, i Guderijan smatra da je nemačka Vrhovna komanda napravila krupnu grešku kada je satelitskim snagama (oko 35 divizija), koje su bile slabije borbene vrednosti i nedovoljno opremljene, naredila da brane front pozadi srednjeg toka reke Dona. Prema njegovom mišljenju, bilo bi mnogo korisnije da su te divizije raspoređene između nemačkih jedinica. Moglo se očekivati da će Guderijan posvetiti odgovarajući prostor vrlo poučnim operacijama kod Staljingrada i izneti bogata i korisna iskustva iz borbi u samom gradu i prilikom sovjetske protivofanzive (taktika uličnih borbi u gradu; tajnost sovjetskih priprema; izbor pravca i vremena za prelazak u protivofanzivu; nepravilna upotreba i razmeštaj nemačkih rezervi; novi borbeni raspored sovjetskih snaga; novine u upotrebi sovjetskih oklopnih snaga; iskustva iz borbi u okruženju itd.). Umesto toga on je izneo samo teškoće u izvođenju nemačkih operacija, te je i ovde pokazao jednostranost i pristrasnost.

Poslednji odeljak posvećen je nemačkoj defanzivi od 1943 do 1945. Želeći da do kraja iskoristi prirodna bogatstva zauzetih oblasti i sačuva svoj lični prestiž, Hitler je naredio da se svaka stopa zemljišta najupornije brani i zabranio je da se u pozadini izgrađuju linije za prihvatanje ostupajućih delova. Ovakva strategija pasivne odbrane svakako je morala izazvati ogromne gubitke u ljudstvu i materijalu. Jasno je da je Hitler, kao vrhovni komandant, snosio najveću odgovornost što je zabranio vođenje manevarske odbrane. Ali, Guderijan nije ni pomenuo da veliki deo odgovornosti snose i nemački generali, naročito on lično kada je, 21. jula 1944, postao načelnik Vrhovne komande kopnenih snaga. Posle neuspešnog pokušaja da likvidiraju kursku izbočinu, Nemci su bili potpuno naterani na defanzivu. Avijacija i oklopne jedinice, koje su u periodu

1939—1941 postigle velike uspehe, nisu bile u stanju da zaustave sovjetsku lavinu, kako zbog malobrojnosti materijala, tako i zbog propusta i grešaka prilikom proizvodnje novih tipova naoružanja. Ove operacije na Istočnom frontu toliko su oslabile Nemce da nisu mogli više zaustaviti ni ofanzivu u Italiji niti sprečiti saveznički desant u Francuskoj. Guderijan lakonski konstatuje da su partizani izazvali znatno pogoršanje nemačke situacije na Balkanu, ali nije izneo pravu ulogu i aktivnost jugoslovenskih, grčkih i albanskih partizana.

Na kraju ovog odeljka izneto je mišljenje da su Sovjeti bili najopasniji protivnik, da je protiv njih trebalo angažovati sve raspoložive rezerve i da nije trebalo preduzimati Ardensku protivofanzivu na Zapadnom frontu. Međutim, nigde nije napomenuto da su Sovjeti u to vreme predstavljali ujedno i najjačeg protivnika i da Nemci nisu imali realnih mogućnosti da na Istočnom frontu preduzmu neku ofanzivu, niti pak da Crvenu armiju zadrže bar na nemačkoj granici.

Kao i mnogi fanatizovani nemački maršali i generali pre njega, i Guderijan na zaključku tvrdi da je nemačka vojska ispunila svoj zadatak do krajnjih mogućnosti i da je kapitulirala tek kada su bili iscrpeni svi uslovi za dalju borbu. Ne ulazeći podrobnije u iskustva iz pojedinih bitki ili velikih perioda, on je na kraju svog članka dao pouke sa ovakvim rezimom:

— U razdoblju između dva svetska rata znatno je porasla industrijska i vojna moć SSSR-a, koja će ubuduće još više rasti kada se budu iskoristila sva prirodna bogatstva zemlje i kada se bude poboljšao drumski, železnički i avionski saobraćaj.

— Pošto, prema istoriskim iskustvima, frontalni napadi na Rusiju, a zatim na SSSR, skoro nikada nisu uspevali, to ubuduće treba koristiti nadmoćnost na moru da se, pored frontalnog, izvede i obuhvatni napad u pravcu najvažnijih objekata SSSR-a.

— Zbog ogromnog prostranstva teritorije, sirove zime, nedostatka komunikacija itd., operacije na Istoku ne mogu se izvoditi na isti način i po istim proračunima kao što bi to bilo na Zapadu.

— Nikada ne treba potcenjivati Ruse. Naoružanje, odelo, obuću i borbena sredstva treba prilagoditi specifičnostima istočnog ratišta.

— U eri vazdušnog i podmorničkog rata treba više nego ikad raspolagati solidnim, utvrđenim i dobro snabdevenim bazama.

— Ruski vojnik je pokazao veliku borbenu vrednost, a sovjetsko vrhovno komandovanje znatne strategijske sposobnosti. Sovjetski generali i vojnici pokazali su se dobro čak i u najtežim situacijama 1941. Ubuduće treba očekivati da će sovjetski generali i jedinice raspolagati visokim moralom, modernim naoružanjem i savremenom obukom, te protiv njih treba pripremiti jedinice istih kvaliteta.

M.P.M.

Pukovnik Džems Šeperd: TIPOVI DIVIZIJA ZA VOĐENJE ATOMSKOG RATA¹⁾

Pre odgovora na pitanje kakva treba da bude divizija za vođenje atomskog rata, pisac izlaže u čemu će se takav rat razlikovati od dosadašnjih konvencionalnih ratova.

Upotreba atomskog oružja svakako će zahtevati rasturanje snaga na bojištu, koje će se ostvarivati na račun borbene gustine. Međutim, to se mora postići na ra-

čun povećanja rastojanja između jedinica, a ne pojedinih boraca. Na taj način jedinice (bataljoni) dejstvuje kao celina i obezbeđuju izvršenje zadatka uz istovremeno smanjenje atomskog cilja i gubitaka koje mogu pretrpeti od napada jedne protivničke nuklearne bombe.

Dok se decentralizacijom trupa nameće potreba za povećanjem njihove pokretljivosti, dotle smanjenje borbene gustine zahteva što efikasniju upotrebu i korišćenje raspoloživih snaga, kao i elastičnost organizacije. Sve zajedno: brzina dejstva, decentralizacija snaga, pokretljivost

¹⁾ Col. James M. Shepherd, Type Divisions for Atomic Warfare, *Military Review*, novembar 1956.

i organizaciona elastičnost, zahtevaju i decentralizaciju komandovanja.

Gubici u atomskom ratu biće takvi da se može očekivati izbacivanje iz stroja čistavih jedinica, čija će praznina moći da se obnavlja dovođenjem iz pozadine kompletnih jedinica (bataljona). Struktura jedinice i kvantitetni odnos između pojedinih rodova vojske i službi zavisice od zadataka divizije i terena na kome će dejstvovati. U svakom slučaju, taj odnos treba da bude u srazmeri koja će diviziji, kao kompaktnoj celini, omogućiti izvršenje predviđenih zadataka. Međutim, nije dovoljno imati samo odgovarajući kvantitetni odnos između rodova vojske i službi, već i sama unutarnja organizacija i formacija divizije mora biti takva da što potpunije obezbedi njihovo iskorišćenje i međusobno dopunjavanje. Tu su važna četiri problema: struktura pojedinih elemenata divizije; način i obim kontrole; nepoehodnost jedne komandne karike između divizije i bataljona i pitanje puka ili borbene grupe.

Što se tiče elemenata od kojih je sastavljena divizija, postoje dve varijante: čisti bataljoni: pešadiski, tenkovski, ili kombinovani, koji u organskom sastavu imaju sve rodove vojske.

Uprkos prednosti kombinovanog tipa u pogledu postizanja uzajamne uvežbanosti i međusobnog upoznavanja ljudstva, što je važno za vođenje borbe, tip čistih bataljona je ipak daleko povoljniji, jer je elastičniji i pruža mogućnost lakšeg ojačavanja — naprimer, pešadiskih bataljona tenkovima ili tenkovskih pešadijom. To se, pak, kod kombinovanih bataljona ne može ostvariti, jer im to kruta organizacija ne dozvoljava.

Iako je iskustvo Drugog svetskog rata pokazalo da se može uspešno komandovati sa tri potčinjene jedinice i podržavajućim snagama, ipak postoji mišljenje da se sa uspehom može komandovati i sa četiri ili pet neposredno potčinjenih jedinica.

Bez obzira na to što ovakve ideje imaju za cilj smanjenje broja karika u komandovanju, trojna formacija ipak ima izvesnih prednosti. Pre svega, američka doktrina predviđa vođenje borbe sa 3 elementa: jedna jedinica dejstvuje vatrom i služi kao *vatrena baza*; druga dejstvuje kao *manevarska snaga*, a treća kao *rezerva*. U slučaju da komandant ima u svom sastavu 5 četa, komandovanje će

biti veoma otežano. Dva od ovih elemenata svakako će biti sastavljeni od po 2 čete. Ko će u tom slučaju komandovati sa te dve čete? Nedostajće jedinstvo komande. U svakom slučaju potrebno je jasno predvideti sa koliko se potčinjenih jedinica može uspešno komandovati.

U pogledu puka ili komande borbene grupe u okviru divizije, daleko je elastičnije i povoljnije da se umesto pukova organizuju *komande borbenih grupa*, kojima se prema konkretnom zadatku pridaje potreban broj pešadiskih, tenkovskih i drugih bataljona. Ovakva organizacija obezbeđuje bolju elastičnost i pruža mogućnost da se za svaki zadatak stvori odgovarajuća jedinica, što je od neobične važnosti za vođenje atomskog rata.

Atomski rat zahteva da pešadiski bataljoni, bez obzira na to da li dejstvuju sa tenkovima ili kao čista pešadija, budu mehanizovani. Pitanje njihove mehanizacije može se rešiti na tri načina: opremiti sve pešadiske bataljone oklopnim transporterima; opremiti samo neke pešadiske jedinice takvim transporterima; i najzad, organizovati posebne jedinice oklopnih transporterata, koje će se prema potrebi pridavati diviziji. Treća varijanta, bez obzira na to što ne obezbeđuje uvežbanjanje pešadiskih jedinica sa vozačima oklopnih transporterata, ipak je najprihvatljivija. Pre svega, ona obezbeđuje korišćenje transporterata tamo gde je potrebno i gde zemljište to dozvoljava; zatim, obezbeđuje da se uvek može pridati dovoljno transporterata za artiljerijske osmatračice i inžinjeriju, koji bi prema ukazanoj potrebi išli sa pešadijom; najzad, smanjuje nagomilavanje tehnike, a time uprošćava i druge probleme koji iskrsavaju u slučaju usvajanja prve ili druge varijante.

Tenkovski bataljoni su dobro sredstvo za vođenje atomskog rata. Oni obezbeđuju zaštitu i pokretljivu su van puteva. Poseduju udarnu moć i raspolazu snažnim vatenim sredstvima. Međutim, njihovu pokretljivost, veći radijus dejstva i manji utrošak goriva, trebalo bi povećati na račun smanjenja težine, odnosno debljine oklopa. Činjenica je da oklop svakog današnjeg tenka može biti probijen sa bezbroj raznih protivtenkovskih oruđa. Prema tome, bolje je imati oklop koji će štitiiti od vatre lakog pešadiskog naoružanja i narčadi granata, a povećati mu manevarsku sposobnost i omogućiti tenku

da brzinom i manevrom izbegava artiljerisku vatru. Dok se takvi tenkovi ne izgrade potrebno je koristiti sadašnje 50-tonske tenkove.

Povećanje međuprostora između jedinica na bojnopolju nameće i potrebu povećanja broja izviđačkih jedinica u pešadijskoj divizionu.

I u atomskom ratu biće potrebna konvencionalna artiljerija, naročito za podršku tenkova i pešadije u toku napada posle upotrebe atomskog oružja, kada treba likvidirati preostali otpor protivničkih snaga, a takođe i u odbranbenom boju. Pored artiljerijskih jedinica, pojavljuje se potreba i za lakim atomskim lansirajućim sredstvima koja odgovaraju veličini divizionu. Njih ne bi trebalo imati ni u bataljonu ni u borbenoj grupi, mada se ovoj poslednjoj mogu pridavati, ali ih svakako treba imati u divizionu, koja će u atomskom ratu dejstvovati u široj zoni (pogotovu ako bude iste veličine kao i današnja divizion). Za korišćenje atomskih oružja veće moći, divizion može da se obrati korpusu ili armiji.

Razvojem vodećih raketa *zemlja-vazduh* stvorena je nova koncepcija PAO, tj. stvoren je teritorijalni odbranbeni sistem. Ranije je zbog ograničenog dejstva protivavionske artiljerije PAO bila organizovana po sistemu odbrane pojedinih tačaka. Povećanjem dometa vođenih raketa otpada potreba za ovim sistemom. Prema tome, PAO divizion vršiče jedinice vođenih raketa korpusa ili armije — raspoređene van divizionске zone, ili iz njene zone, ali pod kontrolom korpusa ili armije.

Sadašnji sistem PAO može se zadržati u planinskim rejonima gde radar ne može dobro otkrivati ciljeve. Pitanje je samo da li će i na srednje-ispresecanom zemljištu radar uspeti da otkrije nisko leteće avione, te da im se raketama onemogućiti izvršenje njihovih zadataka.

Inženjerske jedinice biće i dalje potrebne, samo će im se težište rada verovatno promeniti. Ukoliko se smanji težina tenkova, inženjerske jedinice imaće manje posla oko izgradnje puteva i konstrukcije mostova, dok će više posla imati u izgradnji aerodroma i poletnih staza za avijaciju kopnenih snaga.

U vezi sa već iznetim zaključkom da pešadijske jedinice treba da budu motorizovane, neophodno je da se organizuju

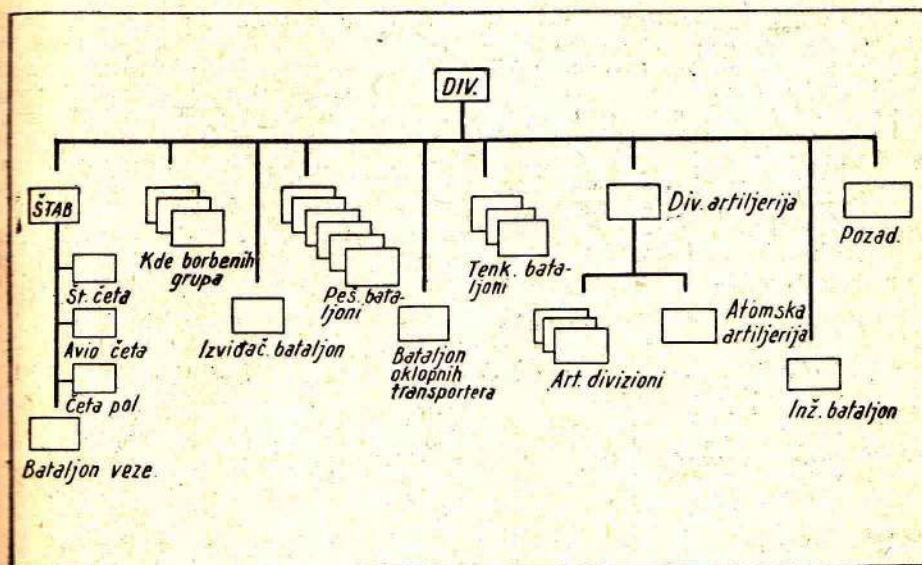
jedinice *oklopnih transportera*. Jedan takav bataljon mogao bi odjednom da pokrene 3 pešadijska bataljona. Razlika u korišćenju ovih i običnih transportnih jedinica sastoji se u tome što će jedinice oklopnih transportera često ostajati sa pešadijom do kraja izvršenja zadatka.

Razmatrajući organizaciju i formaciju divizionu, u članku se ne razmatraju posebno *tenkovske, pešadijske* ili *mehaničarske* divizionu, već divizionu koja bi bila sposobna za izvršenje izvesnih zadataka u posebnim terenskim uslovima. U tom smislu prvo se razmatra kako bi trebalo da izgledaju divizionu (za napad, odbranu i gonjenje) na srednje-ispresecanom (manevarskom) i planinskom zemljištu. Tu ima ukupno šest kombinacija. Suština ovog predloga leži u već predloženoj formacionom sastavu američke tenkovske divizionu, zasnovanom na *borbenim grupama*, čija se jačina određuje prema konkretnom zadatku. Dok u toj organizaciji *divizionu* određuje jačinu borbenih grupa, dotle bi u ovoj novoj *korpusu* određivao jačinu divizionu u raznim periodima borbe — prema borbenom zadatku koji stoji pred svakom njegovom divizionom.

Iz piščevih konkretnih predloga vidi se sledeće:

— U divizionu predviđenoj samo za izvođenje napada na srednje-ispresecanom zemljištu, na pozicionu odbranu organizovanu na brzu ruku (*šema 1*) odnos između pešadije i tenkova je 2:1. Divizionu, kao i dosada, ima svega 9 bataljona: 6 pešadijskih i 3 tenkovska. Pored toga, ona ima 3 komande borbenih grupa, 3 laka artiljerijska divizionu, 1 artiljerijski divizion srednjeg kalibra i sredstva za lansiranje lakih nuklearnih oruđa. Jednim bataljonom oklopnih transportera divizionu može odjednom da prebaci polovinu pešadijskih bataljona. Pitanje je samo koliko brzo se ovako organizovana divizionu može probijati kroz odbranu na koju je bačena nuklearna bomba. Ovakvu divizionu svakako treba ojačati još jednim bataljonom oklopnih transportera.

— Divizionu predviđena za eksploataciju — razvijanje uspeha posle izvršenog napada na srednje-ispresecanom terenu razlikuje se od one za izvođenje napada samo u pogledu odnosa pešadije i tenkova i količine oklopnih transportera.

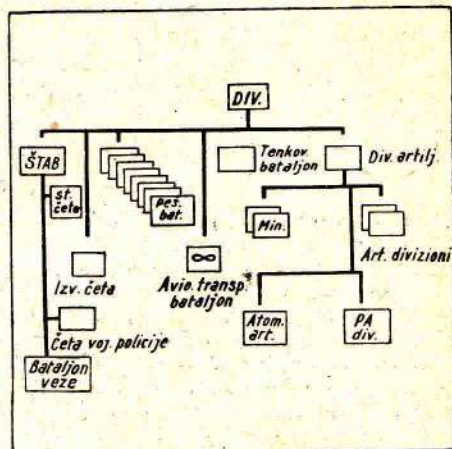
Šema 1

Dok ostale jedinice: artiljerija, inženjerija i komande grupa ostaju iste, dotle je odnos pešadije i tenkova 1:1 (4 bataljona pešadije i 4 bataljona tenkova), čime se povećava udarna snaga divizije i obezbeđuje veća pokretljivost. Isto tako, 2 bataljona oklopnih transportera treba da povećaju brz pokret pešadije (radi praćenja tenkova) i da omoguće prebacivanje ne samo pešadiskih, već i inženjerskih jedinica i prednjih artiljerijskih osmatrača. Dva izviđačka bataljona mogu potpuno da obezbede izvidanje u toku proboja u dubinu i zaštitu krila i bokova.

— Divizija za odbranu na srednje-ispresecanom zemljištu ima pretežno pešadiske snage: 8 pešadiskih i 1 tenkovski bataljon. Jedan divizion teških minobacača treba da obezbedi pešadiji što jaču vatrenu podršku. Brz pokret rezerve obezbeđuje se jednim bataljonom teških transportera koji u jednom momentu može pokrenuti snage do 3 pešadiska bataljona.

— Kod divizije predviđene za napad na planinskom terenu (šema 2) osnovno je da se obezbedi što veća pokretljivost, uprkos terenskih uslova. U tom smislu predviđa se jedan aviobataljon snabdeven pretežno helikopterima, koji u jednom poletu može

da ponese snage jednog pešadiskog bataljona. Jedan tenkovski bataljon prema 8 pešadiskih, to je srazmera koja treba da u izvesnoj meri obezbedi diviziji pokretnu

Šema 2

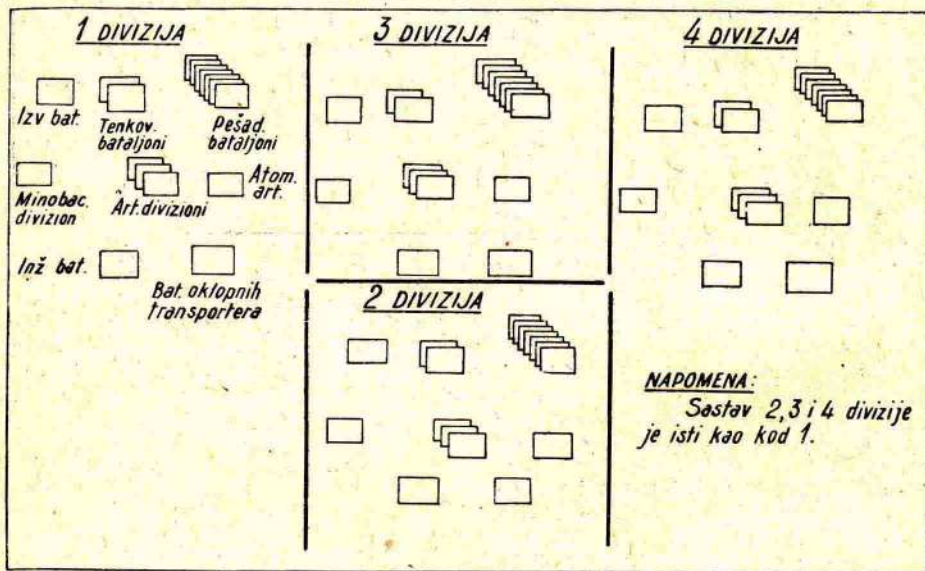
vatrenu podršku. Dva minobacačka divizona treba da pruže pešadiji što neposredniju i tešnju vatrenu podršku. Zbog teškoća u radu na koje u planini mogu naići radarske jedinice, a u vezi s tim i

zbog nemogućnosti postizanja potpune PAO vođenim raketama, jedan pav divizion treba da pruži diviziji potrebnu PAO.

— Kod divizije za razvijanje uspeha na planinskom zemljištu pokretljivosti i udar se povećavaju davanjem diviziji 2 avioataljona (pretežno helikopteri), 2 tenkovska i 1 bataljona oklopnih transportera. Na taj način joj se omogućuje okružavanje i osecanje snaga protivnika ne samo kopnenim (tenkovima i pešadijom) već i vazдушnim

raznih tipova divizija. Isto tako, samo dva predviđena tipa — *vešadiska* i *tenkovska* divizija — često bi daleko bolje izvršila svoje zadatke ako bi bila drugačije organizovana. Stoga bi divizija mogla imati u stalnom sastavu neke od potčinjenih komandi: komande borbenih grupa, komandu artiljerije divizije, vojnu policiju, aviočetu i neke pozadinske jedinice, dok bi joj se ostale snage pridavale za izvršenje svakog konkretnog zadatka. Na taj bi način korpus imao velike mogućnosti da

Zamišljeni korpus

Sema 3

putem — prebacivanjem pešadije pomoću helikoptera.

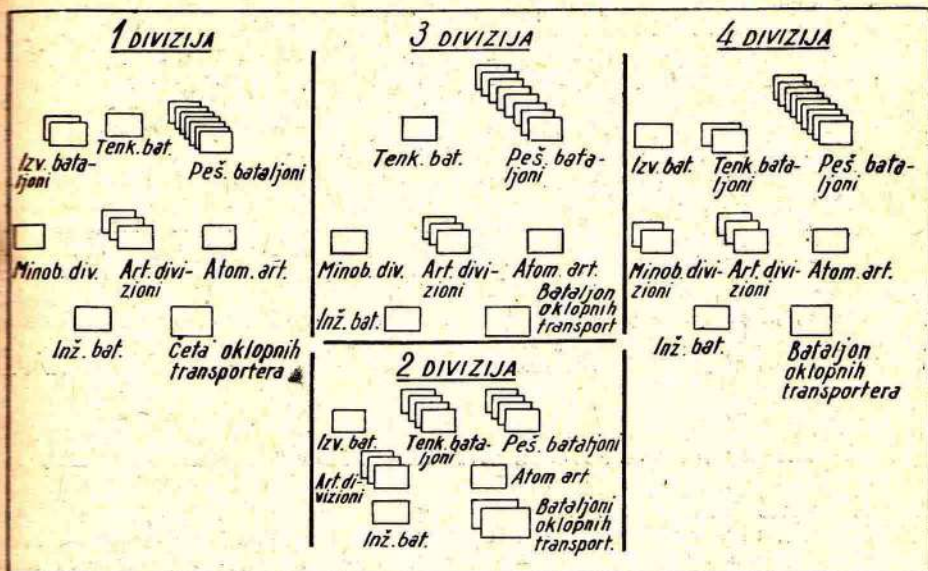
— Za diviziju predviđenu za odbranu na planinskom zemljištu glavnu snagu pretstavljaju pešadija (9 bataljona) bez tenkova i oklopnih transportera, ali sa pojačanim artiljerskim i minobacačkim vatrenim sredstvima i jednim avioataljonom koji treba da obezbedi ne samo prebacivanje trupa, već i snabdevanje jedinica municijom i drugim materijalnim potrebama.

Ovde su izneti samo neki specifični zadaci. Međutim, takvih zadataka kao što su otstupanje, forsiranje reke, napad na naseljeno mesto i dr. ima bezbroj. Stvaranje divizije za svaki od tih zadataka nemoguće je, jer bi to zahtevalo 10—15

stvara divizije prema konkretnim zadacima o kojima je ranije bilo reči.

Interesantno je kako se zamišlja prebacivanje tih snaga — iz jedne divizije u drugu — kod korpusa čija je formacija prikazana na šemi 3. Ako je korpus ovakve formacije dobio zadatak da izvrši napad na neprijatelja, tada bi mogao da organizuje svoje divizije, prema konkretnim zadacima, onako kako je to pokazano na šemi 4. Desnokrilna divizija, koja dejstvuje na pravcu glavnog udara korpusa i napada na poziciju odbranu organizovanu na brzu ruku, ima u sastavu pretežno pešadiske snage; pošto će divizija koja se nalazi u korpusnoj rezervi razvijati uspeh desnokrilne divizije, ona ima u sastavu jednak broj tenkovskih i pešadi-

Zamišljeni korpus

Sema 4

skih bataljona i sposobna je za brzo probijanje u dubinu odbrane. Desnokrilna divizija, koja prvobitno djeluje u prvom ešelonu kao pretežno pešadiska, nastupaće za tom divizijom i čistiti zaostale grupe protivničke pešadije. Centralna je slična desnokrilnoj, dok levokrilna, koja vrši napad i obezbeđuje levi bok korpusa, ima u sastavu više izviđačkih jedinica. Za ovaj konkretan zadatak premešteno je samo 10 bataljona od prvobitne formacije korpusa (uporedi šeme 3 i 4) i deo oklopnih transportera, od 68 bataljona i divizionara koji se nalaze u korpusu iznosi samo oko 10%. Ove promene komandant korpusa mora izvršiti pre početka borbe, dok se druge manje mogu vršiti i u toku boja.

Ova formacija korpusa i organizacija divizija za konkretne borbene zadatke ima i prednosti i nedostataka. Prednosti bi bile ove:

- obezbeđuje maksimalnu elastičnost za izvršenje borbenih zadataka, a to se u atomskom ratu uglavnom i zahteva; bataljoni se mogu najbolje iskoristiti, a divizije se mogu stvarati prema stvarnoj potrebi;

- maksimalno prilagođavanje raznim pokretima, kao što su vazdušni transport i dr.;

- obezbeđuje bolje maskiranje na bojnopolju, jer otkrivanjem jednog bataljona protivnik ne može da otkrije koja se divizija nalazi pred njim;

- obezbeđuje najbolje uslove za zamenu bataljona front — pozadina i obratno. Ovo je u atomskom ratu vrlo važno ne samo zbog gubitaka već i zbog odmora. Daleko je lakše slati u pozadinu na odmor i zamenjivati (po rotacionom sistemu) pojedine bataljone, nego čitave divizije.

Slabosti bi bile ove:

Ovakvo organizovana divizija ne obezbeđuje stabilnost u okviru samih jedinica i smanjuje efekat njihovog dejstva kao uvezbane celine. Međutim, jednoj diviziji koja nema krutu organizaciju na principu pukova lakše je da izgubi jedan ili dva bataljona nego diviziji koja ima organizovane pukove i tradiciju.

Nova organizacija će zahtevati promene u navikama rada komandanta i štabova divizije i brže promene u planovima i organizaciji jedinica za pretstojeće zadatke.

Pozadinski problemi variraće prema konkretnoj organizaciji divizije.

Ovakva organizacija divizija naročito bi odgovarala vazdušno-desantnim operacijama. Takvim divizijama mogu se pridavati padobranski bataljoni, koji će dej-

stvovati kao prvi padobranski ešelon, dok bi se ostali bataljoni mogli spuštati transportnim avionima direktno na aerodrom.

Pokretljivost i elastičnost u organizaciji jedinica su dva najvažnija momenta u atomskom ratu, a predložena formacija korpusa obezbeđuje baš ta dva elementa. Međutim, konačan rezultat može dati samo praktično ispitivanje.

*

Mada predložena organizacija ima izvesnih prednosti, pisac olako prelazi preko tradicija stvorenih u okviru jedne jedinice kao celine. Pitanje je kako će se nedo-

statak te tradicije odraziti na svakodnevno menjanje bataljona. S druge strane, potrebno je videti da li su iscrpene sve mogućnosti da se zadrže izvesne formacije divizije, pukovi i dr., a da se ipak postigne neophodna organizaciona elastičnost i pokretljivost.

Jedan od veoma važnih problema u atomskom ratu je i moralno pitanje, koje se najvećim delom stvara u samoj jedinici i rezultat je života i rada te jedinice. Zbog toga bi trebalo veoma kritički analizirati sve one postavke koje jednom takvom pitanju ne obezbeđuju punu pažnju.

A. V.

Kapetan bojnog broda A. Ševalije: PRIMENA METEOROLOGIJE U RATU¹⁾

Članak počinje jednom anegdotom iz Drugog svetskog rata o generalu Patonu, koji je uoči jedne značajne operacije krajem decembra 1944, nezadovoljan meteorološkim prognozama, naredio svešteniku svoje jedinice da služi misu za lepše vreme.

Ovom anegdotom pisac nema nameru da pokaže nepoverenje generala Patona u meteorološke prognoze. Naprotiv, pojedine komande su tokom Drugog svetskog rata primale dragocene meteorološke izveštaje zbog kojih je rad osoblja te službe često pohvaljivan. Pre bi se moglo govoriti o tome koliko su komande koje su te izveštaje primale umele pravilno da ih i koriste. U njima su bili ne samo podaci o vremenu, koji su se koristili pri izvođenju taktičkih operacija, nego su oni sadržavali i čitave studije primenjene klimatologije koje su služile kao baza za rad na raznim strategiskim planovima generalštabova. Tako je o tim studijama general Jat, šef američke meteorološke službe, između ostalog, rekao: »... da one zahtevaju, ponekad, rešenje problema pred kojima ni nauka nije u stanju da odgovori«.

U članku se navode razne operacije pri kojima je pravilno korišćenje dobivenih meteoroloških podataka bilo od odlučuju-

ćeg značaja: na Pacifiku, u vazdušno-pomorskim bitkama kod Midveja i nad Koralskim Morem, pri japanskom napadu na Aleutska Ostrva i američkom iskrcavanju na Solomonova Ostrva; u Evropi: prelazu »Šarnhorsta« i »Gnajzenau« preko Lamanša, savezničkom vazdušnom rejdnom na Milano 1944, ofanzivi u Ardenima 1944, itd.

Izučavanje primenjene meteorologije. Ovdje se prvenstveno misli na izučavanja vojnog karaktera koja su data u zadatak klimatolozima. Ona se oslanjaju na tri metoda: teoriju, statističke elemente i sinoptičke podatke, a često i na kombinaciju ova tri metoda.

Pojavom transportnih sredstava velike težine u opremi modernih armija, nužno se postavlja potreba prethodnog proučavanja njihovog korišćenja na različitim terenima. Mora se proučiti priroda nekog zemljišta, njegovo stanje za vreme kraćih ili dužih kiša, pri snežnim padavinama, itd., kao i do kog je stepena moguće da se po njemu kreću teža vozila.

Sličan se problem pojavljuje i prilikom amfibijskih operacija. Mora se raspelagati potpunim podacima o odnosu između vremena i nemirnog (uzburkanog) mora, o plimi i oseci, kao i o konfiguraciji obala gde će se izvršiti iskrcavanje. Pisac citira reči dr-a Žakopsa da su klimatolozi i okeanografi bili katkad nesposobni da iz podataka kojima raspolažu izvuku pravilne zaključke i da je kasnije taj rad preuzela hidrografska služba mornarice koja

¹⁾ Les applications de la météorologie en temps de guerre, par le Capitaine de vaisseau e. r. A. Chevalier, *La revue maritime*, novembar 1956.

je usavršila tehniku predviđanja do te mere da je mogla da sastavi *Refrakcioni dijagram* koji je primenljiv i na pliće vode. Stoga je bilo moguće odrediti karakteristike odbijanja talasa od obala čija je topografija poznata, kada se zna o kom se vetru radi i koji su talasi u pitanju.

Prilikom operacija velikih razmera (iskrcavanje u Evropi, na Pacifičkom Arhipelagu itd.), prva briga komandi bila je da se odredi približno vreme i najpogodnije mesto za napad. Klimatolozi su za te operacije morali davati svoja mišljenja za više meseci, pa čak i više od godine dana unapred (prvi izveštaj sa klimatološkim podacima iznad Lamanša bio je izrađen 1942). Kada su vršene pripreme za važnu operaciju *Olympic* (invazija Kjušija), koja je bila predviđena za kraj 1945, izrađeni su grafikoni o vremenu, dat je broj pogodnih dana u određenom periodu čak i za svaku fazu pomenute operacije. Kada su odluke opšteg karaktera, u pogledu vremena i mesta, bile uglavnom prihvaćene, pojavio se problem usklađivanja svih tih prognoza sa povoljnim (odgovarajućim) mestima za iskrcavanje. Opet su klimatolozi morali dati svoju reč i to: o »prolaznosti« zemljišta na kome će se iskrcavanje izvršiti, a katkad i za udaljene zone u unutrašnjosti; o uticaju vetra, koji je rastao sa brzinom, na rad vazduhoplovstva (ovaj uticaj je zavisio i od tipa i opterećenosti aviona, kao i visine leta); zatim o stepenu osvetljenosti, plimi i oseci, stabilnosti atmosfere itd.

Taktička primena meteoroloških izveštaja. Važnost metodičnog korišćenja meteorološke nauke prilikom izvođenja vojnih operacija uočena je pre jednog veka, za vreme Krimskog rata. 24 novembra 1854 zadesila je savezničku flotu na Crnom Moru strašna bura, usled čega su tri broda bila potopljena, a svi ostali ozbiljno oštećeni. Tada je Verije, u to vreme direktor pariske opservatorije, dokazao da bi se osmatranjem i prikupljanjem podataka kao i praćenjem izvesnih poremećaja u atmosferi mogao predvideti dolazak bure. Tako je na osnovu zaključaka francuskih naučnika stvorena široka mreža osmatrača — meteorologa koja se postepeno proširivala i dobijala međunarodni značaj. Zbir tako sakupljenih atmosferskih podataka činio je osnovu klimatoloških studija, koje su, pak, na strategikom planu dozvoljavale izbor da li da se

izvestan period vremena uzme kao pogodan za izvođenje neke operacije ili ne. Neposredno iskorišćeni ovi podaci služe kao osnov za sastavljanje sinoptičkih karata, koje se uglavnom predviđaju na kratke rokove a služe komandantima angažovanih jedinica na taktičkom planu. To je, svakako, od ogromnog značaja, pošto kratkoročna predviđanja koja se dobijaju sinoptičkim kartama, i to za 12 i 24 časa, daju mogućnosti upoznavanja sa eventualnim promenama i razvojem atmosferskih prilika, promenom površinske vidljivosti (naročito iznad objekata, baza za uzletanje i sletanje i dr.), pravcem i snagom vetra itd. No, mora se istaći i uticaj nepredviđenih pojava, kao što su zaledživanje i otapanje, a što je opet sve povezano sa različitim razvojem atmosferskih pojava, posebno sa polarnim anticiklonom.

Tako je za pravilno korišćenje meteoroloških podataka veoma važno koliko su se oni u nedavnoj prošlosti pokazali kao tačni. Prema statističkim podacima koji se odnose na operacije na Pacifiku, u toku poslednjeg rata granice između kojih su se prognoze pokazale kao tačne mogle bi se svesti na sledeće: prognoze koje su se odnosile na prvih 12 časova ispunjavale su se uglavnom za 1—4 časa od vremena predviđanja, one na 48 časova ispunjavale su se za 6—12 čas., a one za 10 dana u vremenu od 24 časa.

Organizacija meteorološke službe. Stvaranje meteorološke službe u vojsci izvršeno je poslednjih godina Prvog svetskog rata, iako je u početku ovoga bilo neznačajno interesovanje za nju. Major Ruš, koji je organizovao tu službu na francuskom frontu 1916, naglasio je »da je trebalo da prođe više od godine dana rata dok su se komande zainteresovale za vremenske prognoze«. On tvrdi da je admiral Ame, koji je 1915 bio komandant pomorske artiljerije, upotrebljavao u to doba barometar da bi makar približno mogao da predvidi moguće atmosferske promene, jer se brinuo kako će njegove baterije dejstvovati za vreme jedne takve operacije. Ali je tek posle Bitke na Somi stvorena organizacija meteorološke službe koja se proširila na ceo front. Tako je postojala »glavna stanica« pri štabovima armija — koja je prikupljala meteorološke podatke — i »sporedne stanice« pri svakoj

potčinjenoj komandi, koje su bile prilagođene njihovim specifičnim potrebama.

Isto tako je bilo i u Velikoj Britaniji, gde se prilično kasno uvidela nužnost primanja takvih obavешtenja. Međutim, i pri takvom stanju, pređ kraj rata se nijedan napad i nijedno bombardovanje nisu vršili bez oslonca na ta obavешtenja. Takođe nijedan let nije izvršen bez pažljive analize atmosferskih prilika nad predelom koji se preleće.

Vojna meteorološka služba stupila je u akciju od početka Drugog svetskog rata. Jedan od njenih prvih zadataka bio je da se podaci sa ogromnih prostranstava što pre prikupе. Sredstva koja su pritom upotrebljavana bila su različita, počev od upotrebe detektora i automatske signalizacije, pa do opremanja čitavih ekspedicija u predeo Arktika (naročito avionskih i podmorničkih ekspedicija).

Organizacija meteorološke službe sastojala se u stvaranju grupa pri štabu svake armije, koja je obično bila sastavljena od manjeg broja vojnika i oficira — osmatrača; oni su radili na klimatološkim studijama i prognozama širih zona koje su se odnosile na vreme od 24, 48 i 72 časa. Ti su podaci brzo prenošeni na sinoptičke karte koje su se mogle odmah koristiti. Bilo je, međutim, neobično važno održavati što tešnju vezu među svim tim organima.

Pisac dalje objašnjava kako je bila organizovana ta služba u britanskom vazduhoplovstvu. On navodi da je jedan oficir-meteorolog, sa potrebnom ekipom ljudi, bio u sastavu *Bomber Command*, a po jedan sa odgovarajućim ljudstvom u štabu svake od podređenih grupa. Pri svakom novom zadatku, oficir-meteorolog iz *Bomber Command* proveravao je podatke telefonom preko svojih potčinjenih pri grupama, posle čega je prihvatano izvršenje zadatka. Tako su odlični stručnjaci pri svakoj bazi bili u stanju da pilotima pruže tačne podatke o atmosferskim prilikama i eventualnim promenama.

Iskrcavanje u Normandiji. Prva klimatološka studija koja se odnosila na ovu operaciju i na opšte stanje vremena nad Lamanšom data je ujesen 1942; druga, koja se odnosila specijalno na francusku obalu, 1943. Na početku 1943 Vrhovna komanda je odmah koristila te podatke opšteg karaktera, a takođe i studije koje su se odnosile na razne faze iskrcavanja i

upotrebu pojedinih rodova. U periodu januar-mart 1944 meteorolozi su sastavili konačan izveštaj koji je predviđao sve detalje napada na obale Normandije tokom maja i juna. Sve vojne pripreme svele su se, s obzirom na uslove vidljivosti i stanje plime i oseke, uglavnom, na 6 dana u mesecu junu (u dva perioda po 3 dana), a datum dana »D« u prvom periodu mogao je biti 5, 6 ili 7 jun, kada je bio pun mesec. Prema statističkim podacima bilo je malo nade da se nađe potpuno povoljno vreme, tako da je Vrhovna komanda morala da odredi skup »najnepovoljnijih prihvatljivih uslova« u pogledu operacija, uslova koji su se sastojali:

— za *mornaricu* — da bi se izbegli jaki talasi na Lamanšu, u toku prethodnih nekoliko dana brzina vetra ne bi trebalo da prelazi dopuštenu brzinu na pojedinim delovima Atlantika. Na obalama snaga vetra ne sme prelaziti jačinu od 2 m/sek (kada duva sa pučine) i 4 m/sek (kada duva sa kopna) od dana »D« do dana »D + 2«;

— za *avijaciju* — visina oblaka ne sme biti manja od 3.300 m za teške bombardere (a 1.350 m za ostale), 300 m za lovačke i 750 m za transportne avione; vidljivost najmanje 4.800 m;

— za *rodove* — za trupe koje se prebacuju avionima, brzina vetra na površini, tj. iznad zone vazdušnog desanta, ne sme prelaziti 33 km na čas, a za jedrilice 48—56 km na čas. Osvetljenost terena mora odgovarati bar onoj koju daje mesec u prvoj četvrti na visini od 30°, ili pak jačini svetlosti u praskozorje ili sumrak.

Pa i pored toga, bilo je predviđeno da dan »D«, zbog plime i oseke, padne u vreme punog ili mladog meseca. Tako su u februaru 1944 održavane 2—3 puta nedeljno telefonske konferencije između tri velika centra za predviđanje vremena (Meteorološkog ureda, Admiraliteta i Vrhovnog štaba Saveznika). Konferencije su imale zadatak da pruže predviđanje vremena za 5 dana. Od prve polovine aprila održane su po dve telefonske konferencije, a u maju, kada su počele prethodne vežbe, održavale su se i po triput nedeljno. Poslednja konferencija održana je neposredno pre dana »D« sa definitivnom prognozom koja je Vrhovnoj komandi data u 4.15 časova. Britanski Admiralitet je pu-

tem svojih službi dostavio neobično važnu prognozu u pogledu uzburkanog mora što je bilo prouzrokovano prelazom depresije na Atlantik. Zna se da je odluka o odlaganju dana »D« od 5 na 6 jun doneta na osnovu sinoptičke karte koja je izdata 3 juna u 18.00, a predviđala je promenu pravca vetra ka jugozapadu što je imalo da donese osveženje i niske oblake. Tako se i dogodilo: hladan talas je zaista prešao preko Kanala u prvim časovima 5 juna. Vetar se najzad utišao, ali je oblačnost još uvek bila smetnja za padobrance i bombardovanje.

Sve ovo potpuno opravdava odluku o odgađanju napada od 5 za 6 jun, jer je posebna prognoza glasila:

»Dosta dobro vreme, koje sada traje, održaće se verovatno do 6 juna posle podne; nebo će povremeno biti polupokriveno, visina oblaka između 750—900 m. Vetar će na mestima za iskrcavanje duvati sa zapada i verovatno neće prelaziti brzinu od 3 m/sek. Vidljivost će biti dobra. 6 juna posle podne oblačnost će se povećati, tako da će nebo do kraja dana biti potpuno pokriveno oblacima; visina oblaka oko 300 m. Ta će se vremenska situacija, verovatno, održati u toku noći 6/7 juna, ali je teško predvideti njen kasniji razvoj. Međutim, može se predvideti da će se posle prelaska hladnog talasa u toku 8 juna nebo razvedriti, a da će visina oblaka biti 600—900 m, sa prosečnom oblačnošću od 7/10. Vidljivost će ostati dobra.«

Sinoptička karta — od 4 juna u 18.00 — otkrivala je postojanje duboke depresije koja je dolazila severno od Škotske, a bila je najniža od svih depresija zabeleženih u toku poslednjeg stoleća. Ona nije mogla pružati nade na duži period lepog vremena, ali je ipak pojava hladnog talasa imala korisno dejstvo jer je ovaj zaustavio prodor toplog vazduha sa jugozapada, koji je uvek praćen gustim

i niskim oblacima. Na taj način on je pomogao izvršenje vazdušnih operacija.

Iako je iskrcavanje izvršeno po skoro lošem vremenu, ono je postiglo potpuno taktičko iznenađenje protivnika jer on, znajući za postojanje tako duboke depresije, nije nikako mogao pretpostaviti da će Saveznici izvršiti iskrcavanje u tom periodu. Zbog gornje pretpostavke neprijateljeva služba vazdušnog i pomorskog izviđanja i patroliranja ostala je neaktivna i tako je napad potpuno iznenadio nemačke jedinice u Normandiji, čiji su mnogi oficiri bili u to vreme na odsustvu. No, Saveznici su, i pored toga, zbog bure pretrpeli znatne materijalne žrtve, koja je porušila čak i veštačko pristanište »Malberi«.

Pisac naglašava da bi se savezničko iskrcavanje pretvorilo u katastrofu da je ta bura slučajno došla posle dana »D«.

Meteorološko osoblje. Iz svega iznetog jasno se vidi da je neophodno negovati visoko stručan kadar meteorologa, koji će ostvariti primernu saradnju sa štabovima i sa dokumentima u rukama diskutovati prilikom planiranja i pripreme pojedinih operacija. Takođe se postavlja kao ozbiljno pitanje izbor i dodeljivanje stručnjaka — meteorologa izvesnim većim, pa i manjim jedinicama, za pojedine faze operacija, s obzirom na njihovu ulogu i činjenicu da je meteorolog postao borac. Nužno je da svaka velika mornarica i posle rata razvija meteorološku službu i potstiče svoje osoblje da prati nove probleme i razna tehnička dostignuća koja se stalno usavršavaju. Velika Britanija i SAD poklanjaju ovoj službi veliku pažnju tako da već imaju vrlo dobro razvijenu vojno-meteorološku službu, dok Francuska u tom pogledu zaostaje nešto za njima.

Na kraju pisac citira reči vazduhoplovnog maršala Slesora koji kaže: »... ako meteorologija nije tačna nauka, rat je to još manje«.

V. R.

Pukovnik Volter Hopkins: AMERIČKA TENKOVSKA ŠKOLA TRAŽI PROTIV- AVIONSKO NAORUŽANJE ZA OKLOPNU DIVIZIJU¹⁾

Američka tenkowska škola postavila je pitanje da li prema iskustvima u prošlosti postoji potreba za lakim pav naoružanjem u oklopnoj diviziji?

Mora se računati sa tim da će neprijatelj upotrebiti sva raspoloživa vatrena sredstva za dejstvo protiv američkih oklopnih jedinica; jedno od tih sredstava je *taktičko vazduhoplovstvo*, koje obuhvata avijaciju za borbeno obezbeđenje, za korekturu artiljerijske vatre i osmatranje.

Pojava lovaca-bombardera sa nadzvučnim brzinama izazvala je ozbiljnu sumnju u efikasnost automatskih pav oruđa, kao i oruđa sa dvostrukom namenom (za gađanje vazдушnih i zemaljskih ciljeva) u organskom sastavu oklopne divizije. Kod nekih štabova došlo se do zaključka da nije opravdano dalje zadržavanje ovih oruđa u organskom sastavu divizija. Međutim, izgleda da pri razmatranju ovog pitanja nije uzeto u obzir to da vrsta ciljeva na zemlji koje avijacija gađa utiču na brzinu i visinu leta aviona koji vrši napad. Pravilno razvijena oklopna jedinica u rastresitom poretku — bilo na mestu ili u pokretu — ne pruža ciljeve velike po površini, već niz malih ciljeva u vidu pojedinih tačaka. Uspešan napad lovaca-bombardera na ovakve ciljeve bombama, raketama, mitraljezima i napalnom zahteva od pilota veliku preciznost; on mora da osmatra, nišani avionom u pokretu i da se pri dejstvu približi na relativno kratko otostojanje od cilja.

Po američkim Pravilima gađanja iz vazduha, propisana brzina pri gađanju ciljeva na zemlji je 350—450 milja (560—720 km) na čas. Prema tvrđenju iskusnih pilota, da bi se postigla potrebna preciznost na male ciljeve, treba napadati još manjom brzinom. Saznanje da cilj brane laka pav oruđa, međutim, može uticati na pilota da poveća brzinu pri gađanju, što će imati za posledicu znatno smanjenje preciznosti gađanja.

Tenkovi i druga oklopna vozila su vrlo važni ciljevi za lovce-bombardere. Akcije aviona će biti prvenstveno upravljene na

sprečavanje kretanja tenkova i onemogućavanje vršenja podrške. Kod oklopne divizije ovo je najlakše postići ako se dejstvo koncentriše na njihove vitalno važne komunikacione pravce, od kojih ona zavisi pri vršenju podrške.

Primena svih mera pasivne odbrane, zajedno sa rasporedom pav oruđa za zaštitu kolona sa vozilima, mostova i tesnaca, od napada iz vazduha obrušavanjem, pruža u izvesnoj meri obezbeđenje borbeno gotovosti jedinice. Ako bi neka neprijateljska divizija bila bez lakog pav naoružanja, pilot lovca-bombardera koji bi to saznao smatrao bi to kao naročito povoljnu okolnost i njegova preciznost gađanja bila bi znatno povećana.

Sadašnje lako pav naoružanje nije poslednja reč tehnike i taktike. Dok se ne pronađe nešto bolje, ono ipak predstavlja jedino sredstvo za odbranu od dejstva neprijateljske avijacije u borbenoj zoni, naročito na visinama ispod radar-skog horizonta uređaja (sistema) koji služe za upravljanje avionima, dirigovanim projektilima i artiljerijskom vatrom protiv neprijateljske avijacije. Potrebno je uložiti maksimum napora da se današnja ograničena vrednost ovih oruđa pravilno proceni i maksimalno iskoristi dok se ne razviju nova — efikasnija pav oruđa.

Činjenica je, takođe, da problem avijacije sa nadzvučnim brzinama ne treba ignorisati. S druge strane, treba imati u vidu da avioni za vreme kretanja takvom brzinom, naoružani konvencionalnim naoružanjem, ne predstavljaju naročito veliku opasnost za taktički razređenu oklopnu borbenu formaciju.

Pri oceni da je lako pav naoružanje u današnjoj diviziji u SAD nekorisno, izgubljeno je iz vida skupo plaćeno iskustvo iz rata u Koreji. U vazдушnim borbama snage Ujedinjene komande izgubile su 89 mlaznih aviona, dok je u istom periodu izgubljeno 676 aviona pogođenih dejstvom sa zemlje. Da bi se smanjili gubici u završnoj fazi rata u Koreji, pilotima je bilo zabranjeno spuštanje ispod 900 m — pri napadu na ciljeve na zemlji. Preciznost pogađanja žrtvovana je radi smanjenja gubitaka.

Iskustvo mlaznih aviona visokih borbenih sposobnosti u odnosu na pav i pe-

¹⁾ Colonel Walter G. Hopkins, Jr. The Armor School Requirement for AAA (AW). — *Armor*, jul-avgust 1956.

šadisko naoružanje Drugog svetskog rata ne ide u prilog tvrdnji da današnje pav naoružanje nije efikasno protiv savremene avijacije. Major Endriju Soltis, oficir PAA, u članku o neprijateljskoj PAO u Severnoj Koreji (*Air University Quarterly* — sv. VIII br. 1) tvrdi: »Većina gubitaka i oštećenja koje je podnela avijacija Ujedinjene komande bila je naneta pav naoružanjem i pešadiskim oružjem, naročito pri izvršenju zadataka obezbeđenja i podrške«.

U knjizi *Methods of Operations Research* od Morisa Kimbola, nalazi se opis analize efikasnosti dejstva lakog pav naoružanja, uključujući u ovo i oruđa sa dvojnomo namenom, u Drugom. svetskom ratu. Tu, između ostalog, stoji i ovo: »U početku rata, veliki broj britanskih trgovačkih brodova bio je ozbilino oštećen vazдушnim napadima u Sredozemlju. Odgovor na ovo je bio da se na brodove postavljaju pav oruđa«. Rezultat je bio da su pav oruđa imala na 100 aviona u 100 napada samo 4% pogodaka. Ovo je izazvalo sumnju u njihovu efikasnost i mnogi su smatrali da pav oruđa nisu rentabilna. Međutim, ako se upitamo sa kakvim su ciljem ta oruđa postavljana na brodove, da li radi obaranja aviona, ili radi zaštite broda od oštećenja i potapanja, tada, ako primimo da je zadatak ovo drugo, dolazimo do drugačijih rezultata. Neprijateljski avioni u napadu na brodove koji su imali lako pav naoružanje bili su u stanju da postignu samo 8% pogodaka, a od ovog procenta potonulo ih je samo 10%. S druge strane, avioni koji su ga-

dali brodove bez lake pav odbrane bili su u stanju da postignu 13% pogodaka, od kojih je 25% brodova potopljeno.

Iz ove poslednje analize se vidi da su se pav oruđa više nego isplatila, smanjenjem potapanja brodova više od dvaput.

Zaštita oklopnih jedinica od avijacije ne ograničava se samo na avione koji dejstvuju vatrom. Potrebno je zaštititi jedinice i od aviona koji vrše obezbeđenje jedinica, fotografisanje sa malih visina, grupno izviđanje, korekturu artiljerijske vatre — atomske ili obične bombe — i slično. Helikopteri i laki avioni naročito su pogodni za ove zadatke, no oni su jako osetljivi na vatru automatskog oružja, te im se pomoću lakog pav naoružanja može uspešno oduzeti sloboda dejstva u borbenoj zoni.

Osim vazdušne odbrane, lako pav naoružanje u organskom sastavu jedinica pruža još jedno preimućstvo, naime, veliku moć gađanja gustom vatrom automatskih oruđa na ciljeve na zemlji. Dobro je poznato široko korišćenje tih oruđa u ovom smislu u Koreji.

Prema svemu izloženom, pisac smatra da je u svetlosti iskustava iz prošlosti zadržavanje lakih pav oruđa u organskom sastavu oklopnih jedinica korisno.

Pitanje PAO od aviona sa nadzvučnim brzinama je zanimljivo i značajno i mnoge stvari i postavke koje su ovde razmatrane za oklopne jedinice mogu se dovesti u vezu i sa odbranom jedinica drugih rodova vojske, kao i PAO uopšte.

M. S. P.

Pukovnik dr fil. Hans Majer-Velker: O NASTAVI ISTORIJE RATOVA¹⁾

Danas se u vojnoj literaturi s pravom postavlja pitanje da li će ubuduće, u okviru vojnog obrazovanja, izučavanje istorije ratova (IR) biti neophodno i celishodno i kako ga u savremenim uslovima treba izvoditi. Pritom se protiv ovog izučavanja navode sledeća mišljenja: da su druge nauke korisnije za proučavanje od IR i, naročito, da najnovija tehnička do-

stignuća unose tako dalekosežne izmene u suštinu ratovanja da se iz dosadašnje IR gotovo nikakva iskustva ne mogu koristiti za budućnost. Ovu činjenicu priznaju gotovo svi zainteresovani pisci koji smatraju da je danas u ovom pogledu situacija drukčija nego posle Prvog svetskog rata.

I pored kritičkog razmatranja pokrenutog pitanja, oseća se težnja da se potreba za nastavom IR opravda. Tako jedan pisac navodi kao glavne ciljeve njenog proučavanja: upoznavanje sa principima ratne veštine, oživotvoravanje ličnosti

¹⁾ Über den Unterricht in Kriegsgeschichte, von Oberst Dr. phil. Hans Meier — Velcker, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, oktobe 1956.

starešina, uočavanje povezanosti ratnih događaja i mnogostrukosti suštine ratovanja.

Svi se diskutanti slažu u tome da težište nastave treba da bude na individualnom proučavanju IR, i to kako za pitomce vojnih akademija tako i za štabne oficire. Prilikom daljeg razmatranja ovog problema treba poći od činjenice da je nastava iz IR znatno teža od one iz primenjene taktike. To je stoga što nastavnici, pored sopstvenog ratnog iskustva, treba da raspolazu i širokim i naučno obrađenim istoriskim znanjem.

Danas svršeni maturanti dolaze u vojne akademije sa oskudnim znanjem iz vojne istorije. Smatra se da pitomci vojnih akademija treba da dobiju opšte poglede na razvoj ratne veštine, dok je za obrazovanje štabnih oficira neophodno korišćenje primenjenog metoda. Pritom se naročito ističe donošenje komandantskih odluka, kao i zahtevi koje rat postavlja ispred svih starešina. Pored mišljenja većine da je glavni doprinos izučavanja IR saznanje o ratnim principima, postoji i shvatanje da je IR ustvari vremenski unazad projektovana nastava taktike. Pitanje metodike i izbor materijala zahtevaju dalja razmatranja.

Ljudi su od IR u razno doba tražili i različite stvari. Početkom ovog veka zahtevano je da IR, na osnovu proučavanja proteklih ratova, pruži praktične zaključke taktičkog i organizacionog karaktera. Pri tome je oprezno ukazivano i na činjenicu da se stečena iskustva retko mogu bukvalno primeniti u praksi. Zato i jeste pogrešno shvatanje da je glavna korisnost IR baš u podražavanju istoriskih primera.

Težnja da se iz IR neposredno dobiju praktična iskustva vodi poreklo još iz XVIII veka (od Fridriha Velikog). Još tada su neki smatrali da studijom dela velikih vojskovođa treba omogućiti podražavanje njihovih postupaka. Proučavanje ratova velikih vojskovođa svih vremena bilo je tada glavni cilj. Napoleon je, na primer, preporučivao da se prouče pohodi Aleksandra Velikog, Cezara, Gustava Adolfa, Tirana, Evgenija Savojskog i Fridriha Velikog. Kod njega je znanje taktike, koja se stalno menjala, moralo da ustupi mesto poznavanju velikih ratnih principa trajne vrednosti. Bilo je i tada pisaca koji su smatrali da je čovek, a na-

ročito starešine, glavni faktor rata. Pred Prvi svetski rat vojskovođstvo je predstavljalo glavni predmet studija. Suština IR se proučavala samo u toku školovanja štabnih oficira, jer se smatralo da samo oni raspolazu potrebnom zrelošću i strananim poznavanjem vojske. Na nemačkoj ratnoj akademiji prvenstvo se davalo ratovima od Fridriha Velikog pa naovamo, a težište je bilo na Napoleonovim i modernijim ratovima. Razlog za ovo je, pored ostalog, bila relativna bliskost izvornih događaja i bogata literatura o njima.

O nastavi IR na pruskoj Ratnoj akademiji diskutovano je još u XIX veku i ona je tokom vremena pretrpela izvesne promene. Tako se, od 1868 godine nije smeo davati samo hronološki tok događaja, već su slušaoci morali da potpuno savladaju proučavane operacije i da budu što više uvedeni u sam duh ratovodstva. Štabni oficiri su proučavali IR prvenstveno u cilju taktičko-operativnog osposobljavanja. Pored toga, morao se uzdići i njihov vojničko-patriotski duh. Pri tome se uglavnom koristila primenjena metoda: sve odluke su se donosile, odnosno zapovesti izdavale, tek pošto je sve bilo potpuno jasno svakom slušaocu i pošto je sve to dobijeno kao rezultat ličnog rada svakog od njih.

Pri sprovođenju izvesnih novina u nastavi IR, Moltke je naglasio da je njihov cilj izostravanje vojne procene, racionalno shvatanje svake ratne situacije i donošenje brzih i tačno određenih odluka. U toku trogodišnjeg školovanja išlo se postepeno od prostih ratova minulih stoleća do savremenog ratovodstva. Time je pojačan interes i poboljšan metod za vojnoistoriske studije, a stvoren je i oštrij vojnički sud po pitanju uticaja novih sredstava na ratovodstvo u raznim epohama.

Od 1885 proučavani su ratovi Fridriha Velikog, Francuske revolucije, Napoleona i nemački ratovi za ujedinjenje, sa težištem na ratu 1870/71. Obraćana je veća pažnja povezanosti ratovodstva sa promenljivim taktičkim formama, uticaju jakih karaktera na tok događaja i nadmoćnosti moralno-intelektualne snage u odnosu na mrtva pomoćna sredstva.

Pred 1914 obim studija ratovodstva znatno se proširio, obuhvatajući formaciju, organizaciju, naoružanje i unutrašnju bojnu gotovost vojske. Nasuprot masi nago-

milanog znanja pretpostavljalo se poznavanje velikih zakona razvika, napretka i samog života. Borilo se protiv težnje da se iz IR prikupe »formule i recepti« za buduće uspehe. Zato se ovaj rad i razlikovao od načina učenja na klasičnim i matematičkim studijama. Najzad, stalo se na gledište da uspeh u vojnim stvarima ne postiže mnoštvo naučenih formula i maksima, već oštrina misli koje su proizišle iz stvaralačkog duhovnog rada.

Pomorska akademija je radila u istom pravcu i pružala je strategiji potrebne osnove i trudila se da sopstvenim sredstvima natera neprijatelja da prizna volju suprotne strane. Uvođenje istorije pomorskog ratovanja u opštu vojnu istoriju povezalo je ovu i sa istorijama trgovine, industrije i kolonijalnog razvoja, što je sve znatno doprinelo uzdizanju kvaliteta pomorske misli.

Posle Prvog svetskog rata vladalo je mišljenje da IR izostrava shvatanje, neguje fantaziju, osposobljava da se naknadno osete ratna delanja vojskovođa iz prošlosti i da za vojnike pretstavlja polje najviših umnih dostignuća i omogućava razumevanje psiholoških fenomena u ratu.

Tako se u ratnoj akademiji (obnovljenoj oko 1930) pri izučavanju IR, pored ostalog, naročito ukazivalo na povezanost između ratova na kopnu moru i u vazduhu i na uzajamne veze između rata i politike. Nastava je kroz primenjen metod dobila oblike operativnog planskog vežbanja. Tako je, naprimer, u I tečaju tražen osvrt na jedan pohod Fridriha Velikog ili Napoleona i, u užim okvirima, pokretni deo Prvog svetskog rata. U II tečaju je prorađivan izabrani rat u vremenu između 1866 i 1913 i pokretni period iz Prvog svetskog rata (u širem obimu). I najzad, u III tečaju je obuhvaćen jedan od ratova posle 1918, a iz Prvog svetskog rata, pored najširih tema iz pokretnog perioda, kao specijalna studija, rovovski rat i borbe oko utvrđenja u tipu stalne fortifikacije. Sve je ovo imalo za cilj da se slušaoci što bolje osposobe za izvršenje konkretnih operativnih zadataka.

Posle Drugog svetskog rata naročita se pažnja polaže na IR u školovanju štabnih oficira. Pritom se traži da se zbog doktrine totalnog rata znatno prošire granice čisto vojnoistoriskog proučavanja, kao i da se obuhvate i problemi politike, ratne privrede, industrije, psihologije itd.

To je naročito važno zbog toga što u ratu pogrešne procene neprijatelja (čisto vojne) od strane štabnih oficira i komandanata donose loše posledice sveobuhvatnog karaktera. Neosporno je da je poželjna što šira istoriska kultura štabnih oficira, ali je pitanje šta se sve može obraditi za tako ograničeno vreme školovanja. U prvom redu oficire treba osposobiti za čisto stručni poziv, a ostalo do'azi u drugi red, pošto će se tako izbeći bar načelni propusti.

Dok su se ranije štabni oficiri osposobljavali samo za taktičke i operativne zadatke, danas se i tu mora ići novim putevima, a naučno poznavanje zakona opšteg razvoja besumnije će olakšati uzdizanje strategiskog shvatanja i taktičkog razumevanja. Međutim, raniji istoriski događaji, kao odraz svog vremena, ne pružaju dovoljno materijala za praktično školovanje komandnog kadra za upotrebu u sadašnjosti i budućnosti.

Pa ipak, bez poznavanja prošlosti ne može se razumeti ni sadašnjost. Iskustva iz IR omogućavaju da se u miru oforme najverovatnije hipoteze o budućem razvoju ratovodstva. Na osnovu stečenog znanja iz IR u toku školovanja i individualnog proučavanja, obuka štabnih oficira mora da im proširi znanstveni horizont i osposobi ih za donošenje važnih zaključaka. Pored pitanja iz opšte vojne istorije (razvoj sistema vojske, mesto oružanih snaga u državi itd.), od naročitog je interesa razvitak operativnih shvatanja. Zato izabrane teme i treba da svestrano osvetle sve elemente ratovodstva.

Nastavno gradivo treba da se izabere iz ratno-istoriske tematike koja omogućava da se naročito obrade sledeća pitanja: elementi, granice, iskorišćavanje i neočekivanost uspeha; iznenađenje, demonstracije i obmane; improvizacije i veština snalaženja, inicijativa, žilavost, istrajnost, tvrdoglavost, lakomislenost i hrabrost; uticaj slučaja; uloga starešina, elementi procene situacije, odluka i načini njenog sprovođenja; disciplina, preterivanja i panika.

Izbor primera za nastavu iz IR zavisi od njihove poučnosti, ukoliko smo za takav rad prethodno osposobljeni. Elementi rata podjednako utiču i na vidove oružane sile i na one rodove vojske koji ponajviše zavise od tehnike (vazduhoplovstvo, mornarica i oklopne jedinice). Razmatra-

nje o uzajamnoj povezanosti i uticaju čoveka na tehniku i obrnuto ima svoju naučnu osnovu bez obzira na to koja se istoriska epoha proučava.

Okvir u kome će se vršiti njihovo proučavanje načelno daju same teme, dok je uticaj epohe ovde sekundarnog značaja. Svestranost istoriskog zbivanja dobija se detaljnim proučavanjem događaja. Tako se, naprimer, studijom bitke kod Gumbinena (naročito 20 avgusta 1914) mogu iznaći razlozi panike kod XVII nemačkog korpusa i 35 pd i neiskorišćavanje postignutog uspeha od strane Rusa.

Proučavanje novije IR lakše je zato što su ovi događaji bliži proučavaocima, te su stoga i razumljiviji. Zato ratove na kopnu u užem smislu treba proučavati od Napoleona. Pomorske ratove treba početi ratovima između Engleza, Francuza, Holanđana i Španaca i priključiti im Nelsona. Danas je najcelishodnije uglavnom obuhvatiti ratove od prelaska iz XVIII u XIX vek pa zaključno sa Drugim svet-skim ratom.

Predložena tematika zahteva koncentraciju na najvažnijim stvarima, a to je uvek upoznavanje sa elementima rata. Pri tome treba znati da se iskustva ne mogu naučiti već se do njih mora doći studijom. Zato ih i treba osposobiti za samostalni naučni rad, za obrađivanje merodavnih izvora i za prikazivanje odgovarajuće sopstvene i strane stručne literature.

Na kraju treba konstatovati da kvalitet nastave IR mnogome zavisi od ličnosti nastavnika, pošto se ona, i pored zajedničkog cilja, može predavati na razne načine. U izboru materijala i načinu njegove interpretacije nastavnici treba da imaju široko polje rada. Oni će tada metod rada birati prema svojoj prirodi, čime nastava samo dobija u živosti i istinitosti. A time se postiže da vojnici još u miru, u najvećoj mogućoj meri, upoznaju rat i shvate njegovu bitnost, bez kog saznanja oni, ustvari, ne mogu nikad ni približno da uđu u suštinu svog poziva.

M. D.

Potpukovnik dr **Daglas Lindsej: MEDICINSKO ZBRINJAVANJE U ATOMSKOM RATU¹⁾**

Članak pod gornjim naslovom, namenjen u prvom redu oficirima oklopnih jedinica, tretira neka pitanja organizacije zbrinjavanja ranjenika u uslovima primene nuklearnog oružja. Tu se, pre svega, ukazuje na neka zastarela shvatanja. Osnova planiranja danas više ne može da bude pojam o jednoj eksploziji sa nekom slobodnom pauzom iza toga, već nekoliko uzastopnih udara po jednoj te istoj jedinici, odnosno nekoliko istovremenih eksplozija na više tačaka fronta. Greši se takođe kad se kao obrazac uzimaju situacija i mere potrebne prilikom eksplozije atomske bombe nad nekim većim naseљem u dubokoj pozadini, gde se pomoć može očekivati i od udaljenih gradova, a samo pogodeno područje nije neposredno ugroženo od neprijateljskih snaga. O nekoj sličnosti sa takvim uslovima može biti govora samo kad je u pitanju područje pozadine fronta, pa eventualno čak i armiska pozadina, gde najbliže sanitetske ustanove mogu formirati provizorne ekipe hitne pomoći, ili se i same primaknuti

pogodnom području. Međutim, u divizijskom rejonu takav postupak ne dolazi u obzir, pošto su tu, naročito posle atomske eksplozije, sve jedinice maksimalno angažovane u borbi, tako da se nijednoj ne mogu oduzeti njeni sanitetski organi i uputiti na pogodeno područje.

Zbrinuti ranjenike posle atomske eksplozije težak je ali nije nerešiv zadatak. Nije potrebno da jedinice prekinu dejstva radi njegovog izvršenja, a isto tako nisu nužne ni bitne izmene u sistemu evakuacije. Izvesni taktički postupci i tehničke mere mogu u znatnoj meri da zaštite jedinice od velikih gubitaka. Ako bi, naprimer, vojnici imali uvek rukave spuštene, okovratnike podignute, ako bi nosili rukavice i šlemove, opekotine ne bi zahvatile više od 2—4% površine tela, ukoliko se ne zapali sama odeća.

Radiološke povrede neće predstavljati veliki problem. Njih neće biti mnogo, po-

¹⁾ Lt. col. Douglas Lindsey: Atomic Medical Care, *Armor*, maj-jun 1956.

što će lica koja se nađu u sferi efektivnog dometa nuklearnog zračenja (oko 1.500 m od centra eksplozije) stradati od termičkog i mehaničkog dejstva. Osim toga, lica sa radiooškim povredama ne iziskuju upočetku nikakvu značajniju pažnju. Ona treba da se podvrgnu lečenju tek kasnije, kad se počnu javljati simptomi radijacione bolesti.

Proračun verovatnih gubitaka koje bi pretrpeo bataljonski rejon sa brojnim stanjem od oko 1.000 ljudi izgledao bi ovako:

— dobar pogodak može zahvatiti sve ljudstvo bataljona, tj. 100%, pri čemu će biti približno 50% poginulih i isto toliko ranjenih;

— pri većoj grešci u gađanju neće biti pogođeno više od 50% ljudstva, pri čemu se može očekivati 10% mrtvih i 40% ranjenih; ostalih 50% ostaje nepovređeno;

— ako se ljudstvo nalazi bliže centru eksplozije (veća zbijenost bataljona) ili se radi o bombi većeg kalibra, poginulih može da bude i znatno više od 50%, i utoliko će manje biti ranjenika.

Odatle proizlazi zaključak da će pod tipičnim okolnostima, maksimalni broj ranjenika u izvežbanoj jedinici — pogođenoj u uslovima bojišta, — biti oko 50% njenog ukupnog brojnog stanja. Prema tome, kada bataljon broji 1.000 ljudi, bataljonski lekar neće nikad morati da razbija glavu oko toga kako da zbrine 1.000 ranjenika, već najviše 400—500. A kako zbrinuti ove ranjenike? Po nekim shvatanjima trebalo bi da se na lice mesta uputi evakuaciona bolnica (kapaciteta 400 postelja), ili da se angažuju 3—4 sanitetske automobilske čete ili, pak, 100—200 helikoptera (tačan broj zavisi od tipa helikoptera), te da se tako jednim potezom bataljon oslobodi ranjenika, i to ne sredstvima puka ili divizije, već armije. Međutim, ova shvatanja se ne zasnivaju na realnim mogućnostima, pošto nije verovatno da se u uslovima većeg broja atomskih eksplozija mogu obezbediti sredstva potrebna za takav način zbrinjavanja ranjenika. Problem prve pomoći i evakuacije sa mesta eksplozije treba da rešavaju same divizije i to celishodnim manevrom vlastitim sredstvima. No, ovo rešenje ima taj nedostatak što će evakuacija teći znatno sporije, te će ranjenici morati relativno dugo da ostanu u rejonu bataljona. Zbog toga bi svako bataljonsko previjalište (sanitetski vod bataljona) moralo biti sprem-

no da se stara o tim ranjenicima bar u toku 24 časa. Ovo je nužno već i zbog toga što će pogođeni bataljon često biti izolovan, odnosno nalaziti se u situaciji u kojoj je evakuacija otežana. Sledeća nepovoljna posledica spore evakuacije jeste odlaganje hirurške pomoći. Osim toga, o nekoj medicinskoj pomoći na samom bataljonskom previjalištu, koje mora da zbrinja 400 ranjenika, jedva se može i govoriti.

Iako ove nepovoljne posledice predstavljaju nužnost koja se ne može izbeći, tu postoje i neke olakšavajuće okolnosti. Od ukupnog broja ranjenika, na *kritične* slučajeve koji treba da stignu na operacioni sto najdalje za 6 časova, ne dolazi više od 20%. Oko 40% ranjenika biće *teški* i *srednje teški*, kojima hirurška pomoć nije toliko hitna, te se evakuacija može odložiti za 6—12 ili više časova — bez znatnih posledica u pogledu prognoze izlečenja. Preostalih 40% otpada na *lakše ranjenike* koji mogu i duže da čekaju na evakuaciju, a u međuvremenu mogu čak i aktivno učestvovati u borbi. Neki od ovih ranjenika neće ni trebati da se evakušu. Ako se tome doda još i to da će rad bataljonskog previjališta biti olakšan i time što svi ranjenici ne stižu odjednom, onda situacija nije tako teška kako to u prvi mah izgleda. Pristižući sanitetski transport (ambulantna kola i helikopteri) bataljonski lekar treba da iskoristi u prvom redu za *kritične* ranjenike, a evakuacija ostalih može i da se odloži, ili da se obavlja opštim (nesanitetskim) transportom.

Od krupnog je značaja da se spreči izlaženje iz stroja najlakših ranjenika, a takođe i da se odloži evakuacija, kad god je to nužno, onih ranjenika koji još mogu da učestvuju u borbi. U ovoj stvari veoma značajna uloga pripada bataljonskom lekaru.

Bataljone ne treba opterećivati velikim količinama sanitetskog materijala. Treba osigurati dovoljne rezerve na nivou divizije i brzi dotur materijala na mesto potrebe.

Sa stanovišta načelnika saniteta divizije, nije od bitnog značaja izviđanje pogođenog područja, ili utvrđivanje »kalibra« bombe — kao preduslov njegove neposredne akcije. Za njega je najvažnija činjenica da na određenom mestu u diviziskom rejonu postoji koncentracija ra-

njenika. Treba samo, kratkim putem, utvrditi opseg gubitaka u sanitetskim jedinicama (ustanovama) i odmah djelovati, a u toku akcije situacija će se sama razjasniti. Ako je u diviziji rastojanje među bataljonima oko 2.000 m, tada načelnik saniteta može planirati evakuaciju oko 300 ranjenika, bez obzira na to o kojem se kalibru bombe radi. Ova koncentracija ranjenika, kao i delimično ili potpuno uništenje pojedinih previjališta, zahtevaće izvesno pregrupisanje sanitetskih snaga i sredstava, pri čemu se ostale borbene jedinice ne smeju lišiti svojih sanitetskih organa.

*

Prednost je ovog članka u tome što pojedina pitanja zbrinjavanja ranjenika

prilikom atomske eksplozije tretira sa mnogo više realizma nego što to srećemo u većini drugih napisa sa tog područja.

Moglo bi se primetiti da se radiološka opasnost, ipak, uzima suviše olako, a takođe i dozvoljeno vreme evakuacije sa pogođenog područja. Ako i zanemarimo medicinske postulate u pogledu rokova hirurške pomoći, ipak je u najviše slučajeva verovatno da ne možemo očekivati takvu stabilnost situacije na frontu koja bi dopuštala da se evakuacija sa pogođenog područja protegne na čitava 24 časa.

Autorov stav da pitanje evakuacije sa pogođenog područja treba rešavati snagama same divizije razumljiv je ako se ima u vidu veliki broj sanitetskih vozila kojima raspolaže američka divizija.

Dr J. K.

Mao Ce Tung IZABRANA DELA

sa predgovorom general-pukovnika

Pavla Jakšića

Dela sadrže najvažnije radove Mao Ce Tunga iz vremena Kineske revolucije i rata protiv Japana. Radovi su sređeni hronološki, u skladu sa pet perioda istorije Komunističke partije Kine.

Pod ličnom redakcijom autora, Dela su izišla na kineskom jeziku u 4 knjige. Mi ih objavljujemo u prevodu sa ruskog u 2 knjige (svaka oko 5—600 strana) sa kartom Dalekog Istoka koja zahvata: Kinu, Japan i Filipine sa prigraničnim delovima SSSR-a, Indije i Indonezije.

I knjiga našeg izdanja izlazi u maju i sadrži ova važnija poglavlja: period Prvog i Drugog građanskog revolucionarnog rata, taktiku borbe protiv japanskog imperijalizma, strategiska pitanja revolucionarnog rata, o protivrečnostima, pitanja strategije partizanskog rata, o dugotrajnom ratu, ulogu Komunističke partije Kine u nacionalnom ratu, i mnoga druga pitanja.

II knjiga zahvata nastavak rata protivu japanskih zavojevača, Treći građanski revolucionarni rat i radove napisane posle stvaranja Narodne Republike Kine. II knjiga je u pripremi.

Delo će izići u platnenom povezu kao IX i X knjiga serije **klasika** naše **Vojne biblioteke** — inostrani pisci.

Cena u pretplati za obe knjige 2.000 dinara. Otplata će biti u ratama, po volji, s tim da će se knjiga poslati samo onom pretplatniku koji do izlaska knjige bude uplatio 1.000, odnosno 2.000 dinara.